

Lapsiystävälliset kunnat lapsen toimijuutta ja toimintavalmiuksia vahvistamassa

Sosiaalityön oppiaineen pro gradu
-tutkielma

Laatija: Riikka Teeri

Ohjaaja: Johanna Kallio

Toukokuu 2024

Turku

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TIIVISTELMÄ

TURUN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta/Sosiaalitieteiden laitos

TEERI, RIIKKA: Lapsiystävälliset kunnat lapsen toimijuutta ja toimintavalmiuksia vahvistamassa

Pro gradu -tutkielma 94 sivua + liitteet

Sosiaalityö

Toukokuu 2024

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, miten lapsiystävällinen kunta -mallissa mukana olevien kuntien lakisääteisissä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmissa tuodaan esiin lapsen toimintavalmiuksia ja toimijuutta vahvistavia tekijöitä ja miten niissä on huomioitu haavoittuvassa asemassa oleva lapsi. Lisäksi kiinnostuksen kohteena on määrällisesti kuvaten tuoda esiin, miten suunnitelmat eroavat toisistaan.

Teoreettisen viitekehyksen työlle luo lapsen tarkastelu aktiivisena toimijana. Lapsuudentutkimuksessa lapsella nähdään olevan kyvykkyyksiä ja kompetenssia. Jos lapsen kanssa työskentelevät aikuiset ja instituutiot eivät tätä tunnista, voi lapsen toimijuus jäädä vajaaksi ja hyödyntämättä. Instituutioilla onkin tärkeä rooli lapsen toimintavalmiuksien vahvistajana. Toimintavalmiusajattelu (*Capability Approach*) on filosofi Martha C. Nussbaumin luoma kymmenen keskeisen toimintavalmiuden listaus. Toteutuessaan toimintavalmiudet mahdollistavat ihmiselle ihmisarvoisen elämän. Jotta tähän päästään, tulee kaikkien toimintavalmiuksien toteutua.

Toimintavalmiusajattelu toimii teoriaohjaavan sisällönanalyysin runkona, jonka avulla tutkielmassa analysoidaan yhdeksän lapsiystävällinen kunta -mallissa mukana olevan kunnan hyvinvointisuunnitelmia. Lapsiystävällinen kunta -malli on saanut alkunsa YK:n Child Friendly City -projektista. Mallia toteutti Suomessa vuonna 2021 yhteensä 44 kuntaa. Malli pohjautuu YK:n yleissopimukseen lapsen oikeuksista. Haavoittuvassa asemassa oleva lapsi on lapsen oikeuksien sopimuksen keskiössä, ja lapsen oikeuksiensa vahvistaminen näkyy myös lapsiystävällinen kunta -mallin periaatteissa.

Tutkimuksen tuloksena ilmenee, että suunnitelmat vahvistavat lapsen toimintavalmiuksia ja toimijuutta. Lapsiystävällinen kunta -mallin keskiössä oleva haavoittuvassa asemassa oleva lapsi jää suunnitelmatasolla vähäiselle huomiolle, ja hänen asemansa vahvistamista ei tunnisteta samoin kuin muiden lasten. Myös lapsiystävällinen kunta -mallin vaikutus hyvinvointisuunnitelmien laadinnassa jää pieneen osaan. Kuntien suunnitelmat eroavat jossain määrin keskenään niistä löytyvien merkitysten osalta, mutta kaikista on löydettävissä toimijuutta ja toimintavalmiuksia vahvistavia merkityksiä.

Johtopäätöksenä todetaan, että ollakseen vaikuttavia, suunnitelmien tulee antaa niitä käyttäville riittävästi tietoa toimintaperiaatteista ja arvopohjasta työn taustalla. Muuten etenkin haavoittuvassa asemassa oleva lapsi voi jäädä huomioimatta. Erillisten suunnitelmien tulee myös olla toisiaan täydentäviä. Tulevaisuudessa onkin syytä pohtia, mikä lapsiystävällinen kunta -mallin vaikutus on kuntien strategiselle työlle. Suunnitelmissa kuvatut toimenpiteet eivät vielä takaa lapsen toimijuuden ja toimintavalmiuksien vahvistumista. Lasten ja ammattilaisten kohtaamisten tutkiminen olisi tärkeää, jotta voidaan selvittää, vahvistavatko ne suunnitelmien tavoitteiden mukaisesti lapsen toimijuutta ja toimintavalmiuksia myös käytännön työssä.

Avainsanat: lapsi, toimijuus, toimintavalmiudet, lapsuudentutkimus, lapsen oikeudet

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Lapsi yhteiskunnan jäsenenä.....	5
2.1	Lapsuus yhteiskuntatieteellisesti suuntautuneessa lapsuudentutkimuksessa	6
2.2	Lapsiystävällinen kunta.....	10
2.3	Haavoittuvassa asemassa oleva lapsi	14
3	Toimijuus ja toimintavalmiudet	17
3.1	Lapsi toimijana.....	18
3.2	Toimintavalmiusajattelu.....	23
4	Tutkimusasetelma	27
4.1	Tutkimusongelma	27
4.2	Aineiston kuvailu	29
4.3	Dokumentit aineistona	32
4.4	Aineiston analyysi ja teoriaohjaava sisällönanalyysi	33
5	Toimintavalmiuksia ja toimijuutta vahvistavat merkitykset hyvinvointisuunnitelmissa	39
5.1	Hyvän ja turvallisen elämän vahvistaminen	40
5.2	Yhteenkuuluvuuden ja vuorovaikutuksen vahvistaminen	45
5.3	Osallisena olon vahvistaminen.....	52
5.4	Lapsena olemisen vahvistaminen.....	59
6	Hyvinvointisuunnitelmat kunnittain	63
6.1	Toimintavalmiuksiin sopivat merkitykset.....	64
6.2	Toimintavalmiuksia, toimijuutta ja haavoittuvassa asemassa olevaa lasta vahvistavat merkitykset hyvinvointisuunnitelmittain	66
6.3	Hyvinvointisuunnitelmien painopisteet, tavoitteet ja toimenpiteet.....	72
6.4	Lapsiystävällinen kunta -malli hyvinvointisuunnitelmissa	74
7	Johtopäätökset.....	76
	Lähteet	82
	Liitteet.....	94

1 Johdanto

“The child is conceived of as a person, a status, a course of action, a set of needs, rights or differences – in sum, as a social actor” (D. Oswell 2013)

Suomessa elää 700 000 lasta. Jokainen lapsuus ja lapsen elämä on omanlaisensa, ainutlaatuinen. Lapsuuteen liittyviä velvollisuuksia on vähän, tärkeimpänä niistä oppivelvollisuus. Oikeuksia lapsella sen sijaan on runsaasti. Näitä oikeuksia vahvistamaan tähtää YK:n lapsen oikeuksien sopimus. Lapsen oikeuksien toteutuminen on tähän sopimukseen perustuva velvoite (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991). Sopimuksessa todetaan, että lapsen näkemys ja etu tulee ottaa huomioon kaikkea lapsiin liittyvää päätöksentekoa ja valmistelutyötä tehdessä.

Lapsen aseman korostaminen on säännöllisesti esillä uutisotsikoissa, yhteiskunnallisessa keskustelussa ja uudistuksissa. Korona-aikana uutisointiin lasten hyvinvointierojen kasvaneen pandemian edetessä, ja tämä on johtanut huono-osaisten lasten tilanteen heikkenemiseen (Löytömäki 2021). Lasten oikeuksien toteutumista kriisin aikana on tutkittu myös erilaisissa työryhmissä (Laisaari 2021). Vuoden 2021 alussa valmistui Sosiaali- ja terveysministeriön valmisteleva ensimmäinen kansallinen lapsistrategia, jonka tavoitteena on luoda aidosti lapsiystävällinen Suomi (Sosiaali- ja terveysministeriö 2021a). Odotetaan, että syksyllä 2021 valmistuneesta ensimmäisestä toimeenpanosuunnitelmasta saadaan lisää käytännön toimenpide-ehdotuksia strategian toteuttamiselle ja lasten oikeuksien ja osallisuuden vahvistamiselle (Valtioneuvosto 2021a). Lapsi ja lapsuus ovat säännöllisesti esillä niin arkisessa keskustelussa kuin poliittisessa päätöksenteossa. Nykyisessä lapsikäsitelmissä korostuu lapsen oikeus toteuttaa itseään ja olla osallisena (Pulkinen 2022; Bardy 2013). Tähän lapsikäsitelmissä pohjaa myös oma tutkielmani.

Lapsen ja lapsuuden tutkiminen on yhteiskunnallisesti merkityksellistä lapsen ollessa osa yhteiskunnan rakenteita (Alanen 2009, 9). Lapsuus on tärkeä vaihe ihmisen elämässä: se ei ole vain odotushuone, jossa odotellaan siirtymää varsinaiseen elämään, aikuisuuteen (Pulkinen 2022). Lapsuudessa luodaan pohjaa koko elämälle. Lapsuudessa tehdyt valinnat ja opitut asiat vaikuttavat yksilön elämään koko sen pituuden ajalla. Lapsuudesta muodostuu myös aikuisen elämän ensivaiheet (Qvortrup 2005). Lapsuuden merkitys on

moniulotteinen, ja esimerkiksi huono-osaisuudella ja puutteellisilla elinoloilla voi olla vaikutusta koko ihmisen elinkaarelle (Saari, Eskelinen & Björklund 2020). Lakiin perustuvassa määritelmässä lapsiksi katsotaan kaikki alle 18-vuotiaat (Pajulammi 2014, 73). Kehityspsykologisesta näkökulmasta tarkasteltuna

lapsen ensimmäiset kahdensantoista vuotta voidaan jakaa varhaislapsuuteen, keskilapsuuteen ja nuoruuteen, joilla kaikilla katsotaan olevan omat kehitystehtävänsä (Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Nurmi, Pulkkinen & Ruoppila 2014, 14–15). Lisäksi lapsen määrittelyyn vaikuttavat biologiset, kulttuuriset, institutionaaliset ja taloudelliset reunaehdot, jotka joko mahdollistavat tai sulkevat valintoja. Näin ne muokkaavat lapsen ja lapsuuden käsitettä. (Kjørholt 2013, 246; Karila 2009, 250; Prout 2005, 7.) Lapsuuden ollessa merkittävä vaihe ihmisen elämässä ei ole merkityksetöntä, miten lapsuutta eletään tai miten se rakentuu.

Lapsuuden erityisen merkityksen tunnistavat ja tunnustavat lähes kaikki instituutiot ja tutkijat oppiaineesta ja alasta riippumatta. Tästä huolimatta lapsen asemasta ja roolista yhteiskunnallisena toimijana on keskusteltu viimeisen vuosikymmenten aikana useista näkökulmista. Kauas on kuitenkin tultu ajatuksesta, että lapsi on ”*tabula rasa*”, tyhjä taulu, jolle aikuinen rakentaa merkityksiä (Pulkkinen 2022, 93). Vallalla on käsitys, jossa lapsi on yhteiskunnassa aktiivinen toimija, vaikka tälle toimijuudelle annetut merkitykset vaihtelevatkin aktiivisuuden ja riippuvuuden välimaastossa (Prout 2005). Yhteiskunnan rakenteet ja instituutiot muovaavat lapsuutta ja toimijuutta sekä tuottavat sen reunaehdot (Alasuutari 2009, 55). Instituutiot luovat merkityksen myös lapsen toimintavalmiuksille. Toimintavalmiuksien ajatus perustuu tässä työssä filosofi Martha C. Nussbaumin toimintavalmiusajatteluun (Nussbaum 2011, 33–34). Nussbaum on toimintavalmiuksien listauksessaan tuonut esiin kymmenen keskeistä toimintavalmiutta, joiden toteutuessa ihmisellä on mahdollisuus elää hyvää elämää. Toimintavalmiuksien toteutumiseen tarvitaan ihmisen omaa kyvykkyyttä, mutta tärkeässä osassa ovat myös ulkoiset puitteet.

Lapsen asuinpaikka, kunta, on tärkeässä asemassa edistämässä lapsen toimintavalmiuksia erilaisten palvelujen myötä. Tässä työssä kuntaa tarkastellaan lapsiystävällinen kunta -mallissa mukana olevien kuntien näkökulmasta. Lapsiystävällinen kunta -malli pohjaa Unicefin vuonna 1996 lanseeraamaan Child-Friendly Cities -malliin, jossa lapsen asemaa, näkökulmaa ja oikeuksia tuodaan näkyväksi kaikessa kaupungin, kunnan tai yhteisön päätöksenteossa ja lapsen oikeutta liikkua ja elää turvallista elämää korostetaan (Hanssen 2019, 54; Wilks 2010; Riggio 2002). Malli pohjautuu jo aiemmin mainittuun YK:n

yleissopimukseen lapsen oikeuksista. Lapsiystävällinen kunta -mallin otti Suomessa ensimmäisenä käyttöön Hämeenlinna vuonna 2012. Tämän jälkeen malli on laajentunut. Vuonna 2021 sen piirissä oli 44 kuntaa, jotka toteuttavat Unicefin ohjeiden ja seurannan mukaan lapsiystävällinen kunta -mallia. Olennaisina periaatteina mallissa ovat lapsen yhdenvertaisuus, lapsen etu, oikeus elämään ja kehittymiseen sekä osallisuus. (Unicef 2021a.) Erillisenä suunnitelmana jokaisen kunnan pitää lastensuojelulain 12 §:n mukaan laatia lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, johon on kirjattu toimenpiteet ja tavoitteet lapsen terveen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi ja ongelmien ennaltaehkäisemiseksi (Lastensuojelulaki 2007/417 12 §). Lapsiystävällinen kunta -mallissa mukana olevien kuntien tulee siis lakisääteisen hyvinvointisuunnitelman lisäksi laatia strategia lapsiystävällinen kunta -mallia varten. Oletuksena on, että ollessaan mukana lapsiystävällinen kunta -mallissa, kyseiset kunnat pystyvät tuottamaan suunnitelmia, joissa korostuu lapsen etu, lapsen terveen ja turvallisen kasvun tukeminen ja lapsen osallisuuden ja toimijuuden vahvistaminen.

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen kiinnostunut siitä, miten lasten toimijuutta ja toimintavalmiuksia vahvistetaan juuri edellä mainituissa kuntien hyvinvointisuunnitelmissa. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni koskeekin suunnitelmista löytyviä merkityksiä. Yhteiskuntatieteellisessä lapsuudentutkimuksessa toimijuus nähdään merkityksellisenä käsitteenä, joten toimijuuden vahvistamiseen liittyvien merkitysten etsiminen hyvinvointisuunnitelmista on tarkasteluni kohteena. Koska lapsen toimijuus voi toteutua vain, jos hänen toimintavalmiutensa vahvistuvat, ovat nämä kaksi tekijää kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Toisaalta olen kiinnostunut, huomioidaanko hyvinvointisuunnitelmissa kaikki lapset samalla tavalla. Tässä tutkielmassa tarkastelenkin, miten heikoimmassa asemassa olevien lasten asema on tunnistettu hyvinvointisuunnitelmissa. Käytän tässä tutkielmassa näistä lapsista nimitystä haavoittuvassa asemassa olevat lapset, käsitteen perustuessa lapsen oikeuksien sopimuksen määritelmään (Unicef 2021b). Haavoittuvassa asemassa olevia lapsia ovat esimerkiksi vammaiset, pakolaiset, seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ja kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset (Unicef 2021c). Lähtökohtaisesti muita haavoittuvammassa asemassa olevat lapset tarvitsevat toimijuutensa ja toimintavalmiuksiensa vahvistamiseen enemmän juuri yhteiskunnan instituutioiden tarjoamia mahdollisuuksia.

Edellä mainitun tutkimuskysymyksen lisäksi kysyn, millaisia eroja suunnitelmissa on määrällisesti tarkasteltuna. Pyrin vastaamaan tähän kysymykseen vertailemalla, miten suunnitelmat eroavat keskenään, kun on kyse lapsen toimintavalmiuksia ja toimijuutta

vahvistavista merkitystä. Myös haavoittuvassa asemassa olevan lapsen toimijuuden ja toimintavalmiuksien vahvistamiseen sopivat merkitykset ovat kiinnostuksen kohteena. Lisäksi vertailen, miten suunnitelmat eroavat keskenään painopisteiden, tavoitteiden ja toimenpiteiden osalta. Kolmas tutkimuskysymyksen koskee sitä, miten lapsiystävällinen kunta -malli näkyy hyvinvointisuunnitelmien laadinnassa.

Tutkielmassani tärkeimpinä teoreettisina lähtökohtina on keskustelu lapsen toimijuudesta, oikeuksista ja toimintavalmiuksista. Nussbaumin toimintavalmiusajattelu luo pohjan myöhemmälle aineiston analyysille. Lapsen oikeudet, toimijuus ja toimintavalmiudet liittyvät yhteen. Lapsi on omien oikeuksiensa hallitsija siinä yhteiskunnassa, jossa elää (Unicef 2021a; Hakalehto 2017; Kjørholt 2013; Fortin 2008; Lister 2008). Tämän vuoksi lapsen tulee saada toimia aktiivisena oman yhteisönsä jäsenenä. Lisäksi hänelle tulee antaa mahdollisuuksia oppia, kehittyä ja ennen kaikkea olla hänelle suotujen oikeuksien piirissä. Lapsen osallisuus näyttäytyykin juuri aktiivisuuden, toimijuuden ja vaikuttamisen keinojen kautta (Pulkinen 2022; Bardy 2013; Prout 2005; James 2004). Jos nämä oikeudet eivät toteudu, tai jos niitä ei tunnusteta, lapsen toimijuus ei voi täysimääräisenä toteutua. Ei riitä, että lapsella on taitoja ja kykyjä toimia yhteiskunnassa. Lapsen pitää saada mahdollisuuksia näitä kykyjään ja toimijuuttaan hyödyntää ja toteuttaa (Lister 2008). Instituutiolla on merkittävä rooli olla joko vahvistamassa tai rajaamassa lapsen toimintavalmiuksien kehitystä. Ilman tukea lapsen voi olla vaikea vahvistaa toimintavalmiuksiaan ja toimijuuttaan. Erityisesti tämä korostuu haavoittuvassa asemassa olevien lasten kohdalla.

Erilaiset asiakirjat määrittävät toiminnan suuntaa kunnissa ja palveluissa. Kyvykkäinkään lapsi ei pysty kehittymään, jos ei saa aikuiselta tukea. Siksi instituutioiden tasolla tapahtuva lapsen toimijuuden vahvistuminen on tärkeä osa lapsen kykyjen kehittymistä. Suunnitelmat luovat raamit sille, miten ammattilaiset työtään toteuttavat. Vaikka lapsi tunnustettaisiin ja tunnistettaisiin lainsäädännössä oikeuksiensa hallitsijana, lait ovat kaukana tavallisen lapsen todellisuudesta. Sen sijaan kuntien hyvinvointisuunnitelmat ja niistä löytyvät merkitykset vaikuttavat konkreettisemmin lasten arkeen ja siinä syntyviin mahdollisuuksiin.

Tutkimusmenetelmänä käytän teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Siinä teorian antavat suunnat sille, minkälaisia teoreettisia käsitteitä analyysin lopputuloksena tuotetaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127). Laadullisessa, kuten muussakin tutkimuksessa, on

tärkeää muistaa, että merkitysten suhteen tehtävät valinnat ja tulkinnat ovat aina tutkijan oman käsityksen tuotosta (Krippendorf 2013, 35; Eskola & Suoranta 1998, 45). Näin on selvää, että toinen henkilö voisi tulkita aineistoa ja sen merkityksiä toisella tavalla. Toisaalta tarkoituksena ei olekaan kuvata sitä, millainen tutkimani hyvinvointisuunnitelman tulisi olla. Tutkielman keskiössä on kuvata, millaisia merkityksiä hyvinvointisuunnitelmat antavat lapsen toimintavalmiuksien, toimijuuden ja haavoittuvassa asemassa olevan lapsen aseman vahvistamiselle. Näin ollen saamani merkitykset voi tulkita vain lukija itse oman sosiaalisesti konstruoidun maailmansa läpi tarkasteltuna (mt. 46). Pyrin perustelemaan valintani ja avaamaan tutkimusprosessin kulkua tutkimuksen luotettavuuden ja läpinäkyvyyden varmistamiseksi (Tuomi & Sarajärvi 2018, 165).

Tässä tutkielmassa esitellään ensin työn kannalta keskeinen teoreettinen viitekehys. Luvussa 2 määrittelen lapsen ja lapsuuden käsitteet, ja tuon esiin lapsiystävällinen kunta -mallin periaatteet ja sen, mitä haavoittuvuus lapsuuden kontekstissa tässä työssä tarkoittaa. Luvussa 3 esittelen lapsen toimijuuteen liittyvää aiempaa tutkimusta. Lisäksi kuvaan Nussbaumin toimintavalmiusajattelun, joka on runkona myöhemmin sisällönanalyysissa luvussa 4. Kyseisessä luvussa esittelen tutkimuskysymykset ja menetelmän, jolla olen aineistoni analysoinut. Annan myös esimerkin analyysin etenemisestä, ja esittelen teorian pohjalta luomani mallin, joka toimii pohjana analyysin pääluokkien muodostamisessa. Luvuissa 5 ja 6 esittelen analyysin tulokset, ja ne merkitykset, joita hyvinvointisuunnitelmat antoivat lasten toimintavalmiuksien ja toimijuuden näkökulmasta. Kuvaan myös, oliko suunnitelmista löydettävissä määrällistä eroa. Päätösluvussa 7 tuon tutkielmani teemat yhteen samalla pohtien, millaisena lapsen toimintavalmiuksien ja toimijuuden vahvistaminen näkyy asiakirjojen tasolla, ja onko niistä tunnistettavissa myös haavoittuvassa asemassa oleva lapsi. Pohdin tuloksia suhteessa aiempaan teoriaan. Lopuksi tuon vielä näkökulmia tulevaisuuden tutkimuskohteiksi.

2 Lapsi yhteiskunnan jäsenenä

Lapsuus on merkityksellinen osa ihmiselämää. Se on elämän ensimmäinen vaihe, osa elinkaarta. Yhteiskunnan jäsenenä lapsi on myös kunnan asukas. Kunnan tehtävä on tarjota lapselle hänen hyvinvointinsa kannalta tärkeät peruspalvelut. Näitä palveluja

toteuttavat myös 44 kuntaa, (vuonna 2021) jotka ovat mukana lapsiystävällinen kunta - mallissa. Mallin tarkoituksena on kiinnittää kunnallisessa päätöksenteossa ja suunnittelussa erityistä huomiota lapsen oikeuksiin. Malli pohjautuu YK:n vuoden 1989 yleissopimukseen lapsen oikeuksista. Sopimuksessa tärkeässä asemassa on paitsi kaikkien lasten, etenkin haavoittuvassa asemassa olevien lasten nykyistä parempi huomioiminen.

2.1 Lapsuus yhteiskuntatieteellisesti suuntautuneessa lapsuudentutkimuksessa

Lapselle ja lapsuudelle voidaan antaa useita määritelmiä. Yksinkertaisin tapa on tarkastella niitä juridisesta näkökulmasta. Kun lapsen käsitettä määritellään suomalaisen lainsäädännön näkökulmasta, lapsiksi katsotaan kaikki alle 18-vuotiaat. Myös YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa lapsiksi käsitetään kaikki alle 18 vuoden ikäiset. Täysi-ikäisyyden rajaksi mielletään useissa yhteiskunnissa juuri 18 vuoden ikä. (Unicef 2021b; Pajulammi 2014, 73.) Lapsuuden päättymisen määritelmä on suhteellisen selkeä. Kiistelyä on aiheuttanut enemmän se, missä kohtaa lapsesta tulee ihminen: tapahtuuko tämä lapsen synnyttyä, vai jo odotusaikana.

Lapsuuden käsitettä on perinteisesti tutkittu psykologisen kehityksen näkökulmasta. Kehityspsykologisesti määriteltynä alle 18-vuotiaan ikä voidaan jakaa varhaislapsuuteen, keskilapsuuteen ja nuoruuteen. Varhaislapsuuden tehtävänä on luoda pohja kaikelle myöhemmin opittavalle tiedolle ja taidolle. Aivot muovaantuvat, ja ovat alttiita oppimaan uutta. Kasvu ja kehitys on nopeaa. (Ahoon, Lyytinen, Lyytinen, Nurmi, Pulkkinen, Ruoppila 2014, 18—19.) Keskilapsuudessa lapsen kuvaillaan olevan matkalla jonnekin, ja vaihe keskittyykin pitkälti uusien taitojen opetteluun (mt. 77). Nuoruus taas nähdään siirtymänä lapsuudesta aikuisuuteen, ja siihen yhdistyvät monet fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset muutokset. Nuoruuden valinnat luovat pohjan aikuisuudelle. (mt. 148.) Kehityspsykologisesta viitekehyksestä lapsen kasvua ja kehitystä reunustavat vaiheet, joilla kaikilla on lapsen kehityksen kannalta tärkeä tehtävä. Psykologi Erik. H. Erikssonin kehitysteoriassa (1950) esitetään viisi lapsuuteen liittyvää kehitystehtävää ja -kriisiä, jotka onnistuneesti läpikäytyään ihmisen on mahdollista oppia, kasvaa ja hänen kyvykkyytensä voi kehittyä. Congressin (2021, 62) mukaan Erikssonin teoriassa korostetaan sosiaalisten muuttujien merkitystä yksilön kehityksen näkökulmasta. Myös

kehityspsykologi on Lev Vygotsky on Mitchellin, Mylesin ja Marsdenin (2013, 221—226) mukaan esittänyt lähikehityksen vyöhykkeen teoriassaan lapsen tarvitsevan kasvaakseen ja kehittyäkseen vuorovaikutusta ja toisia ihmisiä antaman asioille ja kokemuksille merkityksiä. Nämä kokemukset ja merkitykset edistävät lapsen ajattelun kehitystä. Molemmissa teorioissa nähdään sosiaalisen ympäristön vaikutus lapsen kehitykseen yksilöllisten piirteiden lisäksi.

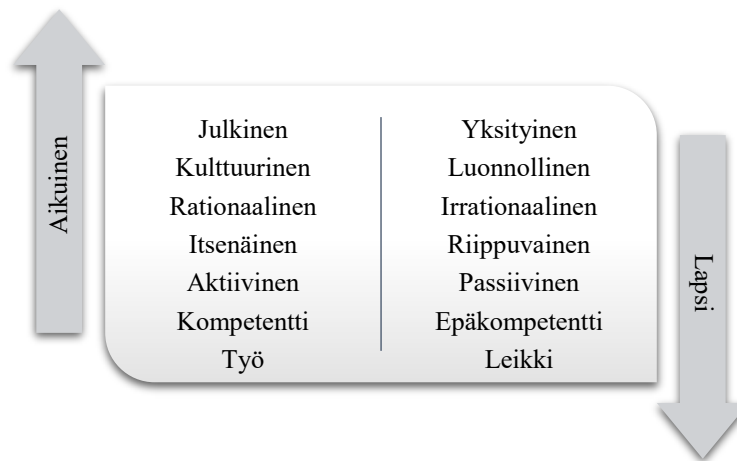
Vaikka varsinkin Vygotsky'n teoriassa korostuu sosiaalisen näkökulma, lapsuudentutkimuksen kenttä on kritisoinut kehityspsykologisia teorioita siitä, että niissä lapsi nähdään enemmän olevan matkalla jonnekin, kuin jo olemassa olevana yksilönä ja toimijana (Corsaro 2005; Frønes 2005, 267). Lisäksi on todettu, että kehityspsykologia keskittyy kronologisen iän korostamiseen jättäen muut tekijät vähemmälle huomiolle (James & James 2008, 47). Yhteiskuntatieteellisesti orientoitunut lapsuudentutkimus ei kritiikistä huolimatta väheksy kehityspsykologian näkemystä lapsesta. Tavoitteena on tuoda tähän näkemykseen oman lisänsä, ja näin yhdessä luodaan monitieteisempää käsitystä lapsesta. (Karila 2009, 258; James 2004.) Lapsuudentutkimus on samalla etäänäytynyt sosiologian perinteisestä sosialisointi käsitteestä. Ongelmana nähdään sama kuin kehityspsykologisessa tarkastelussa: lapsi nähdään vasta kehittymässä olevana, mutta ei vielä täytenä ihmisenä, toimijana ja oman elämänsä asiantuntijana. (Alanen 2009.)

Käsitys lapsesta on vaihdellut siinä missä käsitys lapsuudestakin. Useat tutkijat ovat tuoneet esiin esimerkiksi Philippe Ariésin kuvailua, jossa ennen 1500-lukua ei ollut olemassa nykypäivänä tuntemamme lapsuutta. Ariésin mukaan ennen tätä ajanjaksoa lapsuutta ei tunnustettu erillisenä kehitysvaiheena. Lapsi kasvoi osana muuta yhteiskuntaa ja hänellä ei ollut muusta väestöstä eroavia oikeuksia tai velvollisuuksia. Erityisyytensä sijaan lapsi nähtiin ”pienikokoisena aikuisena”. Lapsuus ei Ariésin kuvailussa ollut ikään sidottu vaihe, vaan lapsi muuttui aikuiseksi osoittaessaan kypsymisen, *aikuisuuden*, merkkejä. (Vehkalahti 2022, 35—27; Rahikainen 2005, 38—39; Alanen 2009, 18—20.) Lapsuuden asema ja näkemys lapsesta suhteessa muuhun yhteiskuntaan on muovaantunut läpi historian riippuen vallalla olevasta lapsikäsitteestä (Pulkinen 2022). Ellen Key kuvaili teoksessaan *Barnets århundrade* (1900), miten 1900-luku tulisi olemaan lasten vuosisata. Alanen (2009) ja Bardy (2013) ovat kuvailleet Keyn tarkoittaneen, että uudella vuosisadalla aikuiset ymmärtäisivät lapsen ja lapsuuden merkityksen lapsen näkökulmasta sen sijaan, että itse määrittäisivät sen. Key toi esiin, miten ”lapsen

vuosisadalla" lapsuus tulisi olemaan merkityksellinen itsessään. Aiemmin lapsen arvoa oli saatettu mitata esimerkiksi työvoiman näkökulmasta. Key korosti lapsen oikeuksia, mutta ei uskonut niiden toteutuvan ilman aikuisten ajattelumaailman muutosta. (Bardy 2013, 55—54; Alanen 2009.) Ajatus lapsuuden merkityksellisyydestä itsessään on elänyt vähintään yli vuosisadan ajan. Keyn näkemykset ovatkin suhteellisen lähellä sitä katsantokantaa, jota yhteiskuntatieteellinen lapsuudentutkimus edustaa.

Keyn toiveet lasten vuosisadasta eivät täysin toteutuneet. Vielä 1900-luvun alussa lapsi ja lapsuus nähtiin matkana kohti aikuisuutta. Lapsen tulisi kasvaa, jotta hän voisi päästä pois heikkouden ja vajaavaisuuden tilasta. Määriteltäessä lasta ja lapsuutta lapsi on saatettu nähdä vaillinaisena ja vajavaisena yksilönä, ”tulevana”, mutta ei varsinaisesti vielä rationaalisenä olentona, joka pystyy itseään koskeviin päätöksiin. (Pulkinen 2022; Lister 2007, 696; Jenks 2005; Prout 2005; Rocke 1999, 476.) Samalla kun lapsen asemaa ja turvallisuutta on korostettu, heistä on myös rakennettu kuvaa hauraina ja heikkoina (Qvortrup 2005.). Lasten ollessa hauraita ja heikkoja, he tarvitsevat erityistä suojelua. Tämä suojelu samalla sulkee heidät yhteiskunnallisen vaikuttamisen ulkopuolelle. (Esser, Baader, Betz & Hungerland 2016, 4.)

Cockburnin (1998) mukaan lapsi määritellään usein sellaisin käsittein, joita ei aikuisuuteen liitetä. Lapsi voi olla irrationaalinen, riippuvainen, epäkompetentti ja kehittymätön. Lapsi nähdään aikuisen vastakappaleena, jolloin lapsi on ”se toinen” verrattuna aikuiseen. Cockburn esittääkin, että samalla tavalla kuin nainen vertautui aikanaan mieheen, vertautuu lapsi aikuiseen, joka nähdään normaalina. Myös Prout (2005, 10) on kuvaillut lapsen ja aikuisen välistä dikotomisuutta samankaltaisin käsittein Cockburnin kanssa. Prout on todennut, että lapsi ja aikuinen voidaan asettaa vastakkaisiksi ääripäiksi useilla eri ulottuvuuksilla (kuvio 1). On selvää, että lapsi tarvitsee erityistä suojelua ja hänen asemansa on erilainen kuin aikuisen. Suojelu ilman lapsen pystyvyyden selvittämistä voi kuitenkin vähentää lapsen autonomian ja kyvykkyyden tunnetta (Pulkinen 2022; James, Curtis & Birch 2008, 90—96). Jokaisen lapsen ominaisuuksia ja kyvykkyyksiä tulisi tarkastella yksilöllisesti, tietyn lapsen tilanteesta käsin. On myös hyvä muistaa, että ei ainoastaan lapset, vaan me kaikki olemme riippuvaisia toisistamme (Cockburn 1998, 113).

Kuvio 1. Lapsen ja aikuisen dikotomisuus Proutin (2005) mukaan vapaasti suomennettuna.

Vaikka lapsuutta määrittävät useat tekijät, lasta tarkastellaan usein kronologisen iän näkökulmasta. Ikä tuo lapsen elämään oikeuksien lisäksi myös velvollisuuksia. Näitä ovat esimerkiksi oppivelvollisuus ja rikosoikeudellinen vastuu. (Milne 2013, 204—206.) Iällä on siis merkitystä. Cockburn (1998) on kuitenkin muistuttanut ikään perustuvan määritelmän ongelmallisuudesta. Lasten tarpeet, taidot, osaaminen, sekä psyykinen ja emotionaalinen kehitys on jatkuvaa, ja näin ollen tästä ”ei-aikuisten” joukosta ei voida puhua kuin he olisivat keskenään samanlaisia. Puhuttaessa lapsista puhutaan yksilöistä, jolla ei välttämättä ole muuta yhteistä kuin alle 18 vuoden ikä. Muut tekijät unohtava, ikään nojaava lapsen määrittely antaa lapsesta ja lapsuudesta suppean kuvan. (Cockburn 1998, 109, myös Kjörholt 2013.) James (2004, 30) on todennut, että ikä vaikuttaa lapsiin eri tavalla eri kontekstissa. 16-vuotias voi olla peruskoulun päättävä hoivaava saava lapsi, tai omaa lastaan hoivaava vanhempi. Näin ollen puhumalla yleisesti lapsuudesta, esimerkiksi kertomalla, miten ”lapset kuuntelevat satuja iltaisin” sivuutetaan ne lapset, jotka eivät elämänsä aikana kuule yhtäkään iltasatua (Woodhead 2009, 51). Feministisessä kritiikissä on tuotu esiin, miten puhumalla naisista ei voida ajatella puhuttavan kaikista maailman naisista. Tämä pätee myös lapsiin liittyvään keskusteluun. (Lister 2008, 14.)

Lapsuutta voidaan siis tarkastella niin biologisen kypsymisen, kronologisen iän, kulttuuristen käsitteiden kuin juridisten määritelmien näkökulmasta (Thomas 2021, 197; Jenks 2005, 7; Prout 2005). Lisäksi lapsuutta rakennetaan puheessa, kasvuympäristössä, rakenteissa ja valtasuhteissa (Kjörholt 2013; Jenks 2005, 7; Alanen 2009). Kun puhutaan lapsesta ja lapsuudesta, pelkkä juridinen, ikään perustuva määritelmä ei kuvaa tarpeeksi lapseen liittyvää moninaisuutta. Muilla määrittäjillä, kuten etnisyydellä, luokalla ja

sukupuolella voi olla ikää enemmän vaikutusta siihen, mitkä asiat ovat lapselle mahdollisia. Näin ollen rakentamalla kuvaa universaalista lapsuudesta tai lapsesta, saatetaan sulkea jotkut lapset näiden määritelmien ulkopuolelle (Woodhead 2009, 52; Liebel 2008.). Lasta tulee tarkastella sinä sosiaalisessa kontekstissa, ajassa ja paikassa, jossa hän elää. Ikä on tärkeä ulottuvuus, mutta muiden muuttujien merkitys lapsen elämässä voi olla paljon merkittävämpi. (Thomas 2021, 197; Sutterlüty & Tisdall 2019, 184 James 2009, 31.)

2.2 Lapsiystävällinen kunta

Suomalaiset kunnat tuottavat ja tarjoavat lapsen elämään vaikuttavia palveluja. Kunnan perustehtäviin kuuluu kuntalaisten hyvinvoinnin edistäminen ja kunnan järjestämistä olevien palvelujen tarjoaminen joko itsenäisesti, tai yhteistyössä toisen kunnan tai kuntayhtymän kanssa (Kuntalaki 2015, 1§ 7§, 8§). Olennaisimpia kunnan lapsille tuottamia palveluja ovat varhaiskasvatus ja perusopetus. Lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut tavoittavat jokaisen kunnassa asuvan lapsen, vaikka vuoden 2023 alussa järjestämistä palveluista siirtyi hyvinvointialueille. Kulttuuri-, nuoris- ja kirjastopalvelut sekä ympäristöpalvelut ovat myös olennaisia lasten terveyden, kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta (Niemi 2021). Palvelujen piirissä on koko alaikäisten kuntalaisten kirjo. Koulun kautta jokainen lapsi on osa kunnan palveluja perusopetuksen velvoittavuuden vuoksi. Varhaiskasvatuksen piirissä on yhä enemmän lapsia, ja määrä on lisääntynyt sen aiemmin ollessa EU:n keskiarvoa matalammalla tasolla (Tuononen 2021). Terveydenhuollon palvelut tavoittavat lapset syntymästä alkaen, vaikka yksityisten terveystalujen käyttö on alueellisesti tullut julkisten terveystalujen rinnalle neuvolaa lukuun ottamatta (Häikiö, Sointu, Lehtonen & Van Aerschot 2017). Lastensuojelun palveluja käyttää pieni, mutta kasvava joukko. Lisäksi ongelmat ovat usein syvempiä, ”viheliäisiä”, ja vaativat enemmän moniammatillista työskentelyä. (Wilén 2018, 1.) Kirjaston, nuorisotilojen, taiteen ja kulttuurin muotojen avulla lapset pääsevät osalliseksi kunnan tarjoamista toiminnoista. Jokainen kunnassa asuva lapsi on vähintään yhden palvelun välityksellä kunnan asiakas.

Ajatus kunnan tuottamasta hyvinvoinnista ei ole uusi. Terveellisen kaupungin mallista kirjoitettiin ensimmäisen kerran vuosikymmeniä sitten. Antonovsky puhui terveellisistä kaupungeista (1979), jotka suojaavat ihmisiä sairauksilta ja vahvistavat heidän terveyttään. Lisäksi terveelliset kaupungit tukevat ihmisten yhteenkuuluvuutta ja

turvaavat riittävät palvelut jokaiselle. (Brown ym. 2019, 1.) Vastaavanlaisen idean voi nähdä Yhdistyneiden kansakuntien Child Friendly Cities -mallin taustalla. Malli esiteltiin vuonna 1996 tavoitteena luoda kaupungeista viihtyisämpiä paikkoja kaikille, ei ainoastaan lapsille. Lapsi on kuitenkin mallin keskiössä. Lasten äänen, tarpeiden ja oikeuksien tuomista osaksi kaupunkien hallinnollisten päätösten tekemistä korostetaan. Child Friendly Cities- mallin keskiössä on lapsen edun korostaminen kaikessa lapsiin liittyvässä päätöksenteossa. (Agarwal, Sehgal & Ogra 2021; Unicef 2004; Riggio 2002.) Tärkeänä pohjana Child Friendly Cities- mallissa on lapsen oikeuksien sopimus.

Lapsen oikeuksien sopimus pitää sisällään 54 artiklaa, ja sopimuksen ovat ratifioineet Yhdysvallat lukuun ottamatta kaikki valtiot (Unicef 2021b; Unicef 2015, Lapsen oikeuksien yleissopimus 60/1991). Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa sopimuksen allekirjoittajamaita takaamaan lapsille sopimuksen mukaiset oikeudet. Keskiössä lapsen oikeuksien sopimuksessa ovat sen neljä yleisperiaatetta, jotka ovat:

Artikla 2: syrjinnän kieltä

Artikla 3: Lapsen edun ensisijaisuus

Artikla 6: Lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen

Artikla 12: Lapsen oikeus saada näkemyksensä huomioon otetuiksi

Yleisperiaatteet turvaavat lapselle elämän perusedellytykset. Oikeuksien toteutuessa lapsi voi elää ilman syrjintää, tasavertaisena muiden kanssa. Hänen asemansa ja näkemyksensä otetaan huomioon kaikessa päätöksenteossa. Lisäksi lapsella on mahdollisuus elää turvallista elämää ja kehittyä hänelle suotuisalla tavalla. Lapsella tulee olla oikeus leikkiä, rentoutua ja käydä koulua. Kaiken kaikkiaan sopimuksessa todetaan, että sopimuksen allekirjoittajamaiden on viipymättä ryhdyttävä toimiin, jos huomaavat epäkohtia tai puutteita lapsen oikeuksien toteutumisessa. (Unicef 2021b; Toivonen 2017; Riggio 2002, 47—48.) Lapsen oikeuksien sopimusta voidaan tarkastella myös kolmen P:n – provision (täysimääräinen osuus yhteiskunnan voimavaroista), protection (huolenpito ja suojeleminen) ja participation (osallistuminen) – näkökulmasta (Bardy 2013, 49). Kyseiset ulottuvuudet ovat tärkeitä periaatteita myös Child Friendly Cities -mallissa (Adams, Savahl, Florence & Jackson 2018, 548).

Child Friendly Cities -mallissa korostuu siis lapsen oikeuksien sopimus ja sen neljä yleisperiaatetta. Neljän yleisperiaatteen lisäksi myös artikla 13 saa mallissa painoarvoa

(Wilks 2010, 27). Mallissa ei anneta tarkkarajaisia raameja sille, miten mallia tulisi käytännössä toteuttaa. Olennaista on kunnan toiminta, joka edistää lapsen oikeuksia, osallisuutta ja lapsen huomioimista kaikessa päätöksenteossa. Kunnat tulee rakentaa joka tavalla lapsia ajatellen. Lapsen etua ja oikeuksia ei siis huomioida vain lapseen liittyvissä palveluissa ja päätöksissä. Sen sijaan ympäristösuunnittelusta alkaen keskiössä tulee olla lapsen aseman huomioiminen ja hänen näkökulmansa kuuleminen. (Agarwal, Sehgal & Ogra 2021; Unicef 2004.)

Lapsen oikeuksien toteutumiseksi kaupunkien tulee olla turvallisia lapsille. Tämä on merkityksellistä lapsen terveyden kannalta. Lapsen mahdollisuus itsenäiseen liikkumiseen vaikuttaa todennäköisesti positiivisesti hänen terveyteensä. Turvallinen ympäristö mahdollistaa lapsen itsenäisen liikkumisensa, ja tukee näin lapsen autonomian tavoittelua. (Pulkkinen 2022; Wilks 2010; Unicef 2004, 1.) Mahdollisuus liikkua turvallisesti ja itsenäisesti on lapsen oikeus (Broberg, Kyttä & Fagerholm 2013, 111). Leikin merkitys Child Friendly Cities -mallissa on tärkeä (Brown ym. 2019, 2; Unicef 2004, 7). Lapset huomioivan kaupungin tulisi tarjota lapsille mahdollisuuksia spontaaniin leikkiin. Tämän tekee mahdolliseksi riittävän monipuolinen ympäristö, joka käsittää puistot, leikkipaikat ja vapaan luonnon. (Adams, Savahl, Florence & Jackson 2018, 547.)

Child Friendly Cities -mallia toteuttavia kaupunkeja, kuntia ja yhteisöjä löytyy maailmanlaajuisesti. Child Friendly Cities -mallia toteutettiin vuonna 2021 yli 40 maassa. (Unicef 2021d.) Suomessa toteutettava lapsiystävällinen kunta -mallin toimintaidea rakentuu Child Friendly Cities- mallin tavoin YK:n lapsen oikeuksien sopimukselle. Suomen lapsiystävällinen kunta -mallin yleisperiaatteet ovat lapsen yhdenvertaisuus, lapsen etu, oikeus elämään ja kehittymiseen ja osallisuus. Kaikki periaatteet ovat keskenään samanarvoisia, eikä yhden osa-alueen toteutumisella voida korvata toisen osa-alueen toteutumattomuutta. (Unicef 2021a.) Alkuperäisen mallin tavoin myös Suomessa lapsiystävällinen kunta -mallin keskiössä on haavoittuvassa asemassa oleva lapsi. Hänen asemansa vahvistamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. (Unicef 2021c.)

Lapsiystävällinen kunta toimii itsenäisenä lisäresurssina lapsen aseman vahvistamiseksi. Kunnilla on velvollisuus edistää kuntalaisten hyvinvointia ja lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa kuntia huomioimaan lapsen edun omassa toiminnassaan (Custódio 2015, 28; Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991). Lapsivaikutusten arvioinnilla voidaan tarkastella tehtyjen tai suunnitteilla olevien päätösten vaikutusta lapsiin. Lisäksi voidaan

arvioida niiden soveltuvuutta lapsen oikeuksien näkökulmasta. (Iivonen & Pollari 2021.) Lapsivaikutusten arviointi tähtää siis jo ennalta pohtimaan päätösten vaikutuksia lapsiin (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021a). Lapsivaikutusten arvioinnin tarkoituksena on varmistaa lapsen edun huomioon ottaminen kaikessa lapsiin liittyvässä päätöksenteossa (Pajulammi 2014, 199—203). Lapsivaikutusten arviointi ei tällä hetkellä ole lakisäätelistä, vaikka sen merkitystä kunnallisessa päätöksenteossa korostetaan esimerkiksi kansallisessa lapsistrategiassa (Valtioneuvosto 2021a). Kaikki kunnat eivät näkyvästi korosta lapsen asemaa. Jotkut kunnat ovat kuitenkin profiloituneet lapsiystävällisyyden korostamisella juuri lapsiystävällinen kunta -mallin myötä.

Lapsiystävällinen kunta -malliin voi päästä mukaan hakemalla Unicefilta osallistumisoikeutta. Kun hakemus on täytetty ohjeiden mukaisesti, kunta hyväksytään toteuttamaan mallia. Seuraavassa vaiheessa malliin hyväksytty kunta tutustuu lapsen oikeuksien materiaaleihin. Kolmannessa vaiheessa kunta tekee alkukartoituksen lasten oikeuksien nykytilasta kunnassa. Kartoitus perustuu esimerkiksi lasten kokemusten kuulemiseen ja mallin lapsenoikeusindikaattoreihin. Seuraavassa vaiheessa kunta laatii toimintansa tavoitteet ja toimintasuunnitelman mallin toteuttamista varten. Kun Unicef on hyväksynyt suunnitelman, kunta alkaa toteuttaa sitä. Viides vaihe pitää sisällään seuranta ja arviointia. Välitapaamisissa käydään läpi, miten toimintasuunnitelma on toteutunut. Lisäksi arvioidaan toimintaa. Kun kunta on toteuttanut mallia kaksi tai neljä vuotta, se voi tavoitteiden täytyessä saada lapsiystävällinen kunta -tunnustuksen. Tämän jälkeen kunta jatkaa mallin toteuttamista yhdessä Unicefin kanssa. (Unicef 2021e.) Lapsiystävällinen kunta -tunnustuksen on saanut Suomessa tähän mennessä 15 kuntaa. Kokonaisuudessaan mallissa on mukana yhteensä 44 kuntaa, joista Hämeenlinna toimi mallin pilottikuntana vuonna 2012. (Unicef 2021a.)

Vuosien työstä ja vaikuttavista pilottihankkeista huolimatta lapsiystävällinen kunta -malli ei ole monessa maassa onnistunut vaikuttamaan strategisella tasolla kuntien muihin suunnitelmiin (Brown 2019 ym.). Tämä ei kirjoittajien mielestä tarkoita, että työtä mallin edistämiseksi ei tulisi jatkaa. Myös Suomessa mallin näkymistä kuntien strategisella tasolla on pidetty vielä suhteellisen vähäisenä. Mallin tavoitteet ovat jääneet irrallisiksi kunnan muista tavoitteista, eikä sitä ole riittävästi huomioitu kuntien lapsi- ja perhepolitiikassa. Rimpelä, Rimpelä & Heinisuo (2018, 107) kuvailevatkin mallia ”*Unicefin ja muutaman kunnan harrastukseksi.*” Tuolloin, vuonna 2018, lapsiystävällinen kunta -mallissa kuntia oli mukana 15. Suomessa malli on kohdannut

myös taloudellisia haasteita. Mallin tavoitteiden saavuttaminen vaatii kunnalta lisäresursointia. Koska rahoitusta ei ole saatavissa Unicefilta, kunnan on budjetoitava varoja mallin toteuttamiseen. Esimerkiksi Raaseporin kunta päätti jättäytyä pois mallista vuoden 2019 lopussa, koska sillä ei ollut suunnata siihen riittävästi resursseja. (Tiainen 2020.) Toisaalta joissain kunnissa mallin tuloksia ovat esimerkiksi lasten maksuttomat harrastukset, parempi lapsivaikutusten arviointi ja nuorisotyön kehittäminen (Unicef 2021a). Vaikka malli ei nykyisellään täyttäisi kaikkea siltä odotettua, on se askel kohti lapsiystävällisempää yhteiskuntaa.

2.3 Haavoittuvassa asemassa oleva lapsi

Käsite haavoittuvassa asemassa olevista lapsista, ”*Vulnerable children*”, liittyy lapsen oikeuksien sopimukseen. Haavoittuvassa asemassa olevien lasten aseman edistämistä korostetaan sopimuksen artikloissa, ja myös lapsiystävällinen kunta -mallissa tuodaan esiin heidän erityisasemaansa (Unicef 2021b; Unicef 2021c). Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa puhutaan haavoittuvuuden sijaan usein huono-osaisuudesta (Kallio & Hakovirta 2020; Saari, Eskelinen & Björklund 2020; Vauhkonen, Kallio & Erola 2017). Kuten Kallio ja Hakovirta ovat todenneet, huono-osaisuus ja haavoittuvuus ovat usein osa samaa käsitettä, ja näiden kahden erottelu voi olla vaikeaa. Haavoittuvuutta voidaan määritellä luonnollisena, ihmisen ominaisuuksiin perustuvana. Toisaalta voidaan ajatella, että haavoittuvuus kytkeytyy osaksi muuta huono-osaisuutta, kuten matalaa sosioekonomista asemaa. (Kallio & Hakovirta 2020, 7.) Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsi voi olla haavoittuvassa asemassa niin taloudellisen tuen kuin suojelun puutteen ja turvattomuuden vuoksi (Unicef 2021c). Lapsen oikeuksien sopimuksen tavoitteena on suojella lasta näiltä olosuhteilta. Kuitenkin maailmanlaajuisesti moni lapsi kärsii puutteesta niin sosiaalisten, taloudellisten kuin henkisten oikeuksien osalta. Tämä asettaa lapset eriarvoiseen asemaan esimerkiksi sen mukaan, missä maassa tai millaisessa yhteiskunnassa lapsi asuu. (Prout 2005, 20—22.)

Suomessa suurimmalla osalla lapsista menee paremmin kuin koskaan. Kuitenkin myös Suomessa osa lapsista on toisia enemmän haavoittuvassa asemassa. (Kallio & Hakovirta 2020, 2.) Syitä tähän ovat esimerkiksi vanhempien päihteidenkäyttö, mielenterveysongelmat, taloudelliset haasteet, yksinhuoltajuus tai työttömyys. Lisäksi osa lapsista on erityisen haavoittuvassa asemassa vammaisuudesta, kodin ulkopuolisesta sijoituksesta, pakolaisuudesta, tai seksuaalivähemmistöön kuulumisesta tai

paperittomuudesta johtuen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021b; Unicef 2021c; Santalahti & Marttunen 2014, 193.) Haavoittuvassa asemassa olevien lasten tarve erityiseen suojeluun tunnustetaan monen toimijan osalta, esimerkiksi Lastensuojelun käsikirjassa seuraavanlaisin määritelmän:

”Julkisen vallan vastuulla on turvata erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien asema ja oikeudet. Lapsilla on oikeus erityiseen suojeluun ja huolenpitoon. Suojelun avulla voidaan paitsi auttaa lasta selviytymään vaikeista tilanteista, myös turvata lasten ja aikuisten tasa-arvoinen asema yhteiskunnassa.”
(Lastensuojelun käsikirja 2021)

Kaikilla lapsilla tulee olla oikeus normaaliin ja terveeseen kehitykseen. Kuten Lastensuojelun käsikirjan lainauksessa todetaan, erityistä suojelua ja huolenpitoa tulee kuitenkin antaa haavoittuvassa asemassa oleville lapsille. Tämä suojelu ja huolenpito edistää heidän tasa-arvoisempaa asemaansa yhteiskunnassa. Lisäksi tulee huomioida ne lapset, joiden perhesuhteet eivät ole turvaa ja hoivaa tuottavia. Tarvitaan kuitenkin monipuolista tietoa lasten ja perheiden tilanteesta, jotta lapsen oikeudet voisivat toteutua: ei ole mitään yhtä politiikkatoimea, jolla saada aikaan muutos. (Hämäläinen & Kangas 2010, 14.)

Heimer ja Palme (2016) ovat tutkineet lapsen oikeutta tuoda näkemyksensä esiin häntä koskevassa päätöksenteossa erään Ruotsin kunnan sosiaalitoimessa vuosina 2013—2016. Tutkimuksissaan he huomasivat, että haavoittuvassa asemassa oleva lapsi ei yleensä saa näkemystään ilmaistua, vaan hänen puolestaan puhuu vanhempi. Kuitenkin myös haavoittuvassa asemassa olevan lapsen oma näkemys tulisi lapsen oikeuksien 12 artiklan mukaan tulla huomioiduksi. (Heimer & Palme 2016, 448—449.) Tämä korostuu etenkin lapsen ja vanhemman näkemyksen ollessa ristiriidassa keskenään. Erityisen haastava tilanne on haavoittuvassa asemassa olevien lasten kohdalla, joilla ei välttämättä ole ”tavanomaisia” keinoja itsensä ilmaisuun. Onkin tärkeää pyrkiä löytämään tapoja, joilla kuulla lasta, jolla on esimerkiksi kommunikaatiohaasteita. Lapsen näkemyksen sivuuttaminen esimerkiksi sairauten tai vammaan vedoten ei ole lain mukaista. (Laakso, Helavirta, Seppälä, Penders & Krohns 2018, 34—36.)

Haavoittuvassa asemassa olevien lasten huomioiminen on tärkeää sekä heidän nykyisyytensä että tulevaisuutensa vuoksi. Pakolaislasten kohdalla koulun keskeyttäminen, materiaallinen puute ja traumatausta voi johtaa kasvun ja kehityksen

häiriintymiseen. Myös seksuaalivähemmistöihin kuuluvat tai sateenkaariperheessä elävät lapset voivat joutua kohtaamaan syrjintää, ennakkoluuloja ja marginaaliin joutumista. Kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ovat haavoittuvia monella osa-alueella: he voivat tuntea olevansa ulkopuolisia, stigmatisoituja ja ilman läheisiä, jotka pitävät heidän puoliaan. Usein heidän biologinen perheensä on myös kohdannut taloudellisia vaikeuksia. Lisäksi vammaiset ja toimintavajauksista kärsivät voivat joutua päivittäin kohtaamaan tilanteita, joissa heidän toimintakykynsä ei riitä toimimaan arjen rakenteissa. (Unicef 2021c; OECD 2019.)

Suomi on saanut YK:n lapsen oikeuksien komitealta huomautuksia siitä, miten haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeudet eivät toteudu tarkoituksenmukaisella tavalla. Etenkin kultapolitiikassa lapset joutuvat keskenään eriarvoiseen asemaan sen mukaan, missä kunnassa asuvat. Lisäksi lastensuojelussa lapsen oikeudet eivät toteudu lapsen oikeuksien sopimuksen velvoittavalla tavalla. (Hakalehto 2016, 54.) Viimeisimmässä, kesällä 2023 annetuissa suosituksissa lapsen oikeuksien komitea toteaa, että Suomen tulisi kiinnittää huomiota vammaisten lasten oikeuksien toteutumiseen, sijaishuollossa olevien lasten asemaan ja turvapaikanhakijoiden mielenterveyden kohentamiseen. (Ulkoministeriö 2023.)

Näkemyks lapseen liittyvistä oikeuksista saa erilaisen sävyn, kun keskustelun kohteena on haavoittuvassa asemassa oleva lapsi. Vaikka kaikki lapset ovat oikeutettu erityiseen suojeluun, joidenkin lasten kohdalla suojelun saaminen on erityisen tärkeää. Haavoittuvuuden tunnistaminen ja haavoittuvien lasten tukeminen tulee olla merkittävässä roolissa poliittisia päätöksiä ja suunnitelmia tehdessä. Kuten YK:n lapsen oikeuksien komitean suositus osoittaa, vielä on parannettavaa haavoittuvien lasten aseman edistämisessä. Ellei haavoittuvassa asemassa olevien lasten asemaan kiinnitetä huomioita, voivat he jäädä näkymättömiksi. Näin on etenkin silloin, kun lapsi tai hänen lähipiirinsä ei pysty tai osaa lapsen asemaa edistää ja tukea. Näissä tapauksissa turvaa tuottavien instituutioiden merkitys korostuu entisestään.

3 Toimijuus ja toimintavalmiudet

Kuntien (2023 alkaen myös hyvinvointialueiden) tuottamien palvelujen merkitys lapsen elämässä on olennainen. Niillä tähdätään paitsi turvaamaan lapsen elämän ja kehityksen perusedellytykset, myös tukemaan lasta koko elämänmittaisella matkalla. Ollessaan osa yhteiskuntaa sen aktiivisena jäsenenä, tarvitsee lapsi keinoja ja mahdollisuuksia toteuttaa itseään. Voidakseen saavuttaa täyden potentiaalinsa lapsi tarvitsee toimintavalmiuksia, joilla toimia yhteiskunnassa. Toimintavalmiuksien toteutuminen on erityisen tärkeää haavoittuvassa asemassa olevan lapsen näkökulmasta.

3.1 Lapsi toimijana

Lapsen toimijuus on yhteiskuntatieteellisen lapsuudentutkimuksen ehkä olennaisin käsite (Esser, Baader, Betz and Hungerland 2016, 1). Sana toimija, (eng. *agency*) tarkoittaa toimivaa henkilöä, *aktiivista toimijaa omassa elämässään* (Kielitoimiston sanakirja 2021). Toimijuuden käsite sai valta-aseman lapsuudentutkimuksen kentällä 1990-luvun lopulla, kun se esiteltiin Jamesin, Jenksin ja Proutin teoksessa *Theorizing childhood* vuonna 1998. Toimijuuden käsitteen vakiintuessa lapsuudentutkimuksessa on tarkasteltu, miten toimijuus vaikuttaa lapsen vaikuttamismahdollisuuksiin, lapsen tapaan muokata yhteisöjään, toimijuuden yksilöllisyyttä ja tilannekohtaisuutta (Pulkkinen 2022; Thomas 2021; Prout 2005; James 2004). Lapsuudentutkimuksen toimijuuskäsitettä on tosin väitetty myös osittain utopistiseksi, paikalleen jämähäneeksi ja muutosta vaativaksi käsitteeksi, joka ei ota tarpeeksi huomioon lasten yksilöllisiä eroja (Greene & Nixon 2020). Tutkimuskirjallisuudessa tuodaan kuitenkin esiin, että toimijuus ei ole ominaisuus, jota lapsella joko on tai ei ole. Toimijuus muodostuu suhteessa muihin ihmisiin, kasvuympäristöön ja rakenteisiin, lapsen tietoihin, taitoihin, osaamisiin ja mahdollisuuksiin. Joillain osa-alueella lapsen toimijuus voi korostua, kun taas toisella jäädä piiloiseksi. (Pulkkinen 2022; Oswell 2013; Alanen 2009; Liebel 2008; James 2004.)

Mahdollisuus osallisuuteen ja toimijana oloon on tärkeä osa lapsen jokapäiväistä kansalaisuutta. Näkemys lapsen osallisuudesta ja toimijana olosta on nähtävissä lainsäädännön tasolla. Tärkeimmät raamit osallisuuden määrittelyyn luo YK:n lapsen oikeuksien sopimus. Kansallisen lainsäädännön tasolla esimerkiksi lastensuojelu- ja varhaiskasvatuslaeissa lapsen osallisuuden edistäminen nähdään tärkeänä (Varhaiskasvatuslaki 540/2018; Lastensuojelulaki 417/2007). Oikeutta osallistua itseä koskevaan päätöksentekoon pidetään yhtenä tärkeimpänä lapsen oikeutena (Toivonen 2017; Pajulammi 2014). Tämä on merkityksellistä myös toimijuuden vahvistamisen näkökulmasta. Jos lapsi saa kokemuksen mahdollisuudesta vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin, voi se vahvistaa positiivisella tavalla hänen minäpystyvyytensä, toimijuutensa ja kyvykkyytensä kehittymistä. (Pulkkinen 2022, 48; Maddux 2005, 279.)

Mahdollisuus vaikuttaa ja olla osallisena on toimijuuden olennainen osa-alue. Lainsäädännöstä huolimatta toimijuuden osa-alueiden mahdollistuminen riippuu aikuisten toiminnasta. (Westwood, Larkins, Moxon, Perry & Thomas 2014, 158—156.) Alderson on tuonut esiin, miten lasten kanssa työskentelevät aikuiset usein kertovat toimivansa lapsen etua ajatellen. Käytännössä suunnitelmista ja toimintamalleista jää kuitenkin puuttumaan lapsen ääni. Suunnitelmat tehdään lapsille, ei lasten kanssa. Näin myöskään lapsen etu ja oikeus osallisuuteen ei toteudu. (Alderson 2009, 90—92.) Lapsen omalle toimijuudelle ei jää tilaa aikuisen sanellessa toiminnan ehdot. Kyse on laajemmin katsottuna siitä, että voidakseen vaikuttaa, lapset pitää ensin hyväksyä osaksi kansalaisten yhteisöä sen merkityksellisenä jäsenenä (Lister 2007, 701).

Instituutiot ovat osa lapsen elämää vauvaikaisesta lähtien. Lasten toimijuuden vahvistamisessa instituutioissa toimivilla aikuisilla on tärkeä tehtävä. Nämä tehtävät ja roolit voivat vaihdella yhteiskunnallisen järjestelmän mukaan. Esimerkiksi varhaiskasvatuksessa lasten ja aikuisten väliset suhteet vaihtelevat Esping-Andersenin hyvinvointivaltioregiimiteorian (1991) mukaisesti. Liberaalin mallin maissa varhaiskasvatus perustuu usein aikuisjohtoiseen työskentelyyn, ja tärkeänä nähdään kognitiivisten taitojen omaksuminen. Pohjoismaissa ja Keski-Euroopassa leikki ja toimijuus nähdään tärkeinä lapsen kehityksen näkökulmasta. Henkilökunnan on usein helpompaa laatia toiminnasta yksilöllisempää ja lasten tarpeisiin pohjautuvaa kuin liberaalissa mallissa, jossa opettaja asettaa oppilaille ja lapsille yleiset tavoitteet. (Dahlberg 2009, 229.) Suomessa varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen tulisikin tukea lapsen osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia (Opetushallitus 2022; Opetushallitus 2014). Tämä osaltaan vahvistaa lapsen toimijuutta. Erilaiset instituutiot ovat myös paikkoja, joissa lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus rakentuu. Tämä vuorovaikutus vaihtoehtoisesti vahvistaa tai heikentää lapsen mahdollisuutta toimijuuteen.

Viimeisten vuosikymmenten aikana on kiinnitetty huomiota lapsen näkökulman parempaan huomioimiseen instituutioiden tasolla. Länsimaiden ulkopuolelle on perustettu lasten parlamentteja ja komissioita, joiden tarkoituksena on saada lasten ääni kuuluviin (Westwood ym. 2014; Kjørholt 2013, 250; Thomas & Percy-Smith 2009). Ruohonjuuritason toiminnassa esimerkiksi lasten kokouksissa lapset ovat aktiivisia toimijoita, joiden näkemyksillä on merkitystä varhaiskasvatuksen arjen rakenteisiin asti (Leinonen 2020, 30; Vesala 2017). Vaikuttamisessa ja osallisuudessa haasteena on, että vain joidenkin lasten ääni tulee kuulluksi. Näin on varsinkin aikuisten valitessa

toimintaan osallistuvat lapset. Lapset eivät välttämättä koe toimintaa vaikuttavana, jos heidän aloitteisiinsa ei vastata, tai he eivät saa tietoa, onko heidän esittämiään asioita edistetty. (Tisdall & Davis 2004, 132.) Lasten oma kokemus saattaakin olla, että aikuiset eivät ota heidän näkemyksiään tarpeeksi huomioon (Håvard 2011, 100).

Jotta lasten vaikuttamismahdollisuudet voisivat olla todellisia, pitäisi vaikuttamisen toteutua lapsista käsin. Lapsilla tulee olla keinoja vaikuttaa myös muilla keinoin kuin osana aikuisten päätöksentekoa. Liebel kutsuu tätä ”*alhaalta ylöspäin kansalaisuudeksi*”, jossa lapset pienissä (esim. luokka) tai suurissa (esim. nuorisovaltuusto) yhteisöissä pohtivat ratkaisuja heihin vaikuttaviin asioihin. Olennaista on, että lapset itse asettavat tavoitteet ja suunnitelmat. Tarkoituksena ei ole, että lapset tulevat mukaan tekemään ratkaisuja niihin raameihin, jotka aikuiset ovat jo heille asettaneet. (Liebel 2008, 38—42.) Lapsen vaikuttamisen tilat eivät aina ole aikuisille selkeitä tai tavanomaisina pidettyjä. Siksi on tärkeää löytää lapsen toimijuus paikoissa, jossa sitä ei automaattisesti ajatella olevan. Tämä on tärkeää myös lapsen itsensä kannalta, koska hän ei välttämättä itse tiedosta vaikuttavansa ja toimivansa yhteiskuntaa muokkaava toimijana. (Larkins 2014, 15—20.)

Vaikuttamisen lisäksi toimijuuteen liittyy käsitys itsensä toteuttamisesta. Lapsen oikeuksien sopimuksessa korostetaan lapsen oikeutta leikkiin, rentoutumiseen, taiteista ja kulttuurista nauttimiseen ja ikätasoiseen elämään siihen liittyvine oikeuksineen (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991). Lapsuus nähdään aikana, jolloin lapsella on luonnollinen oikeus leikkiin ja vapaa-aikaan. Nämä nähdään kiinteänä osana lapsen toimijuuden toteutumista. (Frønes 2009, 273.) Leikki, liikuntamahdollisuudet ja kaverisuhteet ovatkin olennainen osa lapsen hyvinvointia (Pulkkinen 2022). Muiden lasten kanssa muodostetut vertaissuhteet antavat lapselle mahdollisuuden toimia aktiivisena toimijana. Lisäksi näiden suhteiden myötä lapset oppivat neuvottelemaan, käsitteellistämään asioita ja luomaan omia yhteisöjään. (Pulkkinen 2022; Corsaro 2009.) Tulee muistaa, että leikki ja muu lapsen vapaa-ajan toiminta on arvokasta itsessään. Toisinaan niiden merkitystä saatetaan korostaa lapsen tulevaisuuden taitojen valmistajina. (Alanen 2009, 17.) Leikki, harrastukset, ulkoilu ja vertaissuhteet rakentavat lapsen toimijuutta, kyvykkyyttä ja käsitystä itsestä aktiivisena yhteiskunnan jäsenenä. Tämä luo lähtöasetukset vaikuttamiselle myös laajemmin yhteiskunnassa.

Käsitys toimijuudesta ja lapsena elämisestä on kontekstisidonnaista. Globaalilla tarkastelulla lapsen mahdollisuus esimerkiksi leikkiin ja vapaa-aikaan näyttää erilaisena kuin länsimaisen lapsen elämästä tarkasteltuna. Käsitystä ”normaalista” lapsuudesta rakennetaan usein juuri länsimaisen lapsen positiosta käsin, ja näin tehtynä unohdetaan lasten erilaiset oikeudet ja velvollisuudet. (Prout 2005.) Suomalaisen lapsen kontekstista tarkasteltuna jotain olennaista lapsuuden kokemuksesta jää puuttumaan, jos lapsuutta varjostavat erilaiset ongelmat. Vaikka Suomessa lapsilla yleisesti on mahdollisuus elää lapselle ominaista elämää, myös täällä osa lapsista joutuu kantamaan liikaa vastuuta läheisistään tai perheen taloudellisesta selviytymisestä. Taloudellinen stressi voi saada lapsen vetäytymään, ja perheen niukka taloudellinen tilanne estää lapsen harrastamisen. Myös esimerkiksi perheväkivalta voi vaikuttaa lapsuuden kokemukseen ja myös myöhempään kehitykseen. (Linner Matikka 2023, 60—62; Kallio & Hakovirta 2020.) Turvaamalla lapsen oikeudet turvalliseen lapsuuteen toteutuu myös lapsen oikeus elää elämäänsä lapsena lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti. Myös tässä instituutioiden tehtävä korostuu esimerkiksi lastensuojelun palveluilla.

Keskeinen osa koko toimijuuskeskustelua on ristiriita siitä, tarkastellaanko lasta olevana (*being*) vai tulevana (*becoming*). Bardy (2013, 61) on tuonut esiin, miten puhe lapsista tulevaisuutena tai esittelemällä heihin liittyviä investointeja ei mitätöi lapsen asemaa nykyisyydessä. Vaikka investoinneissa katse on usein tulevaisuudessa, hyötyvät lapset investoinneista koulutuksen ja varhaiskasvatuksen myötä koko elämänsä ajan. Qvortrup (2005, 5—6) sen sijaan on todennut, että puhumalla lapsiin ja lapsuuteen investoimisesta lapsi nähdään tulevaisuuden kansalaisena, johon investoidaan tulevaisuutta varten, ei hänen nykyisiä ja olemassa olevia tarpeitaan varten. Qvortrup näkee myös perusopetuksen ideologian investointina tulevaan: koulussa lapsen tulee oppia taitoja tulevaa varten. Investointien osalta on kyseenalaistettu, onko niiden tarkoitus parantaa lapsuuden laatua esimerkiksi varhaiskasvatuksen avulla, vai onko niiden päätarkoituksena tuottaa tulevaisuuden kansalaisia siirtämällä heidät yksityisen kodin piiristä instituutioiden ”omaisuudeksi” ja kasvattamaksi (Wintersberger, Alanen, Olk & Qvortrup 2007, 13). Lister (2006, 57) on jopa esittänyt, että perusopetus ja varhaiskasvatus ovat keskittyneet tulevaisuuden työntekijöiden tuottamiseen, ei lasten nykyiseen hyvinvointiin. Varhaiskasvatuksen merkitys nähdään kuitenkin olennaisena, kun tarkastellaan esimerkiksi ylisukupolvisen huono-osaisuuden ehkäisemistä (Vauhkonen, Kallio, Erola 2017, 509). Toisaalta on muistettava, että keskustelu tulevaisuuden ja nykyisyyden kansalaisista ei kosketa kaikkia maailman lapsia samalla

tavalla. Kjørholt (2013, 252) on todennut, miten eri tavalla sosiaaliset investoinnit tulevaisuuteen koskettavat esimerkiksi afrikkalaisia lapsia. Heille koulutus on lupaus paremmasta, *tulevaisuudesta*, joka ei ilman koulutusta näyttäytyisi samanlaisena. Kjørholtin mukaan investoinnin taustalla olevalla ideologialla ei ole merkitystä, koska lopputulos on lapsen edun mukainen.

Olennaista investointeihin liittyvässä keskustelussa on Qvortrupin (2009, 23) mukaan lapsen arvon näkeminen ilman viittausta hänen tulevaan asemaansa aikuisena. Lapsena olemassaolo itsessään on merkityksellistä. Siksi lapsen tulee voida toteuttaa itseään ja hyödyntää toimijuuttaan jo lapsuudessa. Lapsen elämää ei näin rakenneta aikuisuutta varten, vaan sekä nykyisyyttä että tulevaisuutta ajatellen. Lapsena tehdyt valinnat ja kokemukset myös lopulta vaikuttavat siihen, millaisia aikuisia nykyisen lapsista kasvaa. (Peg 2013, 540.) Jos lapsuuden merkitys nähdään vain tulevaisuuden aikuisuuden näkökulmasta, lapsuuden merkityksellisyys tässä ja nyt saattaa jäädä huomioimatta (James 2009). Tämä voi vaikuttaa lapsen toimijuuden toteutumiseen ja siihen, millaisia tulevaisuuden aikuisista lopulta kasvaa.

Lapsen toimijuuden käsite on lapsuudentutkimuksen kentällä tunnistettu merkittäväksi. Toimijuuden toteutumiseen vaikuttavat useat muuttujat, kuten sukupuoli, etninen tausta, asuinpaikka ja lapsen elinympäristö (Woodhead 2009, 52). Vaikka lapsi nähdään toimijana itsessään, lapsen toimijuuden toteutumisessa aikuisella on vastuu toimijuuden mahdollistumisessa. Lapsen ympärillä olevien aikuisten ja instituutioiden tulee luoda lapselle mahdollisuuksia, joissa toimia oman toimijuutensa sallimissa rajoissa ja sitä laajentaen. Ilman näitä mahdollisuuksia lapsen osallisuus, mahdollisuudet vaikuttaa ja tehdä itseään koskevia päätöksiä eivät toteudu täysimääräisenä. On myös huomioitava, että kaikki lapset ja lapsuudet eivät ole samanlaisia. Jos lapsen ikä, elämäntilanne ja sosiaalinen kompetenssi jää huomioimatta, vaarana on, että paremmassa asemassa olevat lapset asettavat määritelmän normaalista lapsuudesta ja tavoiteltavasta toimijuudesta. Näin heikommassa asemassa olevan lapsuus ja toimijuus voi jäädä huomiomatta. (Liebel 2008, 38.) Kuten James (2009, 44) on tuonut esiin, kaikilla lapsilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia toteuttaa omaa toimijuuttaan. Ilman yhteiskunnan ja instituutioiden tarjoamaa tukea on vaarana, että näiden lasten toimijuus ei toteudu yhtä hyvin kuin niiden lasten, joilla on enemmän toimintakykyä ja käytettävissä olevia resursseja. Erityistä tukea ja huomiota tulee antaa lapsille, jotka ovat asemansa vuoksi muita haavoittuvammassa asemassa.

3.2 Toimintavalmiusajattelu

Osallistuminen yhteiskuntaan ja toiminen vuorovaikutuksessa muiden kanssa mahdollistuu jo pienille lapsille instituutioiden, kuten varhaiskasvatuksen avulla. Aktiivinen osallistuminen yhteiskunnan toimintoihin on yksi ihmisen elämän olennaisia tavoitteita. Esimerkiksi Doyalin ja Goughin (1991) hyvinvointiteoriassa universaalina päämääränä nähdään juuri osallistuminen ja sosiaalinen vuorovaikutus. Nämä päämäärät mahdollistuvat, kun muut tarpeet, välittävät ja perustarpeet, on tyydytetty. Välittäviin tarpeisiin kuuluvat esimerkiksi turvallinen lapsuus, tyydyttävä ravitsemus ja puhdas vesi sekä fyysinen ja taloudellinen turvallisuus. Voidakseen tyydyttää edellä mainittuja tarpeita vallitsevan yhteiskunnan tulee antaa tähän mahdollisuus. Näitä yhteiskunnallisia edellytyksiä ovat esimerkiksi yhteiskuntajärjestelmä, vallitseva kulttuuri, hallintojärjestelmät sekä positiiviset ja negatiiviset vapaudet. (Doyal & Gough 1991, 50—51.) Lasten kohdalla juuri yhteiskunnan rakenteet ovat merkityksellisiä: ilman lain takaamia oikeuksia ja instituutioiden lasta turvaavaa asemaa lapsen on mahdotonta saavuttaa universaaleja päämääriä. Näin on etenkin niiden lasten kohdalla, jotka haavoittuvan asemansa takia eivät täysipainoisesti voi toimia yhteiskunnassa.

Doyalin ja Goughin hyvinvointiteorian universaalien päämäärien toteutumiseksi ihmisellä pitää olla kyvykkyyttä ne saavuttaa. Käsitys ihmisten kyvyistä toimia yhdistyy filosofi Martha Nussbaumin listaukseen (2011) toimintakyvyistä (*Capability Approach*). Käsitteellä ei ole vakiintunutta suomennosta: välillä puhutaan toimintavalmiusteoriasta, välillä kyvykkyyslähestymistä. Tässä työssä teoria määritellään toimintavalmiusajatteluna Tanin, Kiilakosken ja Honkatukian (2019) artikkelin *Toimintavalmiusajattelu nuorisotyön, kasvatuksen ja opetuksen kentillä: kokonaisvaltainen näkökulma nuorten hyvinvoinnin edistämiseen?* tavoin. Kuten artikkelin kirjoittajat toteavat, näin määriteltynä teoria ei ole lukkoon lyöty, vaan enemmänkin ajattelutapa, ”jonka avulla voidaan tarkastella inhimillisen subjektin kykyä toimia lähiympäristössään.” (Tani, Kiilakoski, Honkatukia 2019, 6.) Nussbaumin toimintavalmiusajattelu pohjaa taloustieteilijä ja filosofi Amartya Senin laatimaan teoriaan toimintakyvyistä, jotka esiteltiin kirjoittajien yhteisteoksessa *The Quality of Life* (1993). Teoria pohjaa niihin mahdollisuuksiin, joita ihmisellä on siinä yhteiskunnassa ja niissä institutionaalisissa oloissa, jossa hän elää. Mahdollisuus käyttää

toimintavalmiuksia on riippuvainen sekä ihmisen omista kyvyistä että yhteiskunnan tarjoamista mahdollisuuksista. (Sen 199, 31.) Sen ei omassa teoriassaan anna tarkkaa määritelmää niistä toimintakyvyistä, joita ihmisellä tulisi olla. Nussbaum sen sijaan on vienyt teoriaa eteenpäin oman poliittisfilosofisen lähestymistapansa kautta. (Tani, Kiilakoski & Honkatukia 2019, 8.)

Nussbaumin laatimassa kymmenen keskeisen toimintavalmiuden luettelossa (taulukko 1) hän esittelee ne yksilölle merkitykselliset toimintavalmiudet, joiden vähimmäismääräinen toteutuminen on välttämätöntä ihmisarvoiselle elämälle. Se, että jotkut toimintavalmiudet toteutuvat täysin ja osa ei ollenkaan, ei ole Nussbaum mukaan riittävää. Hänen mukaansa toimintavalmiudet eivät ole vaihdettavissa toisiinsa, vaan ovat kaikki merkityksellisiä itsessään. (Dixon & Nussbaum 2012, 559.) Yhden tai useamman toimintavalmiuden toteutumattomuutta ei voi siis kompensoida muiden ylikorostamisella. Kuten toimintavalmiuksien luettelosta käy ilmi, toimintavalmiudet kattavat ihmisen elämän osa-alueita eri näkökulmista. Merkityksellistä ei ole vain terveyden ja elämän toimintavalmiuksien vahvistuminen. Nussbaum pitää tärkeänä myös ihmisen mahdollisuutta kokea iloa, muodostaa käsitys hyvästä ja huolehtia luonnosta, olla osallisena ja tuntea yhteenkuuluvuutta muihin ihmisiin. (Nussbaum 2011 34—36.) Nussbaumin ajattelussa korostuvat laajasti ihmisen hyvinvoinnin erilaiset osa-alueet ja nämä osa-alueet luovat ihmiselle toimintavalmiuksia, eli toteutuessaan antavat mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa ja elää hyvää elämää (Björklund & Sarlio-Siintola 2010, 66).

Taulukko 1. Nussbaumin keskeisten toimintakykyjen listaus Björklundin ja Saarlo-Siintolan (2010, 40) mukaan.

Elämä	Mahdollisuus elää normaalipituinen ja ihmisarvoinen elämä.
Ruumiillinen terveys	Mahdollisuus pysyä terveenä (riittävä ravinto ja riittävä suoja).

Ruumiillinen koskemattomuus	Mahdollisuus liikkua vapaasti paikasta toiseen ilman pelkoa joutua väkivallan kohteeksi.
Aistit, mielikuvitus ja ajattelu	Mahdollisuus käyttää aistejaan ja mielikuvitustaan, ajatella ja päätellä sekä kehittää näitä taitoja riittävän koulutuksen turvin. Vapaus ilmaista itseään politiikan, kulttuurin ja uskonnon alueilla.
Tunteet	Mahdollisuus kiintyä toisiin ihmisiin ja asioihin sekä rakastaa heitä, jotka rakastavat ja huolehtivat meistä. Oikeus erilaisiin tunteisiin kaipuusta oikeutettuun vihaan.
Käytännöllinen päättely	Mahdollisuus muodostaa käsitys hyvästä ja suunnitella oma elämä.
Yhteenkuuluvuus	Mahdollisuus elää yhteydessä toisiin ihmisiin aidossa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, mahdollisuus eläytyä toisen asemaan sekä kantaa heistä huolta. Mahdollisuus kunnioittaa itseään ja luottaa siihen, että ihmiset kunnioittavat toinen toistensa ihmisarvoa ja pitävät toisiaan tasa-arvoisina sukupuolesta, rodusta, seksuaalisesta suuntautumisesta, uskonnosta tai etnisestä alkuperästä riippumatta.
Muut lajit	Mahdollisuus huolehtia luomakunnasta, eläimistä ja kasveista.
Leikki	Mahdollisuus kokea iloa, leikkiä, pelata ja nauttia harrastuksista.
Hallinta, työ ja muu omistusoikeus	Mahdollisuus osallistua niihin poliittisiin valintoihin, jotka koskevat omaa elämää. Oikeus poliittiseen osallistumiseen sekä sananvapauden ja yhdistymisvapauden suojaan. Yhtäläinen omistusoikeus (maa-alueeseen tai muihin aineellisiin hyödykkeisiin). Oikeus osallistua työelämään tasa-arvoisesti ja omista inhimillisistä lähtökohdista käsin.

Toimintavalmiuksien olemassaolo itsesään ei vielä takaa mahdollisuutta niitä hyödyntää. Ensimmäinen lähtökohta luonnollisesti on, että kyky toteuttaa tiettyä toimintavalmiutta on jo olemassa. Kuitenkin myös ulkoisilla tekijöillä on merkitystä. Nussbaum on korostanut, että yhteiskunnan rakenteiden tulee taata toimintavalmiuksien toteutuminen kaikille kansalaisille. Yhteiskuntien tulee tehdä aktiivisesti työtä sen eteen, että esteitä toimintavalmiuksien toteutumisen tieltä poistettaisiin, ja ihmisen täysi toimijuus voisi toteutua. (Nussbaum 2011, 32.) Myös kykyjen kehittämiseen tulee antaa mahdollisuus. Sen lisäksi, että yksilöllä on kykyjä käyttää, hänellä pitää olla myös mahdollisuuksia kykyjään toteuttaa, toimia ja olla (*doing and being*). Toimijuuden ajatus on teoriassa olennaisessa osassa. Se ei keskity pelkästään ihmisten halujen tyydyttämiseen, vaan myös toimijuuden kasvuun ja vahvistamiseen. (Dixon & Nussbaum 2012, 559.)

Jotta toimijuus voi kasvaa, kyvykkyydet tulee valjastaa käyttöön. Yhteiskunnassa esimerkiksi lait, normit ja arvot joko avaavat tai sulkevat mahdollisuuksia vahvistaa ja

hyödyntää toimintavalmiuksia. Ne määrittävät, mihin ihmisellä on oikeuksia, miten häntä yhteiskunnassa tuetaan, ja mikä nähdään normaalina ja hyväksyttävänä. (Nussbaum 2011, 40.) Toimintavalmiuksien ajatukseen liittyy myös näkemys käyttää niitä haluamallaan tavalla. Esimerkiksi lapsi, joka mahdollisuuksista huolimatta tietoisesti valitsee olla osallistumatta, käyttää toimintavalmiuksiaan. Joskus päätös voidaan kuitenkin tehdä myös yksilön puolesta. Jos jokin toiminta on merkityksellistä ihmisen muiden toimintavalmiuksien kannalta, tulee tätä toimintaa edistää yksilön tahdosta riippumatta. Näin on esimerkiksi lasten koulunkäynnin kohdalla. (Nussbaum 2007, 172.)

Nussbaum on todennut, että toimintakykyjen lähtökohta ja oikeus ihmisarvoiseen kohteluun koskettaa kaikkia, niin lapsia kuin aikuisia. Hän kuitenkin irtaantuu ajatuksesta, jossa lapsilla olisi erityisiä oikeuksia suhteessa muihin ihmisiin. Nussbaum pitää tällaisia erityisiä oikeuksia toimintakykyjen lähestymistavan vastaisena, koska tässä lähestymistavassa jokainen ihminen, niin ”*vilpitön kuin vilpillinenkin*” tulee tulla kohdatuksi samalla tavalla (Dixon & Nussbaum 2012, 553). Lapsen aseman korostaminen johtuen lapsen haavoittuvasta asemasta ei Nussbaumin mukaan ole perusteltu, koska myös useat muut ihmisryhmät, kuten vajaakuntoiset aikuiset, ovat yhtä lailla erityisen suojelun ja hoivan tarpeessa (Mt. 575.)

Tästä huolimatta ajatus toimintakyvyistä lapsen toimijuuden toteutumisen näkökulmasta on olennainen (Peleg 2013, 531). Vaikka lapsella olisi toimintakykyä ja kompetenssia toimia aktiivisesti ja vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin, se ei yksin riitä toimintakykyjen hyödyntämiseen. Yhteiskunnan rakenteiden (esim. lait) ja lasta lähellä olevien aikuisten pitää luoda lapsille mahdollisuuksia toteuttaa heissä olevaa potentiaalia. Jos lapset vaiennetaan ja heille ei anneta tilaa, lapsille puhevallan mahdollistavat lait menettävät merkityksensä. (Peleg 2013.) Samoin on, jos lapselta estetään pääsy terveyspalveluihin, kouluun, hänen vapaa-aikansa ei mahdollista hänelle leikkiä tai sosiaalisten suhteiden toteutumista perhe- ja kaveripiirissä. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna lapsen toimintavalmiuksien toteutuminen ja hyödyntäminen vaatii sekä yhteiskunnan toimijoiden että lasta lähellä olevien aikuisten aktiivista osallistumista lapsen toimintavalmiuksien vahvistamiseen. Vaikka instituutiot eivät voi tehdä ihmisistä terveitä tai taata, että kaikkien ihmisten hyvinvointi jakaantuu tasaisesti, instituutiot voivat luoda mahdollisuuden ihmisille pysyä terveenä ja kehittää omaa hyvinvointiaan (Bojer 2009, 228). Kuten todettu, Nussbaum ei toimintavalmiusajattelussa nosta lapsia muista erityiseen asemaan. Toisaalta hän korostanut etenkin vammaisten ja

vajaakuntoisten toimintavalmiuksien parantamista. Kaikilla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia käyttää resurssejaan. Tämän vuoksi yhteiskunnan tulee poliittisten päätösten avulla mahdollistaa toimintavalmiuksien toteuttaminen myös haavoittuville ihmisille. Tarvittaessa heille tulee tarjota muita enemmän tukea, jotta toimintavalmiuden täysimääräinen hyödyntäminen onnistuu. (Nussbaum 2007, 270—274.) Näin haavoittuvassa asemassa olevien lasten aseman parantaminen on toimintavalmiusajattelunkin näkökulmasta merkittävää.

Vaikka Nussbaumin toimintavalmiusajattelu ei anna lapsille erityisiä oikeuksia, se silti tunnustaa lapset samanlaisiksi oikeuksien hallitsijaksi kuin muut yksilöt. Myöskään tässä tutkielmassa lapsia ei aseteta muiden ihmistenryhmien yläpuolelle. Nussbaumin teorian mukaan lapsilla tulee olla oikeudet kaikkeen samaan kuin aikuisilla, koska ihmisarvo on jokaisella samanlainen. Jokaisella ihmisellä tulee näin olla oikeus toimintavalmiuksiaan käyttää. (Nussbaum 2011.) Tämä kuitenkin onnistuu vain, jos yhteiskunnan rakenteet ja instituutiot sen sallivat. Tässä yhteiskunnallisten toimijoiden rooli korostuu. Ilman mahdollisuuksia vahvistaa toimintavalmiuksiaan yhteiskunnan taholta lapsen on mahdoton saavuttaa täyttä potentiaaliaan. Voidakseen elää yhteiskunnassa toimijana, lapsi tarvitseekin kykyjä tehdä asioita (Oswell 2013, 42). Juuri näitä kykyjä, toimintavalmiuksia, Nussbaumin teorian tavoitteena on vahvistaa. Siksi ajatus toimijuudesta ja toimintavalmiuksista kytkeytyy yhteen. Voidakseen olla toimija siinä yhteiskunnassa, jossa elää, tulee lapsen toimintavalmiuksien toteutua ja vahvistua. Erityisen tärkeää tämä on haavoittuvassa asemassa olevien lasten kohdalla.

4 Tutkimusasetelma

4.1 Tutkimusongelma

Lapsuudentutkimuksessa käsitys lapsesta toimijana ja itseään toteuttavana kansalaisena on voimistunut viimeisten vuosikymmenten aikana. Lapsuudentutkimuksessa lapsen nähdään olevan nykyhetken toimija (*being*) tulevaisuuden kansalaisen (*becoming*), sijaan.

Tästä huolimatta toimijuus ei välttämättä toteudu toivotusti, jos lapsi on erityisen haavoittuvassa asemassa ja tätä haavoittuvuutta ei tunnisteta. Yhteiskunnallisten toimijoiden ja instituutioiden tulee tunnistaa ja tunnustaa lapsen oikeudet ja mahdollistaa heille toimijuuden toteutuminen. Lister (2008) on todennut, että ilman lasta kunnioittavaa kohtaamista ja lapsen aseman huomioimista voi heidän olla mahdoton saavuttaa toimijuuttaan. Tämä sopii yhteen Nussbaumin toimintavalmiusajattelun kanssa. Vaikka lapsella olisi kompetenssia ja kykyä vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin ja olla aktiivinen toimija, ilman mahdollisuutta toteuttaa itseään rationaalisuus, taidot ja tunne-elämän kyvykkyys jäävät hyödyntämättä. Instituutioiden ja yhteiskunnan rakenteiden tulee luoda mahdollisuuksia, joissa lapsi voi toimintakykyjään hyödyntää ja niitä vahvistaa. Juuri näistä instituutioiden tarjoamista mahdollisuuksista olen tässä tutkielmassa kiinnostunut.

Pro gradu -tutkielmassa tutkimuskysymykseni on:

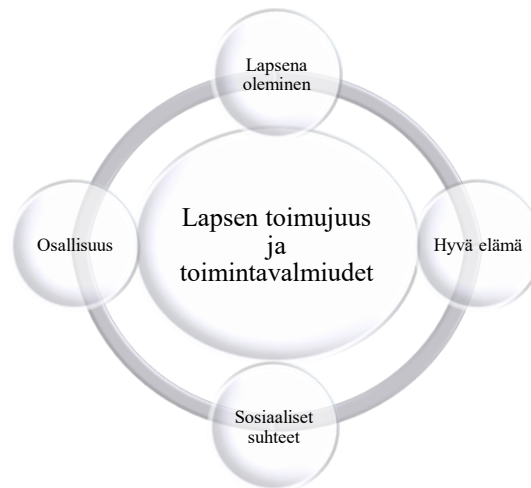
1. *Millaisia toimintavalmiuksia, toimijuutta ja haavoittuvassa asemassa olevaa lasta vahvistavia merkityksiä hyvinvointisuunnitelmista on löydettävissä?*

Lisäksi olen kiinnostunut tutkimaan seuraavia kysymyksiä:

2. *Millaisia eroja on nähtävissä lapsiystävällinen kunta -mallissa mukana olevien kuntien välillä hyvinvointisuunnitelmien merkityksissä liittyen lasten toimintavalmiuksiin, toimijuuteen ja haavoittuvassa asemassa olevan lapsen vahvistamiseen?*
3. *Miten lapsiystävällinen kunta -malli vaikuttaa hyvinvointisuunnitelmiin?*

Valittuun aineistoon tutustuen etsin vastauksia yllä oleviin kysymyksiin. Aineistoa lukiessa ja analysoidessa ajatukseni on siinä, millaiset tekijät vahvistavat lapsen toimintavalmiuksia ja toimijuutta. Etsimäni merkitykset perustuvat näin aiempaan tutkimustietoon. Suunnitelmia lukiessa pidän mielessäni Nussbaumin toimintavalmiusajattelun: ovatko toimintavalmiudet ja niiden vahvistaminen tunnistettavissa hyvinvointisuunnitelmissa ja onko niissä nähtävissä myös haavoittuvassa asemassa olevan lapsen toimintavalmiuksien vahvistaminen?

Katson, että tässä työssä tärkeitä ulottuvuuksia lapsen toimintavalmiuksien ja toimijuuden vahvistumiselle ovat lapsen osallisuuden, lapsen hyvän ja turvallisen elämän, lapsen sosiaalisten suhteiden ja lapsena elämisen vahvistaminen. Kun nämä osa-alueet (kuvio 2) lapsen elämässä instituutioiden toimesta vahvistuvat, on hänellä mahdollisuus täysipainoisesti toteuttaa itseään siinä yhteisössä, jossa elää. Näiden neljän osa-alueen voi nähdä nousevan myös lapsiystävällinen kunta -mallin tärkeimmistä periaatteista.

Kuvio 2. Lapsen toimintavalmiuksiin ja toimijuuteen vaikuttavat ulottuvuudet.

4.2 Aineiston kuvailu

Lastensuojelulain (2007/417) mukaan jokaisen kunnan (2023 alkaen yhdessä hyvinvointialueen kanssa) velvollisuus on laatia lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Terveys- ja hyvinvoinnin laitos määrittelee hyvinvointisuunnitelman tehtävän seuraavasti:

”Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman avulla ohjataan, johdetaan ja kehitetään lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointityötä kunnassa. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma (lastensuojelulaki 12 §) laaditaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi sekä lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi.”

Hyvinvointisuunnitelman tarkoituksena on kuvata lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilaa kunnassa. Siinä tuodaan esiin lasten ja nuorten hyvinvointia edistäviä ja ongelmia ehkäiseviä toimintoja ja palveluja. Suunnitelmissa kuvaillaan myös lastensuojelun tarve kunnassa ja se, millaisia voimavaroja lastensuojelulle on osoitettu. Suunnitelmassa tulee myös käydä ilmi, miten yhteistyö on järjestetty eri toimijoiden välillä.

Hyvinvointisuunnitelmaan tulee myös kirjata tiedot suunnitelman toteuttamisesta ja seurannasta. (Lastensuojelulaki 2007/417 12§.)

Tässä työssä tutkimukseni kohteena on, miten lapsiystävällinen kunta -mallia toteuttavien kuntien hyvinvointisuunnitelmissa näkyy lapsen toimintavalmiuksien ja toimijuuden vahvistaminen. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen yksi tärkeimmistä tavoitteista on haavoittuvassa asemassa olevien lasten aseman turvaaminen. Siksi olen kiinnostunut myös siitä, tunnistetaanko nämä lapset hyvinvointisuunnitelmissa ja löytyykö myös heidän toimintavalmiuksiaan ja toimijuuttaan vahvistavia merkityksiä. Lapsiystävällisiä kuntia oli Suomessa vuonna 2021 yhteensä 44. Kuten aiemmin on mainittu, Suomessa lapsiystävällinen kunta -mallin pilottina toimi Hämeenlinna, joka aloitti mallin toteuttamisen vuonna 2012. Tämän jälkeen lapsiystävällisten kunta -mallissa mukana olevien kuntien määrä on laajentunut asteittain.

Aineistoa valikoidessani valitsin Tilastokeskuksen kuntaluokituksen mukaan kuntia kolmesta eri kuntaryhmästä: kaupunkimaiset kunnat, taajaan asutut kunnat ja maaseutumaiset kunnat. Tahdoin tällä rajauksella tavoittaa kuntien moninaiset rakenteet. Tämä ei kuitenkaan onnistunut aineistosta johtuvista syistä. Osassa kunnista hyvinvointisuunnitelmaa ei ollut laadittu vuoden 2020 jälkeen, eli niissä ei ollut voimassa olevaa hyvinvointisuunnitelmaa. Lisäksi joissain kunnissa hyvinvointisuunnitelmissa puhuttiin myös muista väestöryhmistä, kuten vanhuksista ja vammaisista. Näissä suunnitelmissa lapsia koskeva osuus jäi suppeaksi. Muiden väestöryhmien esiintyminen suunnitelmissa myös muutti niiden rakennetta.

Rajauksen osalta kohtasin myös toisen ongelman. Koska olin kiinnostunut juuri lapsiystävällinen kunta -mallia toteuttavista kunnista, hyvinvointisuunnitelman tuli olla voimassa aikana, jolloin kunta oli joko aloittamassa tai jo aloittanut lapsiystävällinen kunta -mallissa. Alkuperäisistä, kuntajakoon perustuvista kunnista vain neljä täytti nämä ehdot. Luovuin alkuperäisestä rajauksesta ja etsin hyvinvointisuunnitelmia, joissa oli voimassa oleva (vähintään vuoteen 2021) hyvinvointisuunnitelma. Lisäksi kunnan tuli olla suunnitelman voimaantulohetkellä lapsiystävällinen kunta tai malliin käyttöönoton samana vuonna aloittanut. Hyvinvointisuunnitelman tuli myös käsitellä pelkästään lapsia. Edellä mainitun kolmen ehdon ohella suunnitelman tuli myös olla kunnan oma, ei yhdessä toisen kunnan kanssa laadittu. Käytyäni läpi kaikki 44 suunnitelmaa sopivia suunnitelmia valikoitui yhdeksän. Suunnitellessani rajausta olin päätenyt valitsemaan

korkeintaan kymmenen hyvinvointisuunnitelmaa. Yhdeksän suunnitelmaa sopi näin aineistoni kooksi.

Koska sopivat ehdot täyttäviä hyvinvointisuunnitelmia löytyi vähän, en joutunut tekemään niiden suhteen rajausta. Taulukossa 2 on esitetty analyysissä mukana olevat kunnat ja niiden aloitusvuosi lapsiystävällinen kunta- mallissa. Lisäksi on mainittu vuosi, jolloin kunta on saanut mahdollisen lapsiystävällisen kunnan tunnustuksen ja hyvinvointisuunnitelman sivumäärä. Yhteensä aineistoni sisälsi 345 sivua. Lopullinen aineisto ja suunnitelmat eivät edustaneet alkuperäistä toivettani kuntien moninaisuudesta, koska enemmistö analyysiin valituista kunnista on kaupunkeja. Toisaalta yli 60 % lapsiystävällinen kunta- mallissa mukana olevista kunnista on kaupunkeja. Näin oma kaupunkipainotteinen rajaukseni sopi mallin kanssa yhteen.

Taulukko 2 Aineisto: Hyvinvointisuunnitelmat kunnittain, mallin aloitusvuosi, lapsiystävällinen kunta -tunnustus, suunnitelmien sivumäärä ja aineiston kokonaissivumäärä

Lapsiystävällinen kunta	Mallissa mukana, v.	Lapsiystävällinen kunta-tunnustus	Hyvinvointisuunnitelman sivumäärä
Hämeenlinna	2012	v. 2013, v. 2015 v. 2017, v. 2021	32 s.
Janakkala	2020	-	41 s.
Kirkkonummi	2016	v. 2017, v. 2020	34 s.
Leppävirta	2020	-	36 s.
Oulu	2016	v. 2017, v. 2020	64 s.
Ranua	2020	-	68 s.
Rovaniemi	2013	v. 2015, v. 2017	25 s.
Turku	2016	v. 2018, v. 2021	45 s.
			345 s.

Hyvinvointisuunnitelmat ovat vapaasti löydettävissä internetistä. Hyvinvointisuunnitelmia etsiessäni käytin hakusanoja ”hyvinvointisuunnitelma” tai ”lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma”, lisäten alkuun aina etsimäni kunnan nimen. Koska kuntien hyvinvointisuunnitelmat ovat julkista ja kaikille saatavissa olevia asiakirjoja, kuvailen aineistoa kuntien oikeilla nimillä. Pohdinnan jälkeen koen, että kuntien nimen käyttämisessä ei ole tutkimuseettistä ongelmaa.

Hyvinvointisuunnitelmat aineistona sopivat tutkimuskysymyksiini vastaamiseen. Lapsiystävällinen kunta -mallia toteuttavien kuntien hyvinvointisuunnitelmat antavat

käsityksen siitä, millaisia palveluja kunnat tarjoavat lapsille. Lapsiystävällinen kunta -mallia toteuttavat kunnat ovat joutuneet erityisesti pohtimaan, miten tukea ja turvata lasten oikeuksien toteutuminen kunnan palveluissa. YK:n lapsen oikeuksien sopimus edellyttää lapsen edun toteutumista ja lapsen näkökulman huomioimista kaikessa lapseen liittyvässä päätöksenteossa. Lapsiystävällinen kunta -mallissa mukana olevien kuntien hyvinvointisuunnitelmissa lapsilähtöisyys ja lapsen aseman erityinen huomioiminen on näin ollen merkittävässä asemassa. Lapsuudentutkimuksen traditiossa asiakirjojen ja lainsäädännön tutkimuksella on oma paikkansa. Asiakirjoja ja lakia analysoimalla voidaan tavoittaa, miten lasten oikeudet niissä toteutuvat, ja miten niitä voitaisiin kehittää paremmin lasten oikeuksia vahvistaviksi. (Theobald 2019, 255.) Vaikka lapsuudentutkimuksen keskiössä on lapsen kokemusten ja lasten elinolojen tutkiminen, myös instituutioiden tutkiminen on tärkeää. On olennaista tietää, millaisena lapsi näyttäytyy esimerkiksi poliittisten toimijoiden, lakien ja yhteiskunnan rakenteiden näkökulmasta. (Alasuutari 2009, 55; Lange & Mierendorff 2009, 82.) Hyvinvointisuunnitelmien voi katsoa edustavan instituutioita, joiden tavoitteena on edistää lapsen hyvinvointia. Suunnitelmien tutkiminen on tärkeää, jotta saadaan tarkempaa tietoa, millaisena lapsen toimijuus ja toimintavalmiuksien vahvistaminen niissä näyttäytyvät. Oletuksena on, että hyvinvointisuunnitelmista on löydettävissä merkityksiä, jotka vahvistavat lapsen toimintavalmiuksien ja toimijuuden toteutumista. Samoin uskon olevan haavoittuvassa asemassa olevan lapsen toimintavalmiuksien ja toimijuuden vahvistamisen kohdalla.

4.3 Dokumentit aineistona

Dokumentti tutkimuksen yhteydessä voi olla mikä tahansa materiaali, joka tarjoaa tietoa sosiaalisesta ilmiöstä. Tämä dokumentti on usein olemassa ilman tutkijan panosta. (Piergiorgio 2003, 287.) Tutkimusta ei siis tarvitse tehdä tutkijan itsensä keräämällä aineistolla (Eskola & Suoranta 1998). Dokumentit voivat henkilökohtaisia, kuten kirjeet ja päiväkirjat. Ne voivat olla myös instituutioiden tuottamia, kuten suunnitelmia, raportteja ja selvityksiä. (Alastalo & Vuori 2021; Piergiorgio 2003, 287.) Dokumentti, jota tutkija käyttää, ei yleensä päädy hänelle sattumalta. Hänellä on ollut jokin syy valita juuri kyseinen dokumentti analysoitavaksi tutkimukseen. (Rapley & Flick 2011, 88.) On kuitenkin tärkeää pohtia, miksi on valinnut dokumentin ja mitä tietoa dokumentin on tarkoitus tuottaa (Mason 2020, 113).

Omassa tutkielmassani en valinnut aineistoa sattumanvaraisesti. Hyvinvointisuunnitelmien tutkiminen ja niistä löytyvien merkitysten etsiminen tuntui mielekkäältä, koska tutkimusintressinä on lapsen toimijuus ja toimintavalmiuksien vahvistaminen. Jos kuntien hyvinvointisuunnitelmissa ei ole tunnistettavissa toimintavalmiuksia vahvistavia merkityksiä, ei niiden voida katsoa tukevan lapsen toimijuutta ja toimintavalmiuksien vahvistumista. Tästä syystä koin mielekkäänä tutkia juuri hyvinvointisuunnitelmia ja niiden tarjoamaa todellisuutta, koska suunnitelmien tuottavat merkitykset ovat lähellä lapsen todellista arkea. Lisäksi, jotta suunnitelmia voidaan kehittää, tulee dokumentteja analysoida ja arvioida sitä, mitä tietoa ne lukijalle tuottavat. Lapsiin liittyvien dokumenttien analysointi on tärkeää, jotta voidaan paremmin ymmärtää niiden merkitys lapsen kannalta ja lapsen edun näkökulmasta. (Theobald 2019; Lange & Miederhoff 2009.)

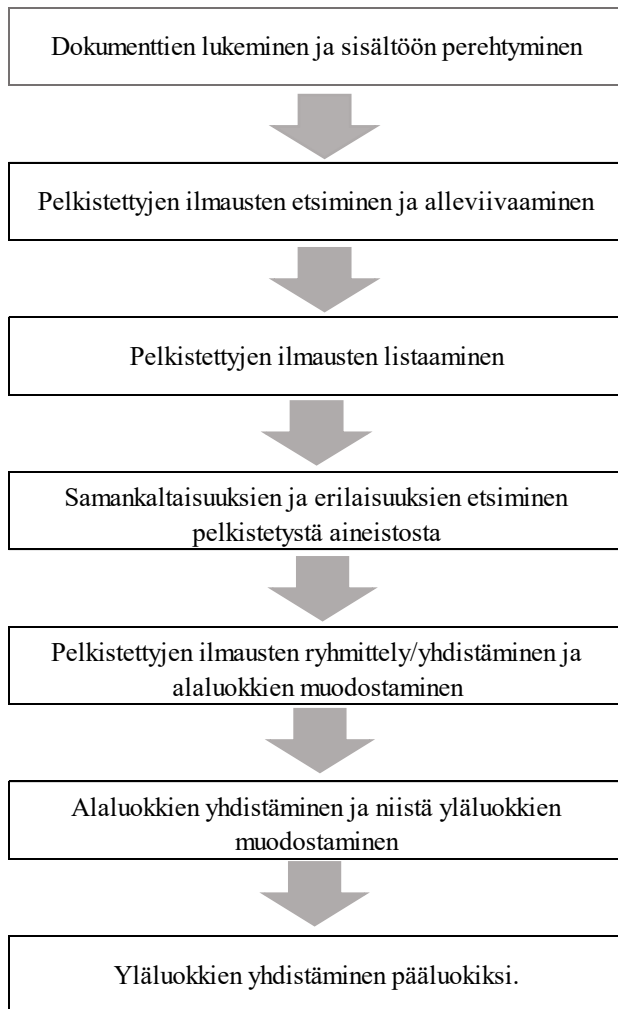
Dokumenttien analyysin etuna on, että datan keräämisen sijaan se vaatii dokumenttien valikoimista, joten aineiston keräämiseen ei mene yhtä paljon aikaa kuin jos tutkija tuottaisi aineiston itse. Lisäksi aineisto on usein helposti saatavilla internetissä. (Bowen 2009, 31.) On kuitenkin muistettava, että verkossa olevat asiakirjat voivat esimerkiksi päivitysten myötä päätyä tavoittamattomiin. Siksi niiden tallettaminen itselleen on erityisen tärkeää. (Alastalo & Vuori 2021.) Myös aineiston rajaukseen on tärkeää kiinnittää huomiota systemaattisuuteen ja saturaatiopisteen saavuttamiseen, jonka jälkeen aineiston lisäkeruu ei enää tuo lisäarvoa (Mason 2002, 113, Eskola & Suoranta 1998, 63)

4.4 Aineiston analyysi ja teoriaohjaava sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusmenetelmä, jonka tarkoituksena on tiivistää ja selkeyttää tutkittavaa aineistoa ja vastata tämän myötä tutkimuskysymykseen (Pietilä 1976, 61). Vaikka tavoitteena on luoda selkeä kokonaisuus, sisällönanalyysin tarkoituksena ei ole tiivistämällä hävittää aineistosta mitään. Päinvastoin tarkoituksena on tuottaa uutta informaatiota tiiviimmässä muodossa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122.) Sisällönanalyysia voidaan käyttää monenlaiseen aineistoon, myös strukturoimattomaan. Tyypillisiä käyttökohteita sisällönanalyysille ovat haastattelut, dokumentit ja erilaiset tekstien osat. Lisäksi se sopii sellaiselle aineistolle, jota ei ole tehty juuri tutkimuskäyttöä varten (Alastalo & Vuori 2021; Tuomi & Sarajärvi 2018; 117). Näin on myös oman aineistoni kohdalla.

Tässä työssä analyysimenetelmänä dokumenttien, eli hyvinvointisuunnitelmien analyysissa on käytetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmen päätyyppiin: aineistolähtöiseen, teoriaohjaavaan ja teorialähtöiseen sisällönanalyysiin. Teoriaohjaavassa analyysissa tunnistetaan aikaisemman tiedon vaikutus, mutta se ei suoraan ohjaa suuntaa, jolla aineistoa analysoidaan. Teoriaohjaava analyysi ei alussa perustu ainoastaan teoriaan, vaan analyysiyksiköt valitaan aineistoista. Tarkoitus ei ole testata jo olemassa olevaa teoriaa, vaan luoda uutta tietoa ilmiöstä jäsenellymmässä muodossa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109—110.) Teoriaohjaavassa ja aineistolähtöisessä analyysissa analyysi etenee aluksi samalla tavalla (kuvio 3). Erona on, että teoriaohjaavassa analyysissa käsitteet tuodaan teoriasta jo tiedettyinä ja olemassa olevina. Aineistolähtöisessä analyysissa sen sijaan teoreettiset käsitteet muodostuvat aineistosta. Teoriaohjaava analyysimenetelmä sopii tutkielmani menetelmäksi, koska analyysini teoreettisena lähtökohdista on Nussbaumin teoria toimintavalmiuksista ja tutkimustieto lasten toimijuudesta. Vaikka toimintavalmiuksien kymmenen kohdan listaus ei suoraan toimi analyysirunkona, toimintavalmiusajattelu toimii olennaisena määrittäjänä analyysin etenemisessä varsinkin aineiston abstrahoinnissa eli käsitteellistämässä.

Teorian vaikutus analyysille on keskeinen. Analyysin alussa etsin ensin aineistolähtöisesti toimintavalmiuksien ja toimijuuden vahvistamiseen sopivia merkityksiä. Lopulta teoreettinen ymmärrys ilmiöstä määrittää suuntaa, johon analyysini keskittyy. Tämä tarkoittaa Nussbaumin toimintavalmiusajattelun johdatusta käsitteiden teoretisoinnissa. Muodostuvat pääluokat taas nousevat niistä teoreettisista lähtökohdista, joita teoria antaa tärkeiksi tekijöiksi lapsen toimintavalmiuksien ja toimijuuden vahvistamiselle. Näitä ovat lapsen osallisuus, mahdollisuus elää hyvää lapsen elämää turvallisessa ympäristössä välittävien aikuisten ja muiden ihmisten keskuudessa parhaassa mahdollisessa terveydessä.

Kuvio 3. Aineistolähteen sisällönanalyysin eteneminen (Tuomi & Sarajärven 2018, 123).

Työskentely alkoi hyvinvointisuunnitelmien huolellisella lukemisella. En perehtynyt aineistoon syvällisemmin ennen tutkimuskirjallisuuteen tutustumista. Olin hyvinvointisuunnitelmia valitessa keskittynyt pääasiallisesti siihen, että ne täyttävät aineistolle asetetut vaatimukset. Hyvinvointisuunnitelmien rakenne alkoi hahmottua lukuprosessin edetessä, ja aineisto osoittautui suhteellisen samanlaiseksi keskenään. Kun suunnitelmien sisältö oli selvillä, aloin etsiä tutkimuskysymysten kannalta olennaisia merkityksiä. Kopioin hyvinvointisuunnitelmat Word-tiedostoon. Tässä vaiheessa poistin suunnitelmista ne osat, jotka eivät olleet olennaisia tutkimuskysymysten näkökulmasta. Tällaista sisältöä oli esimerkiksi tilastotieto kunnan asukkaista ja palvelujen käyttäjistä. Tiedoston pituudeksi tuli 153 sivua. Tämän jälkeen värikoodaten etsin tiedostosta toimintavalmiuksien ja lasten toimijuuden vahvistamiseen sopivia merkityksiä. Koodauksen valmistuttua siirsin valitut lauseet tai tekstin osat Excel-tiedostoon. Excel-taulukossa, joka oli järjestetty hyvinvointisuunnitelmittain, oli yhteensä 482 tekstistä löydettyä merkitystä. Tätä vaihetta, jossa alkuperäinen aineisto pelkistetään, kutsutaan

redusoinniksi. Se on sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe. Siinä alkuperäisilmauksista muodostetaan pelkistetty ilmaus. Samassa lauseessa ja tekstin osassa voi olla useampia pelkistettyjä ilmauksia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123). Näin oli myös aineistossani, jossa yksi lause saattoi sisältää useita pelkistettyjä ilmaisuja.

Redusoinnin jälkeen tutustuin muodostuneisiin pelkistettyihin ilmauksiin. Klusteroinnissa eli ryhmittelyssä tarkoituksena on tarkastella pelkistettyjä ilmauksia ja etsiä niistä keskinäisiä yhtäläisyyksiä. Tavoitteena on ryhmitellä samaa ilmiötä kuvaavat käsitteet (Tuomi & Sarajärvi 2018 124). Tämän ryhmittelyn seurauksena muodostuvat alaluokat. Tutustuttuani pelkistettyihin ilmauksiin yhdistelin pääsisällöltään samanlaisia merkityksiä ja käsitteitä sisältävät ilmaisut yhteiseen alaluokkaan. Jatkoin luokittelua yhdistelemällä alaluokat yläluokiksi. Tässä vaiheessa analyysini siirtyi teoriaohjaavaksi. Alaluokat klusteroituivat yläluokiksi kymmenen keskeisen toimintavalmiuden mukaan. Nussbaumin teoriaan pohjaten katsoin tiettyjen alaluokkien sopivan tiettyjen toimintavalmiuksien alle. Tämän pohdinnan ja analysoinnin tuloksena syntyi yhteensä kymmenen yläluokkaa.

Sisällönanalyysin viimeinen vaihe, abstrahointi kulkee rinnakkain klusteroinnin kanssa. Abstrahoinnin tarkoituksena on tuottaa teoreettisia käsitteitä, jotka muodostuvat tutkimuskysymysten kannalta olennaisen tiedon perusteella. Alkuperäiset yksittäiset ilmaisut siirretään näin yleisemmälle, teoreettiselle tasolle (Tuomi & Sarajärvi 2018, 127, Metsämuuronen 2008). On tärkeää säilyttää käsitteistön yhteys alkuperäisilmauksiin. Pidin alkuperäiset ilmaisut erillisinä tiedostoina kuntakohtaisesti värikoodattuina, enkä muokannut tästä tiedostosta mitään. Tein yhdistelyt ja ryhmittelyt erilliseen tiedostoon. Kuten aiemmin mainittiin, teoriaohjaava analyysi eroaa aineistolähtöisestä analyysistä siten, että abstrahoinnissa käsitteet tuodaan teoriasta. Näin on myös omassa analyysissäni, jossa yläluokan käsitteet muodostuivat toimintavalmiusajattelun mukaisina käsitteinä.

Muodostettuani yläluokat toimintavalmiuksiin sopiviksi jatkoin toimintavalmiuksien yhdistämistä teoriaan. Käytin pääluokkien muodostamisessa teoreettista mallia, jonka esittelin alaluvussa 4.1. Tämä malli pitää sisällään ne merkittävät ulottuvuudet, jotka liittyvät lapsen toimijuuden ja toimintavalmiuksien vahvistamiseen. Näin loin pääluokkani teoreettisen viitekehyksen avulla niistä tekijöistä, jotka ovat olennaisimmin vahvistamassa lapsen toimijuutta ja toimintavalmiuksia. Pääluokkia syntyi yhteensä neljä, ja nimesin ne *Hyvän ja turvallisen elämän vahvistaminen, sosiaalisen*

vuorovaikutuksen vahvistaminen, osallisena olon vahvistaminen ja lapsena olemisen vahvistaminen. Alla olevaan taulukkoon 3 olen esittänyt esimerkin analyysini etenemistä. Tässä esimerkkinä *Osallisena olon vahvistamisen* pääluokka, joka on rakennettu kolmen yläluokan toimintavalmiuden avulla.

Taulukko 3. Analyysin eteneminen vaiheittain, esimerkkinä *Osallisena olon vahvistaminen* -pääluokan muodostamisen prosessi.

ALKUPERÄINEN ILMAISU	PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
Kaikilla lapsilla ja nuorilla tulee olla tasa-arvoinen mahdollisuus oppimiseen	Tasavertainen mahdollisuus oppimiseen	Oppiminen		Osallisena olon vahvistaminen
Kun lapsen oikeudet toteutuvat, lapset saavat kasvaa ja käydä koulua terveenä, pelkäämättä väkivaltaa ja riistoa	Lapsen oikeus koulutukseen	Koulutus	Aistit, mielikuvitus ja ajattelu	
Monipuolinen lukutaito on oppimisen perusta.	Monipuolinen lukutaito	Lukutaito		
Se myös kannustaa kaikkia nuoria tekemään ja vaikuttamaan.	Kaikki nuoret voivat tehdä ja vaikuttaa	Vaikuttaminen	Hallinta, työ ja muu omistusoikeus	
osallistua ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti itseään koskevaan päätöksentekoon.	Ikätasoinen päätöksenteko	Päätöksenteko		
Tavoitteena on kasvattaa vastuullisesti omaan elin- ja kulttuuriympäristöön suhtautuvia kansalaisia, joilla on jatko-opintojen edellyttämät tiedot ja taidot sekä valmiudet ohjata elämäänsä	Valmiudet ohjata oma elämä	Oman elämän suunnittelu		
Työpajan pajajakson tarkoituksena on selkiyttää nuoren elämää, nuoren ammatillisia vaihtoehtoja ja antaa tietoa niistä työtehtävistä, joihin hän soveltuu ja joihin hän jatkossa voisi työllistyä tai kouluttautua.	Tulevaisuuden suunnan pohtiminen	Oman elämän suunnittelu	Käytännöllinen päättely	
Nuoren ehdoilla etenevän työskentelyn tavoitteena on löytää nuorelle oikea-aikaiset ja riittävät tukipalvelut, joiden avulla nuori voi jatkaa elämäänsä mahdollisimman päihteettömästi ja ilman rikollista toimintaa	Elämä ilman päihteitä ja rikollista toimintaa	Hyvän elämän suunnittelu		

Aineiston analyysi edellytti harkintaa, valintoja ja pohdintaa. Ne valinnat, joita aineistoa tutkiva tekee, ovat aina seurausta tutkijan omasta harkinnasta ja ymmärryksestä liittyen tutkittavaan ilmiöön. Vääriä tai oikeita löydöksiä ei ole. Olennaista on, että löydösten pitää olla perusteltuja tutkimuskysymyksen kannalta. Valintojen tulee myös olla tutkimusta lukevalle uskottavasti perusteltuja. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 113.) Valintoja ei kuitenkaan tule tehdä vahvojen oletusten perusteella. Jos tutkijalla on vahva näkökulma siitä, minkälaisia tulosten tulisi olla, voi se ohjata analyysia liikaa (Metsämuuronen 2008, 47). Pyrinkin suhtautumaan aineistooni uteliaasti. Vaikka oletukseni oli, että löytäisin

useita tutkimuskysymysten kannalta olennaisia merkityksiä, pidin mieleni avoinna. Aineisto paljastikin lopulta suunnitelmista sellaisia näkökulmia, jotka olivat oletusteni vastaisia.

Osa sisällönanalyysista perustuu sen ymmärtämiseen, mitä on näkymättömissä (Tomi & Sarajärvi 2018, 118). Kaikkia merkityksiä ei välttämättä ole suoraan saatavilla, vaan ne pitää tulkita asian yhteydessä. Lisäksi analyysissa tutkijan tehtävä on ymmärtää, mitä tutkimuksen tulokset kertovat ilmiöstä (mt.127). Tulokset tulee siis yhdistää jo aiemmin tiedettyyn. Pelkkä vastausten järjestäminen tai sen esittelemine, miten sanottiin, ei ole sisällönanalyysia. Sisällönanalyysin ei siis tulisi olla pelkkää luokittelua ja koodausta. Kuten Salo (2015) on tuonut esiin, pelkällä aineiston uudelleen luokittelulla ei saada aikaan kiinnostavaa uutta tietoa, vaan toistetaan jo tiedettyjä asioita.

Tutkijan valinnoilla on siis sisällönanalyysissa tärkeä rooli. On tärkeää pystyä erottamaan teksteistä omalle tutkimuskysymykselle olennaiset asiat. Muuten on vaarana, että tutkielma lähtee kulkemaan omaan suuntaansa. (Sarajärvi & Tuomi 2018, 104). Pidin analyysin kuluessa säännöllisesti taukoja ja pohdin omia tutkimuskysymyksiäni aktiivisesti. Lisäksi palasin säännöllisesti teorian juurelle varsinkin analyysin loppuvaiheessa. Toimimalla näin olen pystynyt keskittymään siihen, mikä juuri tämän tutkielman kannalta on olennaista

5 Toimintavalmiuksia ja toimijuutta vahvistavat merkitykset hyvinvointisuunnitelmissa

Tässä luvussa esitetään vastaus ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Luvussa tuodaan esiin, millaisia merkityksiä hyvinvointisuunnitelmat antavat toimijuudelle, toimintavalmiuksille ja haavoittuvassa asemassa olevan lapsen toimintavalmiuksien vahvistamiselle.

Alla olevaan kuvioon 4 on koottu toimintavalmiuksien jakautuminen pääluokkien mukaan. Kuten kuviosta huomaa, toimintavalmiudet eivät jakaudu tasaisesti kaikkiin pääluokkiin. Teoreettinen viitekehys analyysin taustalla toimi perusteluna sille, miten toimintavalmiudet pääluokkiin jaoteltiin. Osa toimintavalmiuksista olisi sopinut useamman kuin yhden pääluokan alle.

Kuvio 4. Toimintavalmiuksien jakautuminen pääluokittain

Seuraavissa alaluvuissa käydään läpi analyysin tarkemmat tulokset. Analyysin lopputuloksena muodostettiin neljä pääluokkaa. Pääluokat tiivistävät niitä toimintavalmiuksia, joita vahvistavia merkityksiä hyvinvointisuunnitelmista löydettiin. Myös lapsen toimijuutta ja haavoittuvassa asemassa olevaa lasta vahvistavia merkityksiä on tarkasteltu kyseisten toimintavalmiuksien näkökulmasta. Pääluokat ovat *hyvän ja turvallisen elämän vahvistaminen*, *yhteenkuuluvuuden ja vuorovaikutuksen vahvistaminen*, *osallisena olon vahvistaminen* sekä *lapsena olemisen vahvistaminen*.

5.1 Hyvän ja turvallisen elämän vahvistaminen

Hyvän ja turvallisen elämän pääluokkaan kuuluvat sellaiset merkitykset, joiden sisältö sopii *elämän, ruumiillisen terveyden tai ruumiillisen koskemattomuuden* toimintavalmiuksiin. Kyseiset kolme ulottuvuutta toimintavalmiusajattelussa kuvaavat lapsen elämän perusedellytyksiä: mahdollisuutta elää ihmisarvoinen, fyysisesti ja henkisesti turvallinen elämä riittävän turvallisessa kasvuympäristössä. Näiden toimintavalmiuksien yhdistäminen yhdeksi pääluokaksi tuntui luontevalta. Mahdollisuus (normaalimittaiseen) elämään on ihmisen hyvinvoinnin ja olemassaolon perusedellytys. Voidakseen elää normaalimittaisen elämän ihminen tarvitsee ruumiillista terveyttä ja esimerkiksi riittävää ravintoa. Ruumiillisen koskemattomuuden toteutuminen takaa lapsille turvallisen ympäristön, jossa on mahdollista liikkua ilman pelkoa. Näin esimerkiksi lastensuojelun toimien voidaan nähdä vahvistavan niin ruumiillista koskemattomuutta, ruumiillista terveyttä kuin mahdollisuutta täysimittaiseen elämään. Näitä palveluja on kuvattu hyvinvointisuunnitelmissa laajasti. Myös terveydenhuollon erilaisten palvelujen, kuten lastenneuvolatyön ja koululaisten terveystarkastusten voidaan katsoa vahvistavan edellä mainittuja toimintavalmiuksia. Lakisääteisten hyvinvointisuunnitelmien palvelukuvauksista suurin osa antaa jotain merkityksiä terveyden ja turvallisuuden vahvistamiselle: suurimmassa osassa kun tavoitteena on esimerkiksi kasvun ja kehityksen tukeminen.

”Kun lapsen oikeudet toteutuvat, lapset saavat kasvaa ja käydä koulua terveenä, pelkäämättä väkivaltaa ja riistoa.” (Hämeenlinna)

”Lapsella on oikeus hyvään elämään.” (Janakkala)

Elämän toimintavalmiutta vahvistavia merkityksiä löytyy hyvinvointisuunnitelmista runsaasti. Elämän toimintavalmius tarkoittaa Nussbaumin listauksessa mahdollisuutta elää normaalimittainen ja ihmisarvoinen elämä. Ne merkitykset, joissa kuvaillaan lapsen oikeuksien toteutumista, kiusaamisen ehkäisyä ja ylipäätään hyvän elämän tarjoamista, sopivat vahvistamaan tätä toimintavalmiutta. Nussbaumin kymmenen keskeisen toimintavalmiuden listauksessa mahdollisuus normaalipituiseen elämään on tärkeä muita toimintavalmiuksia vahvistava tekijä. On toki muistettava konteksti, jossa elämän toimintavalmiudesta puhutaan. Suomessa, jossa kaikkien lasten ihmisoikeudet lähtökohtaisesti toteutuvat, lapsilla on yhteiskunnan rakenteiden osalta mahdollisuus elää normaalipituinen elämä. Puutteellisissa olosuhteissa lapsen oikeus normaalimittaiseen elämään voi kuitenkin vaarantua. Kuntien tehtävänä on tarjota lapsille sellaisia

peruspalveluja, joilla taataan lapsen mahdollisuus elää normaalimittainen elämä. Hyvinvointisuunnitelmissa onkin tunnistettavissa useita merkityksiä, joilla tuetaan lapsen hyvää ja täysipainoista elämää. Näitä ovat esimerkiksi perusterveydenhuollon palvelut ja kouluterveydenhuolto. Hyvinvointisuunnitelmissa kunnan tehtävänä nähdään hyvän elämän edellytysten tarjoaminen. Vastuu lapsen hyvästä elämästä ei ole vain lapsen perheellä, vaan myös yhteiskunnalla. Lisäksi ajatus hyvän elämän edellytysten tarjoamisesta pitää sisällään jotain vielä enemmän kuin vain mahdollisuuden perustarpeiden tyydyttämiseen.

”Kiusaamista ja häirintää ei hyväksytä missään muodossa, ja kaupungissa toimitaan suunnitelmallisesti kiusaamisen ehkäisemiseksi.” (Rovaniemi)

”Lukiolaki (21§/629/1998) sekä laki ammatillisesta koulutuksesta (28§/630/1998) määrittävät, että opiskelijoilla on oltava oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Tätä edistää opetussuunnitelman yhteydessä tehtävä suunnitelma, jossa käy esiin, miten opiskelijoita suojellaan esimerkiksi väkivallalta, kiusaamiselta tai muulta häirinnältä.” (Kirkkonummi)

Elämän toimintavalmiuden määritelmässä mainitaan mahdollisuus ihmisarvoiseen elämään. Suomalaisessa yhteiskunnassa lapsen ihmisarvoinen elämä tarkoittaa, että jokaisella on mahdollisuus elää elämänsä riittävin taloudellisin resurssein ilman pelkoa joutua syrjityksi tai kiusatuksi. Kiusaamiseen liittyvät huolenaiheet ovat yhteiskunnallisessa keskustelussa esillä vuodesta toiseen. Toimenpiteistä huolimatta kiusaaminen ei ole merkittävästi vähentynyt. THL:n vuoden 2021 kouluterveyskyselyn mukaan noin 8 % 4. ja 5. luokan oppilaista kokee viikoittaista kiusaamista. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2021c.) Pahimmillaan kiusaaminen voi johtaa tilanteeseen, jossa lapsen ihmisarvoisen ja jopa normaalipituisen elämän mahdollisuus katoaa, kuten esimerkiksi Koskelan tapahtumat osoittivat (Rantavaara & Kantola 2020). Näin katsottuna kaikki toimet, jotka edistävät tasa-arvoa ja inhimillisiä olosuhteita, antavat lapselle parempia mahdollisuuksia täyteen, ihmisarvoiseen elämään. Useat hyvinvointisuunnitelmissa mainitut toimenpiteet pitävät sisällään kiusaamista ehkäiseviä toimia esimerkiksi koulussa ja varhaiskasvatuksessa. Kiusaaminen nähdään suunnitelmissa asiana, johon suhtaudutaan vakavasti ja jonka ehkäisyyn pyritään löytämään monipuolisesti ratkaisuja. Kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen mainitaan kaikissa hyvinvointisuunnitelmissa.

”Lastenneuvola seuraa ja edistää lapsen fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kasvua ja kehitystä” (Janakkala)

”Kouluterveydenhuollon tavoitteena on lapsen ja nuoren terveyden edistäminen sekä terveen kasvun, kehityksen ja psyykkisen hyvinvoinnin tukeminen.” (Turku)

”Kunnan tulee huolehtia siitä, että lasten ja nuorten peruspalvelut toimivat hyvin ja laadukkaasti, jolloin ne suojaavat suurinta osaa lapsista ja nuorista.” (Janakkala)

Hyvä **ruumiillinen terveys** voidaan nähdä pohjana muiden toimintavalmiuksien ja toimijuuden normaalille kehitykselle. Suomessa lähes kaikilla lapsilla on mahdollisuus riittävään osaan yhteiskunnan voimavaroista. Maksuttoman perusterveydenhuollon avulla lapset sosioekonomisesta asemasta riippumatta saavat palvelua ja tarvittavaa tukea. Suomalaiset lapset ovat keskimäärin terveitä ja hyvinvoivia. Lasten terveydessä ja terveyden edistämisessä on silti parannettavaa. Lasten välillä on nähtävissä terveyseroja ja nämä erot voivat kasvaa aikuisuudessa ilman yhteiskunnan interventioita. Lisäksi pienelle joukolle lapsia ongelmat kasaantuvat ja pahoinvointi lisääntyy. (Kallio & Hakovirta 2020; Hakovirta & Rantalaiho 2011.) Vastasyntyneen lastenneuvolakäynneistä alkaen palvelujärjestelmässä on lapsen terveyttä vahvistavia toimintoja. Ruumiillista terveyttä voidaan edistää myös muissa kuin terveydenhuollon instituutioissa. Varhaiskasvatus ja perusopetus ovat tärkeässä osassa lapsen mahdollisten kasvun tai kehityksen haasteiden tunnistamisessa, ja toisaalta taas normaalin kehityksen tukemisessa. Tämä tulee toistuvasti esiin hyvinvointisuunnitelmissa.

Ruumiillista terveyttä vahvistetaan suuressa osassa kunnan palveluja. Tärkeimmät niistä ovat perusterveydenhuollon palvelut. Tärkeitä ovat myös esimerkiksi puhe- ja fysioterapia sekä mielenterveyteen liittyvät palvelut. Palveluiden saatavuuden tulee olla oikea-aikaista ja tehokasta, jotta lapsen toimintavalmiudet vahvistuvat terveyden jokaisella osa-alueella. Koronapandemian vuoksi esimerkiksi neuvolakäyntejä ja lasten lääkärintarkastuksia on jouduttu karsimaan (Hakulinen, Hietanen-Peltola, Hastrup, Vaara, Jahnukainen & Varonen 2020). Vasta myöhemmin voidaan todeta, mikä seuraus tällä on lasten ruumiillisen terveyden vahvistumisen näkökulmasta. Oletuksena kuitenkin on, että tarkastusten ja tutkimusten väheneminen ei ainakaan edistä lapsen ruumiillista terveyttä.

” Kun kaupunki on turvallinen ja terveellinen ja esteetön lapsille, se on turvallinen kaikille. (Rovaniemi)

Ruumiillisen koskemattomuuden varmistaminen ja toimintavalmiuden vahvistaminen sopii yhteen lapsiystävällinen kunta -mallin periaatteiden kanssa. Lapsiystävällisen

kunnan tulisi olla paikka, jossa lapsen on turvallista liikkua ja leikkiä (Wilks 2010, 27). Turvallisuutta tarkastellaan laajemmin kuin vain ympäristön turvallisuuden näkökulmasta. Yhteiskunnan rakenteiden tulee mahdollistaa niin henkisen kuin fyysisen turvallisuuden toteutuminen. Tämä tapahtuu esimerkiksi säätämällä lakeja, jotka rajoittavat ajonopeutta ja osoittavat tietyt alueet turvalliseksi kevyelle liikenteelle. Lisäksi esimerkiksi pelien ja elokuvien ikärajoilla suojataan lasta näkemästä asioita, joihin hän ei välttämättä ole vielä tarpeeksi kypsä (Kavi 2016). Yleisesti tärkeää on näkemys siitä, että kaikkien, myös lasten, on turvallista liikkua ja elää. Suomessa suuri osa lapsista kulkee koulumatkansa joko kävellen tai jalan alakoulun ensiluokilta alkaen. Kansainvälisesti tarkasteltuna tämä ei ole yhtä yleistä. (Moll 2018; Liikkuva koulu 2015.) Tutkimusten mukaan koulu- ja vapaa-ajan liikkumisen kulkumuotoon vaikuttaa kävely- ja pyöräteiden turvallisuus (Vaismaa 2016, 142). Jos lasten halutaan liikkuvan ja voivan kulkea itsenäisesti, tulee lapsen lähiympäristön olla turvallinen. Turvallisen koulumatkan merkitys tuodaan esiin hyvinvointisuunnitelmissa. Jos ympäristö on turvallinen lapsille, on se turvallinen kaikille. Tätä näkemystä on korostettu myös lapsiystävällinen kunta - mallissa.

”Kunnan tehtävä on tarjota mahdollisuuksia aktiiviseen ja hyvinvointiseen elämään turvallisessa ja viihtyisässä toimintaympäristössä.” (Janakkala)

Hyvinvointisuunnitelmissa tulee esiin, miten hyvän elämä ja turvallisen elinympäristön nähdään linkittyvän toisiinsa. Saastuneessa ympäristössä mahdollisuus elää tervettä ja turvallista elämää on vaarantunut. Näin ollen toimintavalmiusajattelun ulottuvuus *muut lajit* sisältyy ajatukseen, että hyvään elämään ja ruumiilliseen terveyteen yhdistyy hyvinvoiva ympäristö. Suojellessaan omaa ympäristöään tullaan usein suojelleeksi myös luontoa. Näin ei kuitenkaan aina ole. Esimerkiksi uusia, turvallisia asuinalueita rakennettaessa saatetaan joutua muuttamaan vapaata luontoa. Näin ihmisen tarve turvalliseen ympäristöön saattaa olla ristiriidassa luonnon elinvoimaisuuden kanssa. Hyvinvointisuunnitelmissa tuodaan kuitenkin paikoittain esiin puhtaan luonnon merkitys lapsen hyvinvoinnin kannalta.

”Terveystenhoitajat pitävät kaikille kakkosluokkalaisille toiminnallisen ravitsemusohjaustunnin - Käydään läpi mm. lautasmalli ja ruokakolmio ja harjoitellaan käytännössä” (Nokia)

Lapsen **toimijuuden** vahvistamisen näkökulmasta hyvinvointisuunnitelmien merkitykset antavat rajallisen kuvan niistä toimenpiteistä, joilla lapsi voi vahvistaa toimijuuttaan

terveyden ja turvallisuuden näkökulmasta. Tämä voi johtua osin siitä, että terveyteen ja hyvinvointiin liittyvät päätökset tekee usein lapsen vanhempi. Lapsi saatetaan nähdä kehittymättömänä ja epärationaalisenä (Prout 2005, 10) ja vastuun siirtäminen aikuiselle lapsen edun toteutumisenä. Pahimmassa tapauksessa aikuiset saattavat keskustella lapsen ”yli” häntä koskevista päätöksistä. Kuitenkin on selvää, että lapsen toimijuus tulee huomioida myös terveystalveissa. Ilman riittävää tietoa ja lapsen aseman huomioimista lapsen voi olla vaikeaa ymmärtää, miksi tulisi esimerkiksi syödä terveellisesti tai liikkua liikenteessä varovasti. Tiedon välittäminen onkin instituutioiden tärkeä tehtävä. Kun lapsi saa mahdollisuuksia itse kokeilemalla ja harjoittelemalla toimia, hänen minäpystyvyytensä kehittyy. Lapsille toimenpiteet voivat olla pieniä, mutta lisäävät heidän tunnettaan siitä, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa omaa terveyttään koskeviin päätöksiin. Terveystalvehuollon ammattilaisten tulee myös arvioida lapsen kypsyyttä häntä itseään koskevissa päätöksissä ja kriteerien täytyessä hänen näkemyksiään hoidosta tulee kuunnella (Lääkäriliitto 2021; Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 1992/785 7§). Jos lapsen ja vanhemman toiveet ovat ristiriitaiset, mikä rooli on silloin lapsen toimijuudella? Tutkimusesimerkit osoittavat, että esimerkiksi määriteltäessä lapsen hyvää elämää, ristiriitatilanteissa aikuisen rooli tiedon välittäjänä voi mennä lapsen näkemyksen edelle (Heimer & Palme 2016).

”Lapsuudessa ja nuoruudessa omaksutut terveelliset elintavat säilyvät usein aikuisuuteen asti ja siksi niihin kannattaa panostaa” (Nokia)

”Turvaamme tulevien sukupolvien hyvän elämän mahdollisuudet taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti.” (Rovaniemi)

Joissain hyvinvointisuunnitelmien merkityksistä lapsuuden terveyteen vaikuttamista tarkastellaan tulevaisuuden näkökulmasta. Terveellisiä elämäntapoja ei nähdä ensisijaisesti tärkeänä lapsen nykyisyyden kannalta. Elämäntapojen säilyminen aikuisuuteen katsotaan olevan keskeinen syy siihen, miksi lasten terveellisiin elämäntapoihin kannattaa panostaa. Hyvinvointisuunnitelmissa keskeinen terveyteen liittyvä käsite on myös ennaltaehkäisy. Joissain suunnitelmissa tuodaan esiin, miten varhainen puuttuminen ehkäisee *myöhempiä ongelmia* tai *pidentää työuraa*. Myös näissä merkityksissä on nähtävissä tulevaisuusorientaatio. Lapsen nähdään olevan *becoming*, tuloillaan oleva. Tilanne harvoin on näin dikotominen. Lapsuuteen resursointi tulevaisuuden terveyden nimissä ei tarkoita, että lapsille ei tahdottaisi hyvää lapsen nykyisen terveyden ja hyvinvoinnin näkökulmasta. Lapsen etu on hänen hyvinvointinsa koheneminen tässä ja nyt, oli ideologia taustalla mikä tahansa (Kjørholt 2013). Tämän

pitäisi kuitenkin toteutua lapsen ehdoilla ja lapsen toimijuutensa huomioiden. Tärkein syy toimenpiteille ei tule olla lapsen hyvinvointi aikuisena, vaan lapsen hyvinvointi nykyisyydessä. Lapsen tulee jo lapsuudessaan hyötyä kaikesta siitä potentiaalista, jota hänellä on (Peleg 2013). Tämä koskee hyvän, terveellisen ja turvallisen elämän elämistä juuri kyseisenä hetkenä, ei ainoastaan kaukana tulevaisuudessa.

”Kehitetään ympäristön esteettömyyttä.” (Hämeenlinna)

”Turussa kulttuuritaustasta, vammaisuudesta tai elämänolosuhteista johtuvat erityistarpeet otetaan huomioon hoidossa, kasvatuksessa, opetuksessa ja harrastuksissa.” (Turku)

Haavoittuvuuden näkökulma pääluokkaan kuuluvien toimintavalmiuksien osalta käsittää lähinnä toteamuksia, että jotkut ryhmät tarvitsevat enemmän tukea kuin toiset. Tämä tarkoittanee myös haavoittuvassa asemassa olevia lapsia. Merkittävimpana haavoittuvassa asemassa olevan lapsen toimijuutta ja toimintavalmiuksia vahvistavana tekijänä suunnitelmista on löydettävissä maininnat esteettömyydestä. Ilman mahdollisuutta esteettömään ympäristöön esimerkiksi liikuntarajoitteisen voi olla vaikea tai mahdoton liikkua paikasta toiseen. Näin ympäristön esteettömyys vaikuttaa suoraan lapsen toimintavalmiuksiin ja esimerkiksi mahdollisuuksiin liikkua.

”Erillistä, esimerkiksi vammaisille suunnattua toimintaa, järjestetään vain silloin, jos tukea ei voida riittävästi tarjota normaalipalvelussa.” (Turku)

Muuten haavoittuvassa asemassa olevan lapsen asemaa huomioidaan suppeasti suunnitelmissa. Lähtökohtana suunnitelmissa on, että myös erityisryhmille tarjotaan palvelut normaalipalveluissa mahdollisuuksien mukaan. Useissa suunnitelmissa haavoittuvassa asemassa olevan lapsen erityiseen asemaan ei otettu mitään kantaa.

5.2 Yhteenkuuluvuuden ja vuorovaikutuksen vahvistaminen

Yhteenkuuluvuuden ja vuorovaikutuksen vahvistamisen pääluokkaan on yhdistetty toimintavalmiuksista *yhteenkuuluvuus* ja *tunteet*. Nämä toimintavalmiudet käsittävät mahdollisuuden olla aidossa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisiin ihmisiin. Lapselle tulee antaa mahdollisuus tuntea erilaisia tunteita sekä olla kiintymyssuhteessa hänelle tärkeisiin ihmisiin. Tunteet ja sosiaaliset suhteet ovat luontevasti yhteydessä toisiinsa. Ollessaan osa yhteisöä ja yhteiskuntaa, yksilön, tässä tapauksessa lapsen, pitää pystyä toimimaan vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Tämä toiminta pitää sisällään myös erilaisten tunteiden tuntemista ja myös muihin ihmisiin kiintymistä. Monet lapsiin

liittyvät palvelut (varhaiskasvatus, perusopetus, nuorisotyö) pitävät sisällään ihmisten välisiä merkityksellisiä kohtaamisia ja tuovat lasten elämään turvallisia aikuisia. Yhteiskuntatieteellisessä lapsuudentutkimuksessa aikuisen ja lapsen kohtaaminen nähdään tärkeänä lapsen toimijuuden toteutumisessa. Yhteenkuuluvuuden vahvistamiseen liittyvä ajatus tasa-arvoisuudesta on myös lapsen oikeuksien sopimuksessa ja lapsiystävällinen kunta -mallissa keskeisessä asemassa.

”Jokainen lapsi ja nuori tarvitsee ympärilleen välittäviä aikuisia, huolta pitävän kasvuyhteisön, johon tuntee kuuluvansa.” (Janakkala)

Yhteenkuuluvuuden toimintavalmius käsittää Nussbaumin teoriassa mahdollisuuden olla aidossa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Yhteenkuuluvuuteen kuuluu lisäksi mahdollisuus kunnioittaa itseään ja luottaa siihen, että ihmiset kunnioittavat toinen toisensa ihmisarvoa ja pitävät toisiaan tasa-arvoisina. Muiden ihmisten merkitys lapsen kehitykselle on huomioitu laajasti hyvinvointisuunnitelmissa. Tämä on lapsen kannalta olennaista, koska ilman turvallisia, välittäviä aikuisia lapsen on vaikea saada vahvistusta toimintavalmiuksilleen. Tärkeitä kohtaamispaikkoja lasten ja aikuisten välillä ovat varhaiskasvatuksen, koulun ja erilaisten vapaa-ajan palvelujen muodot. Näitä palveluja kuvaillaan kaikissa hyvinvointisuunnitelmissa ja kyseisten palvelujen merkitys on kunnille suuri. Talouskriisien aikakaudella henkilöstön riittävyys ei aina ole julkisissa palveluissa taattua. Tämä saattaa asettaa esteitä lapsen kohtaamiselle ja sosiaalisten suhteiden jatkuvuudelle. Myös lastensuojelussa kohtaamiset voivat jäädä pintapuolisiksi, jos työntekijällä ei ole tarpeeksi aikaa luoda lapseen luottamuksellista suhdetta (Talentia 2020).

Varsinkin Covid19-pandemian aikana peräänkuulutettiin aikuisten ja lasten välisiä kohtaamia. Esimerkiksi opetustilanteissa pelkkä etäyhteyksin toteutettu opetus ei välttämättä tuota lapselle samaa tunnetta nähdäksi ja kuulluksi tulemisesta. Lapsen tuen tarpeen huomiointi hankaloituu, jos lapsella ei ole fyysistä yhteyttä aikuiseen. Kaikkia kohtaamisia ei voida suoraan korvata etäyhteydellä. (Valtioneuvosto 2021b.) Lähes kaksi vuotta kestänyt pandemia vaikutti lasten ja aikuisten kohtaamisiin. Esimerkiksi lyhyillä lääkärikäynneillä lapsen voi olla vaikea lähestyä vierasta aikuista ja näin jotain olennaista vuorovaikutuksessa voi jäädä puuttumaan. (Pennanen, Seppänen & Toikkanen 2021.) Pandemian aiheuttamat haasteet eivät analysoitavassa aineistossa olleet vielä nähtävissä. Tulevaisuuden hyvinvointisuunnitelmissa myös kokemukset esimerkiksi etäopetuksesta

voivat vaikuttaa siihen, miten lapsen ja aikuisen välistä kohtaamista suunnitelmissa tuodaan esiin.

”Hyvinvoivassa kasvuyhteisössä vallitsee luottamus ja avoimuus kaikkien välillä: jokainen tuntee kuuluvansa kouluyhteisöön ja kokee tulevansa kuulluksi.” (Janakkala)

Lapsen kasvun ja kehityksen kannalta tärkeiden aikuisten merkitys korostuu hyvinvointisuunnitelmissa. Voidakseen tuntea kiintymystä ja yhteisöllisyyttä lapsen tulee ensin voida luottaa niihin ihmisiin, joiden kanssa on tekemisissä. Kokemukset syrjään jäämisestä ja kiusaamisesta eivät edistä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Voidakseen opetella yhteisön jäsenenä toimimista, tulee lapsen tuntea olevansa turvallisessa ympäristössä turvallisten aikuisten kanssa. Tätä luottamuksen merkitystä on tuotu useissa hyvinvointisuunnitelmissa esiin. Sitä, miten tätä luottamusta rakennetaan, ei kuitenkaan suunnitelmissa kuvailla. Kaikissa suunnitelmissa tosin korostetaan kiusaamisen ehkäisyä ja varhaista puuttumista. Jos kiusaamiseen voidaan puuttua riittävän ajoissa, vahvistaa tämä osaltaan yhteenkuuluvuuden ja luottamuksen tunteita.

”Tasa-arvo: Jokaisella on samat oikeudet opetukseen sukupuolesta, rodusta, uskonnosta, arvomaailmasta tms. riippumatta.” (Oulu)

”Perusopetuksen tehtävänä on opetuksen lisäksi kasvattaminen sekä yhteisöllisyyden ja tasa-arvon edistäminen.” (Ranua)

Yhteenkuuluvuuteen kuuluva tasa-arvon käsite olisi sopinut myös *hyvän ja turvallisen elämän* vahvistamisen pääluokkaan. Tasa-arvoisella kohtaamisella tarkoitetaan Nussbaumin toimintavalmiuksissa sitä, että ihmiset kohtelevat toisiaan tasa-arvoisesti sukupuolesta, rodusta, seksuaalisesta suuntautumisesta, uskonnosta tai etnisestä alkuperästä riippumatta. Hyvinvointisuunnitelmissa tasa-arvo on mainittu useasti. Useimmat merkitykset liittyvät kuitenkin tasa-arvoisen osallisuuden tai tasa-arvoisen hyvinvoinnin turvaamiseen. Näin merkitykset viittaavat enemmän mahdollisuuksien tasa-arvoon. Tällä tavalla nähtynä tasa-arvo kohdistuu hyvän elämän edistämiseen, eli pääluokkaan *hyvän ja turvallisen elämän vahvistaminen*. Muutamissa merkityksissä mainitaan tasa-arvo siitä näkökulmasta, jossa sitä tässä pääluokassa tarkastellaan. Lapsilla todetaan olevan tasa-arvoiset oikeudet opetukseen. Lisäksi lasten todetaan olevan tasa-arvoisia erilaisista lähtökohdista huolimatta. Sitä, miten lasten välistä tasa-arvoisuutta kunnissa edistetään, ei tule hyvinvointisuunnitelmissa ilmi.

”Toiminta-ajatuksena on mahdollistaa voimaannuttavia kohtaamisen tiloja asiakaskunnalle, tukea lapsen ja nuoren kasvua parhaaksi minäksi---” (Turku)

Itsensä kunnioittamiseen sopivia merkityksiä löytyi suunnitelmista useita. Tavoitteissa on mainittu itsetunnon kehittyminen ja myönteisen minäkuvan vahvistaminen. Tärkeitä väyliä näiden tavoitteiden toteutumiselle ovat varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen lisäksi erilaiset nuorisopalvelut. Myös mielenterveyspalvelut ovat paikkoja, joissa lapsi saa vahvistusta oman olemassaolonsa merkitykselle. Toisen ihmisen kunnioittavaan kohtaamiseen liittyviä merkityksiä on myös suunnitelmista löydettävissä. Esimerkiksi koululaisten iltapäivätoiminnassa opetellaan, miten olla kiva kaveri.

”Puuttuvan vanhemmuuden voi lapselle korvata mahdollisimman pysyvä, turvallinen aikuinen.” (Turku)

Sosiaaliset suhteet ja tunne kuulumisesta vahvistavat lapsen kokemusta siitä, että hän on tärkeä ja merkityksellinen. Näin ollen toimintavalmiudet voivat vahvistua vain, jos lapsi kokee aitoja ja välittäviä kohtauksia muiden kanssa. Tässä on esimerkiksi lastensuojelulla tärkeä tehtävä. Vailla hoivaa ja huolenpitoa jäävän lapsen voi olla vaikea tuntea kiintymystä ja rakkauden tunteita. Lastensuojelulla on merkitys lasten toimintavalmiuksien mahdollistajana ja tukijana. Lastensuojelun toimenpiteiden avulla voidaan vaikuttaa lapsen kasvuolosuhteisiin, ja turvata hänelle mahdollisuus lämpimään ja luottamukselliseen kohtaukseen aikuisen kanssa. Hyvinvointisuunnitelmien yksi tavoite on kuvata lastensuojelun tilaa kunnassa. Lastensuojelun merkitystä lapsen toimintavalmiuksien näkökulmasta on kuvailtu suunnitelmissa hyvin niukasti. Suunnitelmissa keskitytään kuvailemaan lastensuojelun määrällistä ulottuvuutta. Sen sijaan lastensuojelun merkitys lapsen sosiaalisten suhteiden näkökulmasta jää suppeaksi. Kuitenkin lastensuojelun toimenpiteillä voidaan ajatella olevan myönteisiä vaikutuksia lapsen yhteenkuuluvuuden tunteelle, jos esimerkiksi lapsi saa vakaamman kasvuympäristön huostaanoton myötä. Myös avohuollon palveluin voidaan tukea perheen yhteenkuuluvuutta.

”Lapset ja nuoret tarvitsevat huolenpitoa, rakkautta, aikuisen aikaa, toiminta- ja oppimismahdollisuuksia sekä kavereita ja ystäviä.” (Turku)

Lapsi tarvitsee aikuista voidakseen kasvaa ja kehittyä. Yhteenkuuluvuuden tunteet ovat tärkeitä myös muiden toimintavalmiuksien kehittymisen näkökulmasta. Esimerkiksi ihmisarvoisen ja täysimittaisen elämän saavuttamiseksi lapsi tarvitsee muiden ihmisten

huolenpitoa ja välittämistä. Hyvinvointisuunnitelmassa onkin löydettävissä merkityksiä, jotka tukevat lasten ihmissuhteiden kehitystä. Merkityksellisiä eivät ole ainoastaan aikuisten ja lasten väliset kohtaamiset. Myös suhteet muihin lapsiin ja vertaisryhmiin ovat tärkeitä lapsen sosiaalisen vuorovaikutuksen toteutumisen kannalta. Lapsen tuleekin löytää mahdollisuuksia sosiaalisten suhteiden ja sosiaalisen kanssakäymisen opetteluun. Pienten lasten on vaikeaa harjoitella näitä taitoja isoissa ryhmissä. Lisäksi lapsen yksilöllinen huomiointi voi olla hankalaa. (Järvinen & Mikkola 2015, 39.) Siksi hyvinvointisuunnitelmissa mainittu pienryhmätoiminta varhaiskasvatuksessa on tärkeää lasten sosiaalisten taitojen harjoittelulle. Myös muut palvelut, kuten perusopetus ja nuoristoimen palvelut mahdollistavat lapselle kohtaamisen ikäistensä lasten kanssa

”On elintärkeää tulla nähdyksi ja hyväksytyksi omassa ryhmässään ja tuntea kuuluvansa joukkoon mukaan.” (Janakkala)

Hyvinvointisuunnitelmissa **tunteiden** toimintavalmiuden tukeminen jää suhteellisen pieneen rooliin. *Tunteiden* toimintavalmius käsittää mahdollisuuden kiintyä toisiin ihmisiin ja rakastaa heitä, jotka huolehtivat meistä. Lisäksi toimintavalmius tekee kaikkien tunteiden tuntemisen oikeutetuksi. Tunteiden vähäinen kuvailtu hyvinvointisuunnitelmissa voi johtua useasta syystä. Voidaan ajatella, että rakkauden ja välittämisen tunteet kuuluvat yksityisen elämän, esimerkiksi perheen, sisäisiksi. Lisäksi tunteiden korostaminen hyvinvointisuunnitelmissa voi johtaa epäammattilliseen kuvaan. Kuitenkin tunteiden rooli palveluissa on olennainen. Lastensuojelun sijaishuollossa lapsille tarjoutuu mahdollisuutta rakastaa ja tulla rakastetuksi ja perheneuvolassa voidaan opetella sanoittamaan tunteita. Erilaisissa terapiamuodoissa, kuten psykologipalveluissa tunteiden tunnistaminen ja tunteiden läpikäyminen on olennaisessa osassa. Lisäksi pysyvien aikuisten läsnäolo koulussa, mutta etenkin varhaiskasvatuksessa luo lapselle parhaimmillaan tunteen siitä, että hän on tärkeä ja merkityksellinen. Palveluiden taakse tiivistyy merkityksiä, jotka eivät ole suoraan luettavissa hyvinvointisuunnitelmista, mutta jotka voidaan ajatella olevan sisäänrakennettuja palveluiden muihin tavoitteisiin.

”Yhteisenä tavoitteena on kehittää Rovaniemestä kaupunki, jossa lapsista ja nuorista kasvaa hyvinvoivia, onnellisia, aktiivisia ja vastuullisia kansalaisia” (Rovaniemi)

Joissain hyvinvointisuunnitelmissa tavoitteena on kunnassa asuva onnellinen kansalainen. Lapsi voi olla onneton, vaikka hänen materiaaliset resurssinsa olisivat hyvät.

Onnellisuus onkin enemmän kuin aineellinen hyvinvointi. Sitä ei voida saavuttaa pelkillä taloudellisten resurssien lisäämisellä tai sosiaaliturvan parantamisella (Ervasti & Saari 2011, 191). Onnellisuuden tavoittelu hyvinvointisuunnitelman tasolla kuvastaa, että lapsen hyvinvointi nähdään paitsi fyysisenä, myös psyykkisenä hyvinvointina. Tämä on lapsen tunteiden, varsinkin positiivisten tunteiden vahvistumisen kannalta merkittävä näkökulma. Toisaalta useissa suunnitelmissa hyvinvoinnin käsitettä ei juuri avata, joten hyvinvoinnin käsitteen sisältö ja merkitys jää lukijan oman tulkinnan varaan.

”Jokainen lapsi ja nuori tarvitsee tunnetta kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta, joukkoon kuulumisesta, iloa omasta osaamisestaan ja itsensä toteuttamisesta” (Janakkala)

Hyvinvointisuunnitelmat eivät anna kovin tarkkoja määritelmiä siitä, minkälaisia tunteita lapset käyvät läpi ja miten näitä tunteita voidaan kuntien palveluissa tukea. Vain hyvin marginaalisessa roolissa suunnitelmissa on esimerkiksi maininta tunnekasvatuksesta. Erilaisten tunteiden käsittely on ihmisenä kasvamisen, itsesäätelyn kehityksen ja oman toiminnan ohjaamisen kannalta tärkeää (Pulkkinen 2022, 48—52). Kuvailuja ilon tunteista hyvinvointisuunnitelmista kuitenkin löytyi. Ilo voi liittyä useaan toimintaan: oppimiseen, merkityksellisiin kohtaamisiin, leikkiin, harrastuksiin, vapaa-aikaan. Ilon tunne on lapsille ominainen. Hyvinvointisuunnitelmissa kuvailtujen palvelujen piiloon jäävänä merkityksenä voi ajatella olevan, että hyvinvoiva lapsi tuntee myös iloa. Palvelujärjestelmässä lapsen kohtaamat aikuiset tukevat lasta tämän tuntiessa tunteita. Turvalliset ja välittävät aikuiset luovat tilan, jossa lapsen on mahdollista kohdata ja käsitellä erilaisia tunteita, myös negatiivisia.

Edellä olevat kuvailut ovat lähinnä sitä, mitä voi nähdä tunteita vahvistaviksi merkityksiksi hyvinvointisuunnitelmissa. Suunnitelmissa tuodaan esiin, miten tunnistamalla omia vahvuuksiaan ja heikkouksiaan lapsi oppii tuntemaan itseään paremmin. Ulkopuolelta tuleva vahvistaminen onkin tärkeää lapsen minäkuvan kehityksen kannalta. Mitä enemmän lapsi saa vahvistusta omista taidoistaan ja kyvyistään, sitä helpompaa hänen on uskoa itseensä. (Pulkkinen 2022.) Varhaiskasvatuksessa positiivisen pedagogiaan avulla pyritään huomamaan hyvä jokaisessa lapsessa (Kumpulainen, Mikkola, Rajala, Hilppö & Lipponen 2014, 225). Perusopetuksessa esimerkiksi ProKoulu-projekti pyrki positiivisin keinoin kasvattamaan ja ohjaamaan lasta oikeaan suuntaan ja ennaltaehkäisemään ongelmia (Niilo Mäki Instituutti 2023). Kun rangaistusten ja negatiivisen huomion sijaan lasta kasvatetaan ja

tuetaan hänen hyviä puoliaan vahvistaen, voi se saada lapsen paremmin uskomaan omiin kykyihinsä. Lisäksi palveluissa on tärkeää tuoda esiin, että kaikki tunteet ovat sallittuja. Tätä voidaan tehdä esimerkiksi tunnekasvatuksen kautta. Kuten jo aiemmin on mainittu, tunnekasvatus oli toimenpiteenä mainittu yhdessä hyvinvointisuunnitelmassa.

”Starttivalmennuksen on tarkoitus tuoda nuoren kyvyt, taidot ja lahjakkuus esiin siten, että nuori alkaa luottaa omaan tekemiseensä ja onnistumisen mahdollisuuteen” (Leppävirta)

Lapsen **toimijuutta** vahvistaviksi merkityksiksi voidaan katsoa ne määritelmät, joissa kuvaillaan jokaisen olevan tärkeä osa yhteisöä. Vastuu yhteisestä hyvinvoinnista ja vuorovaikutuksesta ei ole pelkästään aikuisilla, vaan jokaisella yhteisön jäsenellä. Tärkeimpänä tekijänä toimijuuden näkökulmasta on juuri vastuu yhteisestä hyvästä: jokaisella on merkitystä. Lisäksi lapsen odotetaan ja jopa toivotaan olevan aktiivinen toimija siinä yhteisössä, johon hän kuuluu. Hyvinvointisuunnitelmissa tuodaan esiin, miten taiteen ja kulttuurin osa-alueilla lapsi on aktiivinen toimija, jolla on mahdollisuus toteuttaa itseään ja kehittää omaa identiteettiään taiteen keinoin. Lisäksi palvelunkuvaukset, joissa kerrotaan erilaisista vapaa-ajan toiminnoista vahvistavat kuvaa lapsen mahdollisuudesta muokata omaa yhteisöään.

”Lapset ja nuoret tarvitsevat huolenpitoa, rakkautta, aikuisen aikaa, toiminta- ja oppimismahdollisuuksia sekä kavereita ja ystäviä.” (Turku)

Aiemmassa tutkimuksessa tuodaan esiin, miten aikuisen lasta kunnioittava kohtaaminen vahvistaa lapsen toimijuuden toteutumista. Tämä näkökulma on löydettävissä kaikista hyvinvointisuunnitelmista. Hyvinvointisuunnitelmissa tuodaan esiin, miten jokainen lapsi tarvitsee ympärilleen välittäviä ja huolehtivia aikuisia. Tämän ei nähdä koskevan pelkästään instituutioita, joissa lapset ja aikuiset kohtaavat toisensa. Suunnitelmissa tuodaan esiin lapsen ja perheen välisten ihmissuhteiden merkitystä. Instituutioiden tavoitteena on tukea lasta muodostamaan lämpimät ja turvalliset suhteet perheeseensä.

”Varhaiskasvatuksen ja koulujen oppimisympäristöt ovat hyvinvointia vahvistavia yhteisöjä. Ne tarjoavat korjaavia kokemuksia niille lapsille ja nuorille, joilla on kotiympäristössä huolia ja ongelmia.” (Rovaniemi)

Haavoittuvassa asemassa olevan lapsen huomioiminen yhteenkuuluvuuden ja vuorovaikutuksen vahvistamisen osalta jää hyvinvointisuunnitelmissa suppeaksi. Suoria määritelmiä haavoittuvassa asemassa olevaan lapseen tältä osa-alueelta ei ole löydettävissä. Toki voidaan ajatella, että kaikki palvelut ja toimenpiteet koskevat myös

haavoittuvassa asemassa olevia lapsia. Palveluissa ammattilaisten tehtävänä on huomioida haavoittuvuus ja tarjota heille suunnitelmissa mainittuja ”korjaavia kokemuksia”. Haavoittuvassa asemassa olevilla lapsilla voi olla juuri haavoittuvuutensa takia erityisiä tarpeita aikuisen kohtaamiseen ja huomioiduksi tulemiseen. Hyvinvointisuunnitelmista ei kuitenkaan selviä, miten nämä erityiset tarpeet huomioidaan.

”Osallisuuden kokeminen ja sosiaaliset verkostot voivat toimia lapsen tai nuoren suojaavina tekijöinä myös silloin, kun hänen elämässään on hyvinvointia uhkaavia tekijöitä.” (Janakkala)

Hyvinvointisuunnitelmissa todetaan, että palvelut tukevat lasta silloin, kun elämässä on kuormittavia tekijöitä. Tämän voi nähdä tarkoittavan myös haavoittuvassa asemassa olevia lapsia. Heidän elämässään on usein tekijöitä, jotka uhkaavat hyvinvointia. Mitä enemmän nämä lapset saavat vahvistusta yhteisöistä ja verkostoista, sitä enemmän heillä on mahdollisuus saada suojaavia tekijöitä, jotka vahvistavat esimerkiksi lapsen resilienssiä ja toiveikkuutta (Pölkki 2016, 266—268). Tämä voi olla erityisen merkityksellistä heidän kasvunsa ja kehityksensä kannalta.

5.3 Osallisena olon vahvistaminen

Osallisuuden käsite on olennainen toimintavalmiusajattelun näkökulmasta. Jo aiemmin mainitussa Gougin ja Doyalin (1994) hyvinvointikäsitteessä osallistuminen yhteisön tavanomaisina pidettyihin toimintoihin nähdään tärkeänä lopullisena päämääränä, jota kohti muiden tarpeiden tyydyttäminen johtaa. Siksi tässä pääluokassa on nostettu keskiöön osallisena olon vahvistamisen. Osallisena olon katsotaan myös olevan yksi lapsen toimijuuden merkittävimpiä muotoja. Ilman mahdollisuuksia vaikuttaa ja olla osallisena lapsen toimijuus ja kyvykkyys jäävät vajaiksi. Näin ollen, vaikka lapsella olisi kykyä ja kompetenssia tehdä itseään koskevia päätöksiä ja olla osallisena, ilman todellista mahdollisuutta vaikuttaa nämä kyvyt menettävät merkityksensä.

Alkuperäisestä toimintavalmiusajattelusta katsottuna todettiin, että toimintavalmiudet *aistit, mielikuvitus ja ajattelu, käytännöllinen päättely sekä hallinta, työ ja muut omistusoikeudet* sopivat saman pääluokan alle. Jotta lapsi voi vaikuttaa ja olla osallisena, hänellä pitää olla valmiuksia ajatella, käyttää päättelykykyään ja suunnitella omaa elämäänsä. Edellä mainittuja toimintavalmiuksia tuetaan hyvinvointisuunnitelmissa laajasti. *Hallinta, työ ja muut omistusoikeudet -toimintavalmiuden* määrittely ja

ymmärtäminen ei ollut yhtä selkeä kuin kahden ensin mainitun. Omistusoikeuden kohdalla on yleisesti pohdittu sen merkityksellisyyttä ihmisen hyvinvoinnin kannalta. Tarvitseeko ihmisen omistaa, jotta hänellä on mahdollisuus saavuttaa hyvä elämä? Tässä työssä omistaminen ymmärretään, kuten toimintavalmiuksien listauksessa tuodaan esiin, että ”omistusoikeus --- muihin aineellisiin hyödykkeisiin” tarkoittaa niitä elämisen kannalta välttämättömiä aineellisia resursseja, joiden avulla on mahdollista kiinnittyä yhteiskuntaan (Isola ym. 2017, 3). Lisäksi toimintavalmiusajattelussa puhutaan mahdollisuudesta vaikuttaa poliittisiin päätöksiin, jotka koskevat itseä. Tässä työssä tätä toimintavalmiutta tulkitaan yleisesti mahdollisuutena vaikuttaa. Tällaista toimintaa voi olla esimerkiksi nuorisovaltuuston toiminta. Lisäksi, kun puhutaan lapsista lakiin perustuvassa määritelmässä, lapsiksi katsotaan kaikki alle 18-vuotiaat. Näin myös työssäkäyntiin liittyvät mahdollisuudet ja niiden määritelmät hyvinvointisuunnitelmissa ovat tämän työn kannalta merkityksellisiä.

”Lisäksi koulutuksen tulee tukea opiskelijoiden edellytyksiä elinikäiseen oppimiseen ja itsensä kehittämiseen.” (Ranua)

Koulutuksen ja oppimisen merkitys toimintavalmiuksien vahvistamisessa sopii yhteen Nussbaumin alkuperäisen ajattelun kanssa. Nämä merkitykset on listattu **aistit, mielikuvitus ja ajattelu** -toimintavalmiuden alle. Toimintavalmius tarkoittaa mahdollisuutta ajatella, päätellä ja käyttää mielikuvitusta. Tämä tulee mahdolliseksi riittävän koulutuksen avulla. Toimintavalmius pitää sisällään myös näkemyksen ajattelun- ja uskonnonvapaudesta. Ilman riittävää osaamista ja esimerkiksi lukutaitoa lapsen on vaikeaa olla osallisena tai vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin. Näin on etenkin, jos hän ei tiedä, minkälaisia oikeuksia hänellä on. Siksi lapsen oppimisen tukemisen ja oppimisvalmiuksien vahvistamisen tulee toteutua, jotta lapsen toimintavalmiudet voivat vahvistua. Suomessa kaikki lapset ovat perusopetuksen piirissä. Näin kaikilla lapsilla on lain takaama oikeus kartuttaa osaamistaan. Tämä oikeus ja oppimisen tukeminen nousee toistuvasti esiin hyvinvointisuunnitelmia tarkastellessa. Koulutus ja oppiminen ovatkin toimintavalmiuksien ja toimijuuden vahvistumisen kannalta merkittäviä: ilman mahdollisuutta oppia ja kouluttautua ei ole mahdollisuutta rakentaa täyttä toimijuutta (Nussbaum 2011, 152).

”Karttuvat tiedot ja taidot lisäävät pärjäämisen kokemusta ja hyvinvointia.” (Janakkala)

Voidakseen vaikuttaa ja olla osallisena tulee lapsella olla tähän riittävät valmiudet. Näiden valmiuksien karttuminen tapahtuu oppimisen avulla. Mitä enemmän lapsella on tietoa, sitä helpompaa hänen on muodostaa mielipiteensä ja vaikuttaa. Suomalainen perusopetus antaa jokaiselle lapselle mahdollisuuden oppia, eli käyttää aistejaan, mielikuvitustaan ja ajatteluaan. Lähtötasosta riippumatta jokaisella lapselle annetaan opetusta ja tarvittaessa hän voi saada tukiovetusta (Opetushallitus 2014). Hyvinvointisuunnitelmiin perehtyessä vahvistuu kuva oppimisen merkityksellisyydestä useasta näkökulmasta. Se ei ainoastaan auta lasta oppimaan uutta tietoa, vaan tukee häntä pärjäämään elämässä. Suomalaisten lasten oppimistulokset ovat kansainvälisissä vertailuissa olleet yleisesti hyvätasoisia. Viime vuosina oppimisenestystä mittaavien PISA-testien tulokset ovat kuitenkin olleet hienoisessa laskussa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2019). Vaikka esimerkiksi lukutaito on Suomessa kansainvälisesti korkealla tasolla, sukupuolen ja sosioekonomisen taustan mukaiset oppimiserot ovat kasvaneet (Invest 2022). Jos kehitys jatkuu, aiheuttaa se lisääntyvää eriarvoisuutta toimijuuden ja toimintavalmiuksien vahvistumisessa eri sukupuolten välillä.

”Kaikki lapset tarvitsevat jossakin kehityksensä vaiheessa tukea. On tärkeää, että tuki on oikea-aikaista ja sitä tarjotaan oikeassa muodossa.”(Oulu)

Oppimiseen liittyen hyvinvointisuunnitelmissa korostetaan riittävän tuen saatavuutta. Erilaisia tuen muotoja on tarjolla runsaasti. Suunnitelmissa tuodaan esiin, miten kuka tahansa oppilas voi tarvita joskus tukea. Suunnitelmissa huomioidaan kaikkien lasten, ei ainoastaan esimerkiksi oppimisvaikeuksista kärsivien tukeminen. Suunnitelmissa on myös huomioitu tuen oikea-aikaisuus. Tuen tarjoaminen riittävän ajoissa sopii yhteen ennaltaehkäisyn käsitteen kanssa, joka mainitaan useassa suunnitelmissa tärkeänä muutostavoitteena ja pyrkimyksenä. Kun puututaan oppimisen ongelmiin etupainotteisesti, vältetään mahdollisesti myöhemmiltä oppimisen ongelmilta. Riittävän ajoissa annettu tuki vahvistaa lapsen mahdollisuuksia käyttää aistejaan, ajatteluaan ja mielikuvitustaan täysipainoisemmin.

Ilmaisun- tai uskonnonvapauden vahvistamisen merkityksiä hyvinvointisuunnitelmista ei juuri ollut löydettävissä. Suomen perustuslaissa määritellään vapaus uskontoon, kulttuuriin ja sananvapauteen (Suomen perustuslaki 1999/731, 11§, 12§, 17§). Palveluja tarkastellessa on mahdollista, että ne kaikki tavalla tai toisella tähtäävät luomaan lapsille mahdollisuuksia kyseisten valmiuksien vahvistumiseen. Ilmaisun- ja uskonnonvapauden

kunnioittamisen merkitys tulee tulevaisuudessa tuskin vähenemään nykyisessä keskusteluilmapiiirissä. Se, miten näitä valmiuksia vahvistetaan kunnissa, jää hyvinvointisuunnitelmien osalta avoimeksi kysymykseksi.

”Tukeva Säätiön kautta opiskelijoilla on mahdollisuus yksilölliseen tukeen oman suunnan miettimisessä.” (Leppävirta)

Hyvinvointisuunnitelmissa tuodaan esiin määritelmiä, jotka viittaavat toimintavalmiuden **käytännöllinen päättely** vahvistamiseen. Käytännöllinen päättely tarkoittaa mahdollisuutta muodostaa käsitys hyvästä ja suunnitella oma elämä. Tähän toimintavalmiuteen sopivia merkityksiä ovat etenkin ne, joissa tuodaan esiin lapsen mahdollisuus pohtia ja määrittää oman elämänsä suuntaa. Kunnilla on palveluja, joilla voidaan vahvistaa lapsen mahdollisuutta suunnitella omaa elämäänsä ja rakentaa siitä itselle sopiva. Lapsen oman suunnan löytämiseen ja hyvään elämän suunnitteluun tähtäävät etenkin nuorisopalvelujen, kuten etsivän nuorisotyön toimet. Lisäksi koulukuraattori ja oppilashuolto ovat hyvinvointisuunnitelmien mukaan tärkeässä roolissa, kun lapsi tarvitsee apua oman suuntansa selvittämiseksi.

Voidakseen olla myöhemmin hyvinvoiva aikuinen, pitää lapsella olla todellinen mahdollisuus tehdä itseään ja omaa elämäänsä koskevia päätöksiä omista lähtökohdistaan käsin. Tämä kuitenkin tarkoittaa, että aikuisen pitää antaa lapselle mahdollisuus vaikuttaa oman elämänsä suuntaan. Liian suojelevassa tai aikuislähtöisessä ympäristössä lapsen oman elämän suunnittelu ja toimijuus voi jäädä vajaaksi (Pulkkinen 2022). Osallistumis- ja vaikuttamisoikeutta ei tulisi myöskään määrittää iän perusteella. Pienilläkin lapsilla voi olla kyvykkyyttä tuoda esiin näkemyksiään ja tehdä päätöksiä. Mikään tietty ikä ei tee lapsesta kypsää tai epäkypsää vaikuttamaan ja tekemään päätöksiä. (Alderson 2009, 90; Freeman 2009, 386.) Voidakseen suunnitella elämäänsä lapsella tulee olla tietoa, miten erilaiset valinnat lisäävät tai heikentävät hänen hyvinvointiaan. Tästä syystä peruskoulussa annettava terveyden ja hyvinvointiin liittyvä opetus on tukemassa lapsen valintoja. Ilman tietoa esimerkiksi terveellisestä ruokavaliosta tai päihteiden käyttämisen riskeistä, lapsen voi olla vaikea tehdä itseään koskevia päätöksiä. Sama koskee esimerkiksi oppilaanohjausta jatko-opintoja suunniteltaessa.

”Osallisuutta on olla ja kokea olevansa osa jotakin yhteisöä sekä kokemusta aidosta mahdollisuudesta vaikuttaa päätöksenteossa. Oppilaskuntatoiminta tarjoaa yhden tärkeän väylän oppilaiden osallistumiselle” (Ranua)

Hallinta, työ ja muu omistusoikeus käsittää Nussbaumin alkuperäisessä toimintavalmiusajattelussa mahdollisuuden osallistua itseään koskeviin poliittisiin päätöksiin. Tässä työssä se ymmärretään yleisesti mahdollisuutena vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin, mutta myös mahdollisuuden vaikuttaa lähiyhteisön, esimerkiksi koulun, tai laajemmin kunnan asioissa.

”Lapsilla ja nuorilla tulee olla mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa itseensä kohdistuvaan päätöksentekoon ja toimintaan.” (Rovaniemi)

”Lapsella on oikeus tulla kuulluksi ja ilmaista mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa niin omassa arkiympäristössään kuin päätöksenteossakin.” (Nokia)

Mahdollisuus vaikuttaa on yksi tärkeimmistä toimintavalmiuksia vahvistavista tavoitteista. Ilman mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa lapsilla ei ole keinoja olla osallisena yhteiskunnassa, vaikuttaa omaan elämäänsä, lähiyhteisöönsä tai ympäristöönsä. Lapset eivät aina, esimerkiksi ikänsä tai haavoittuvuutensa vuoksi, pysty itsenäisesti vaikuttamaan ja olemaan osallisena. Siksi lapsen osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollistavan aikuisen rooli on toimintavalmiuksien vahvistumisen näkökulmasta merkittävä. Siitä huolimatta, että lapsella olisi kykyä ja mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin, tarvitaan aikuinen mahdollistamaan tämän oikeuden toteutuminen. Osallisuudessa ei kuitenkaan tule kiinnittää huomiota vain ikään, vaan lapsen kyvykkyyteen (Alderson 2009, 90—92).

Osallisuutta on olla ja kokea olevansa osa jotakin yhteisöä sekä kokemusta aidosta mahdollisuudesta vaikuttaa päätöksenteossa. Oppilaskuntatoiminta tarjoaa yhden tärkeän väylän oppilaiden osallistumiselle.” (Ranua)

Kun lapselle annetaan mahdollisuuksia vaikuttaa ja olla osallisena, hänen uskonsa omiin taitoihin ja kyvykkyyteen lisääntyy. Minäpystyvyyden lisääntyessä lapsen halu vaikuttaa itseään ja yhteisöään koskeviin päätöksiin voi kasvaa (Pulkkinen 2022). Positiiviset kokemukset voivat näin ruokkia toisiaan. Sen sijaan vähätellyksi ja torjutuksi tulemisen tunteen voivat johtaa vetäytymiseen ja osallisuudesta luopumiseen (mt. 2022). Lapset saattavat herkästi aistia, jos aikuinen ei todellisuudessa ole kiinnostunut siitä, mitä heillä on sanottavaa. Näin halu ja innostus toimia omaa yhteisöään muokkaavana vaikuttajana saattaa vähentyä. Kuitenkin lasten osallisuus päätöksenteossa on tärkeää: jos lasta ei oteta mukaan päätöksentekoon paljon tärkeää kokemustietoa jää puuttumaan (Stenvall 2021, 8). Tämä vaikuttaa myös siihen, miten palveluja voidaan kehittää käyttäjäystävällisemmiksi.

”Kaikki nuorten parissa työskentelevät toimijat pyrkivät ohjaamaan ja tukemaan nuoria työnhaussa sekä elämän ja arjen hallinnassa.” (Nokia)

Hyvinvointisuunnitelmissa on tunnistettavissa merkityksiä, jotka mahdollistavat lapsen työelämään siirtymisen. Tärkeänä tavoitteena suunnitelmissa on turvata lapsen mahdollisuudet työskennellä myöhemmin aikuisena. Tämä mahdollisuus saattaa vaarantua esimerkiksi koulupudokkuuden, päihteidenkäytön tai rikollisuuden takia. Hyvinvointisuunnitelmista on löydettävissä merkityksiä, jotka vahvistavat lapsen mahdollisuutta päästä aikuistuttuaan osaksi työmarkkinoita. Näitä vahvistavia toimenpiteitä tarjoaa esimerkiksi etsivä nuorisotyö ja perusterveydenhuolto erilaisina lapsille (nuorille) suunnattuine tukiryhmineen.

”Nuorisovaltuuston tehtävänä on lisätä ja parantaa nuorten osallisuus- ja vaikuttamismahdollisuuksia, huolehtia, että nuoria kuullaan heitä koskevissa asioissa ja toimia sanansaattajana nuorten ja päättäjien välillä. Nuorisovaltuusto pyrkii kehittämään nuorten vaikuttamismahdollisuuksia myös oppilaitoksissa ja nuorisotiloilla.” (Leppävirta)

Hyvinvointisuunnitelmissa on mainittu useita vaikuttamisen väyliä. Lapsen oikeus vaikuttaa paitsi itseään mutta myös lähiyhteisöä koskeviin päätöksiin tunnistetaan hyvinvointisuunnitelmissa. Vaikuttamisen katsotaan olevan jopa niin tärkeää, että sen edistäminen ilmenee useissa palvelunkuvauksissa. Hyvinvointisuunnitelmissa esitetyt palvelut vahvistavat lapsen mahdollisuutta vaikuttaa. Vaikuttamisen paikkoja ovat esimerkiksi nuorisovaltuusto ja erilaiset yhteisöt. Vaikuttaminen näyttäytyy hyvinvointisuunnitelmissa moninaisena: vaikuttamisen kohteena voi olla esimerkiksi oma koululuokka tai -yhteisö, toisaalta vaikuttamisen avulla voidaan pyrkiä vaikuttamaan päätöksentekoon kaupungin hallinnon tasolla. Aikuisten tulee tuottaa lapselle tietoa siitä, että hän vaikuttaa. Näin lapsi voi tiedostaa, että vaikuttaa voi myös tavalla, jota ei välttämättä mielletä perinteisenä vaikuttamisena (Larkins 2014).

”Lapsi on varhaiskasvatuksessa, koulussa ja tukipalveluissa aktiivinen toimija.”(Hämeenlinna)

”Nuoren puolella, ei puolesta – Nuori itse on toimija, joka ratkaisee oman elämänsä haasteita ja rakentaa haluamansalaista tulevaisuutta.”(Ranua)

”Esi- ja perusopetuksen uusien opetussuunnitelmien mukaan Oulussa kehitetään ilmiöpohjaista, elämyksellistä ja digitaalista oppimisympäristöä sekä yksilöllistä, oppijälhtöistä opetusta. Nämä motivoivat lapsia ja oppilaita oppimiseen, aktiiviseen toimijuuteen ja vastuun ottamiseen omasta oppimisesta ja hyvinvoinnista.”(Oulu)

Hyvinvointisuunnitelmissa rakentuva kuva lapsista on aktiivista *toimijuutta* korostava. Lapset nähdään toimijoina, jotka pystyvät muokkaamaan sitä yhteisöä, joissa elävät ja toimimaan sen aktiivisina jäseninä. Lapset nähdään hyvinvointisuunnitelmissa aktiivisina, itsestään ja oppimisestaan vastuullisina yksilöinä. Kuitenkin myös aikuisen rooli nähdään tärkeänä, toimijuuden mahdollistajana. Aikuisen merkitys lapsen toimijuuden toteutumisessa onkin keskeinen. Tämä merkitys on jokaisen lapsen kanssa työskentelevän syytä tunnistaa. Kun aikuiset tarjoavat ikätasoisesti lapselle mahdollisuuksia rakentaa ja vahvistaa omaa toimijuuttaan, tukee se heidän myöhempää kasvuaan ja kehitystään aktiivisina kansalaisina. Koska lapsen oikeuksien sopimus ei anna tarkkaa määritelmää, minkä ikäinen lapsi on kykenevä tekemään itseään koskevia päätöksiä, tulee aikuisten aktiivisesti selvittämään lapsen kypsyyttä ja mahdollisuutta itsenäiseen päätöksentekoon. Jos näin ei ole, lapsen toimijuus ei välttämättä toteudu siinä laajuudessa kuin se lapsen oikeuksien sopimuksessa on määritelty. Hyvinvointisuunnitelmissa ei myöskään määritellä, minkä ikäinen lapsi voi vaikuttaa ja olla osallisena päätöksenteossa. Suunnitelmissa tuodaan esiin, että arvio lapsen kyvykkyydestä tehdä itseään koskevia päätöksiä on aina tilanne- ja lapsikohtainen. Tämä vahvistaa käsitystä lapsen toimijana olosta.

”Yksittäisten nuorten ja nuorten ryhmien tukemisen lisäksi etsivällä nuorisotyöllä on myös muu yhteiskunnallinen tehtävä – tuoda palveluiden ulkopuolella olevien nuorten ääni kuuluviin, tehdä näkyväksi palveluvajeita ja niitä yhteiskunnan tukiverkon rakoja, joista nuoret voivat pudota.”(Ranua)

Hyvinvointisuunnitelmia lukiessa lapsen toimintavalmiuksien vahvistumista ja lapsen toimijuutta määritellään lasten nykyisten tarpeiden näkökulmasta. Vain harvassa ilmauksessa korostetaan lasten tulevia vaikutusmahdollisuuksia. Lapset siis nähdään jo nykyisyyden vaikuttajina ja toimijoina, *beings*. Hyvinvointisuunnitelmissa myös korostetaan erilaisia vaikuttamisen keinoja, esimerkiksi nuorisovaltuusto, oppilaskunta ja lasten äänen kuuleminen kunnallisessa päätöksenteossa. Hyvinvointisuunnitelmissa on nähtävissä, että lapsen oikeus osallisuuteen ja vaikuttamiseen tunnistetaan ja sille annetaan tilaa ja mahdollisuuksia. Suunnitelmissa tuodaan esiin, miten aikuinen on tärkeä mahdollistaja lasten vaikuttamiselle ja toimijuudelle. Näin ollen tunnistetaan myös aikuisen rooli. Lisäksi aikuinen nähdään lapsen sanansaattajana ja viestin viejänä eteenpäin päättäjille lapsen asioihin liittyen.

”Kaikilla lapsilla ja nuorilla tulee olla tasa-arvoinen mahdollisuus oppimiseen” (Janakkala)

Haavoittuvuuden näkökulmasta suunnitelmissa tuodaan esiin, miten kaikilla lapsilla tulee olla samanlaiset oikeudet oppia ja olla osallisena. Suunnitelmissa ei kuitenkaan erityisemmin kuvailla niitä keinoja, joilla juuri haavoittuvassa asemassa olevan lapsen osallistumista voidaan tukea. Keväällä 2022 alkanut sota Ukrainassa ja sen myötä maahan muuttaneet pakolaislapset tulevat vaikuttamaan myös Suomen varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kenttään. On selvää, että pakolaistatuksen lapset ovat ilman kielitaitoa erityisen haavoittuvassa asemassa. Ukrainalaislasten integroiminen varhaiskasvatukseen ja esi- ja perusopetukseen on nähty tärkeänä lasten kasvun ja kehityksen näkökulmasta (Opetushallitus 2023). Tosin kriisin alkaessa kaikki kunnat eivät tarjonneet varhaiskasvatusikäisille päivähoidtoa, koska tilapäistä suojelua saavalla lapsella ei ole subjektiivista päivähoidto-oikeutta. Eduskunnan oikeusasiamies piti tilannetta ongelmallisena juuri lasten haavoittuvan aseman takia. (Oikeusasiamies 2022.)

5.4 Lapsena olemisen vahvistaminen

Nussbaumin toimintavalmiusajattelussa leikki on kuvailtu omaksi toimintavalmiudekseen. Toimintavalmius antaa mahdollisuuden ”--kokea iloa, leikkiä, pelata ja nauttia harrastuksista”. Vaikka leikki on yksittäisenä toimintavalmiutena Nussbaumin luettelossa, kuvailunsa mukaisesti tähän toimintavalmiuteen sisältyy myös ajatus lapsille ominaisista toiminnoista. Leikin, pelaamisen ja harrastamisen lisäksi tähän kategoriaan sopivat kaikki lapsuutta vahvistavat merkitykset. Tämän lisäksi siihen sisältyy ajatus lapsen aseman erityisyydestä. Näin ollen alkuperäistä leikki -toimintavalmiutta on laajennettu pääluokaksi, joka on nimetty *lapsena olemisen vahvistamiseksi*. Lapsella on oikeus elää ilman huolta esimerkiksi perheen taloudellisesta tilanteesta, politiikasta tai yhteiskunnallisista ongelmista. Lapsuuteen kuuluu olennaisena osana mahdollisuus leikkiä, harrastaa ja elää miellyttävää vapaa-aikaa. Globaalilla näkökulmalla lapsen voi olla mahdotonta saavuttaa tällaista elämää (Prout 2005). Tässä työssä tarkastelun kohteena on kuitenkin suomalaisen lapsen elämä niinä merkityksineen, jotka tässä yhteiskunnassa nähdään lapsen elämää määrittävinä ja yleisesti toivottavina lapselle.

”liikunta- ja nuorisotoiminta sekä kulttuuri- ja vapaa-ajan toiminta ovat osa lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä sekä osallistumista yhteisöissä.” (Janakkala)

Liikunnan, vapaa-ajan ja harrastusten merkitys hyvinvointisuunnitelmissa on moninainen. Suunnitelmista tulee esiin kuntien monipuolinen lapsille suunnattu liikuntatoimintaa. Lisäksi tärkeässä osassa suunnitelmissa ovat erilaiset kulttuuri- ja vapaa-ajan palvelut: taidekeskukset, avoimet kohtaupaikat ja nuorisotalot. Myös erilaiset liikkumisen paikat tulevat suunnitelmassa esiin. Niitä eivät olleet vain fyysiset rakennukset, vaan myös virkistysalueet, leikkipuistot ja muut yhteiset tilat. Etenkin hyvät ulkoilun mahdollistavat alueet ovat lapsille tärkeitä, ja antavat heille sosioekonomisesta asemasta riippumatta mahdollisuuden mielekkääseen tekemiseen muiden lasten kanssa (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 45). Näissä lapsilla on mahdollisuus toteuttaa itseään ja omia mielenkiinnon kohteitaan. Paitsi vapaa-aika, myös koulupäivä nähdään suunnitelmissa merkittävänä harrastusmahdollisuutena. Kokonaiskoulupäivän avulla harrastusten tasa-arvoisempi saavutettavuus myös lisääntyy (Lehto 2021, 56). Jos harrastus on koululla koulupäivän jälkeen, lasten pääseminen harrastuksen pariin ei ole sidoksissa huoltajan mahdollisuuteen kuljettaa lasta harrastukseen. Tämä vahvistaa lapsen toimintavalmiuksia, koska hänen mahdollisuutensa harrastaa lisääntyvät.

”Turvataan lapsille ja nuorille riittävät harrastusmahdollisuudet vanhempien varallisuudesta ja muista taustekijöistä riippumatta.” (Turku)

”Harrastustakuun toteutuminen auttaa jokaista lasta ja nuorta löytämään itselleen harrastuksen perheen tulotasosta riippumatta.” (Nokia)

Kuntien rooli harrastusten tukemisessa voi joko vahvistaa tai heikentää lasten toimintavalmiuksien vahvistumista. Vähävaraisissa perheissä kalliit harrastukset kuluttavat perheiden rajallisia taloudellisia resursseja ja tämä voi rajoittaa lapsen mahdollisuutta harrastaa. Harrastustakuun kaltaiset toimenpiteet edistävät lapsen oikeutta ja mahdollisuutta harrastaa. Harrastustakuu tarjoaa lapselle mahdollisuuden yhteen ilmaiseen harrastukseen. Näin kunnan toimenpiteillä on merkitys lasten toimintavalmiuksien vahvistamisessa. On aina yksilökohtaista, miten lapsi tarjottuihin harrastusmahdollisuuksiin hakeutuu. Tällä ei toimintavalmiusajattelun kannalta kuitenkaan ole merkitystä, koska yksilöllä on mahdollisuus olla myös toimintavalmiuttaan käyttämättä (Nussbaum 2011). Olennaista sen sijaan on, että lapsella on halutessaan mahdollisuus harrastaa. Hyvinvointisuunnitelmissa ei tarkemmin kerrota, millaisia harrastusmahdollisuudet ovat. Lapsen toimintavalmiuksien vahvistumisen kannalta harrastustarjonnan tulisi olisi mahdollisimman monipuolista. Hyvin suppealla valikoimalla on mahdollista, että osa lapsista jää tarjottujen harrastusten ulkopuolelle.

”Kuntalaisten hyvinvoinnin edistämiseksi luodaan mahdollisuuksia omaehtoiselle toiminnalle sekä tuetaan toimintoja, jotka lisäävät mielekästä elämää esimerkiksi eheän kokonaisuuden, harrastusmahdollisuuksien ja lasten tarvitseman aikuisen huomion ja tuen kautta.” (Oulu)

Hyvinvointisuunnitelmissa luodaan kuvaa siitä, että harrastaminen on merkityksellistä. Kuitenkaan selkeästi ei tule esiin, millaisia muita vapaa-ajanviettomahdollisuuksia kunnat tarjoavat. Vapaa-aikaa määritelläänkin hyvinvointisuunnitelmissa pitkälti liikunnan näkökulmasta. Muiden harrastusten kuvailun osuus jää vähäisemmäksi. Jotta lapsella on mahdollisuus liikkua, leikkiä ja harrastaa, tulee myös tarjonnan tämä mahdollistaa. Vaikka liikunta on jokaiselle tärkeää, jotkut lapset valitsevat mieluummin esimerkiksi taide- tai kulttuuriharrastuksen.

”Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on, että lapsen oikeus liikkumiseen ja liikunnan iloon toteutuu joka päivä” (Rovaniemi)

Myös varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen on tärkeää tarjota mahdollisuuksia liikkua. Nussbaumin toimintavalmiusajattelussa *leikki-* toimintavalmiuteen kuuluu osana myös *nauru*. Näin oletuksena on, että liikunnan tulisi tarjota lapsille myös onnistumisen kokemuksia. Hyvinvointisuunnitelmissa tuodaan esiin liikunnan merkitystä lapsen terveyden ja hyvinvoinnin näkökulmasta. Vähemmälle huomiolle jää liikunnan ilon korostaminen. Tutkimusten mukaan liikunta tuottaa lapsille paljon iloa (Niemistö, Mehtälä, Laukkanen, Viholainen, Tammelin & Sääkslahti 2021, 134). Kun tuodaan esiin muu kuin fyysinen ulottuvuus, liikunnan merkityksellisyys näyttäytyy erilaisena. Tästä näkökulmasta liikunnan ja leikin voidaan nähdä vahvistavan myös lapsen psyykkistä hyvinvointia ja mielenterveyttä.

”Helmikuussa 2020 käynnistyy portaittain kirjaston liikuntavälinelainaamo. Lainaamossa on erityisesti lapsiperheille sopivia välineitä.” (Janakkala)

Suunnitelmissa on kuvailtu tavoitteita ja toimenpiteitä, jotka liittyvät taiteeseen ja kulttuuriin. Näitä ovat esimerkiksi kirjastopalvelut ja taidekeskukset. Kirjastot ovat tärkeässä roolissa lapsen toimintavalmiuksia vahvistamassa. Sosioekonomisesta asemasta huolimatta lapsella on mahdollisuus lukea haluamiaan teoksia. Jotkut kirjastot saattavat myös lainata esimerkiksi lauta- ja konsolipelejä sekä liikuntavälineitä. Näin ne kaventavat eroja lasten välillä: vaikka perheellä ei olisi mahdollista hankkia pelejä ja kirjoja, kirjaston välityksellä on kaikilla mahdollisuus näistä nauttia (Sin 2012, 228).

Kuntakohtaisesti on toki eroja siinä, miten lasten on mahdollista kulttuuripalvelujen äärelle päästä. Isoissa kaupungeissa, kuten Turussa ja Oulussa kirjastoja on lähempänä lapsen kotiympäristöä kuin pienemmillä paikkakunnilla. Näin lasten toimintavalmiuksien vahvistuminen ei toteudu samalla tavalla kaikkialla. Kuten Nussbaum on usein tuonut esiin, toimintavalmius voi vahvistua vain, jos ihmisellä on resursseja tähän. Lapsen mahdollisuuksia nauttia kulttuurista vaikeuttaa huomattavasti se, jos hänellä ei ole mahdollisuuksia näiden palvelujen luo päästä.

”Lisäksi harrastustoiminta voi tuoda lisää turvallisia aikuisia lapsen ja nuoren arkeen.” (Rovaniemi)

Useissa hyvinvointisuunnitelmissa korostetaan, miten kaikilla lapsilla tulee olla oikeus ainakin yhteen harrastukseen. Mahdollisuus harrastaa on olennaista tässä ajattelussa. Harrastaminen ja vapaa-ajan toimintoihin osallistuminen ei vahvista vain kyseessä olevaa leikki-toimintavalmiutta. Esimerkiksi osallistuessaan urheiluseuran toimintaan lapsi usein kokee yhteenkuuluvuutta, saa oikeuden kokea erilaisia tunteita, hänen ruumiillinen terveytensä paranee ja mahdollisuuksien mukaan hän voi myös päättää ja vaikuttaa harrastukseen liittyvissä asioissa. Näin ollen yhden toimintavalmiuden vahvistaminen lisää lapsen toimijuutta ja hyvinvointia monella eri ulottuvuudella.

”Myönteiset liikuntakokemukset vahvistavat lasten ja nuorten itsetuntoa, sosiaalisia suhteita, yhteisöllisyyttä ja terveyttä” (Oulu)

Lapsen **toimijuuden** vahvistamiseen liittyviä suoria merkityksiä oli suunnitelmista vaikea löytää. Suunnitelmia lukiessa korostuu liikunnan merkitys ihmisen koko elinkaaren näkökulmasta. Voidaan ajatella, että liikkumalla parannetaan tulevaisuuden terveyttä, eli liikunnalla ja leikillä on merkitys aikuisuuden hyvinvoinnille. Toisaalta taas liikuntakokemukset parantavat lapsen hyvinvointia myös nykyisyydessä. Vaikka lapsiystävällinen kunta -mallissa korostetaan lapsen oikeutta elää lapselle sopivaa elämää, suoria merkityksiä tähän liittyen oli hyvinvointisuunnitelmista vaikea löytää. Toisaalta mahdollistamalla lapsille turvallinen perhe-elämä, lapsen oikeus elää, leikkiä ja harrastaa vahvistuu. Vaikka suunnitelmista ei löydy suoria merkityksiä lapsen toimijuuden vahvistamiselle, kunnan palvelujärjestelmän toimenpiteet toteutuessaan antavat lapselle mahdollisuuksia toteuttaa itseään ja elää elämää, joka nähdään suomalaisessa kontekstissa lapselle sopivana. Riittävät peruspalvelut, taloudellinen vakaus ja turvallinen ympäristö mahdollistavat lapselle myös keskittymisen lapsena oloon ilman taloudellisen

stressin aiheuttama taakkaa. Näin ollen kattava yhteiskunnallinen tuki antaa lapselle valmiutta toteuttaa omaa toimijuuttaan lapsena.

”Eryyisen vaikuttavaa harrastustoimintaan osallistuminen on niille lapsille ja nuorille, joiden elämässä kasautuvat monet riskitekijät, kuten heikko koulu- tai opintomenestys sekä sosiaalisten taitojen vähyys.” (Rovaniemi)

Haavoittuvassa asemassa olevan lapsen huomioiminen jää myös tässä luokassa pieneen osaan suorien ilmausten kohdalla. Suunnitelmissa ei tuoda selkeästi esiin, miten haavoittuvien lasten lapsena olon vahvistaminen toteutuu. Kun kyseessä on joukko lapsia, jotka esimerkiksi puutteellisen kielitaidon tai laitoksessa asumisen vuoksi ovat muita lapsia haavoittuvammassa asemassa, ajatus oman paikan löytämisestä normaalipalveluissa ei ole itsestäänselvyys. Eryyisesti tämä korostuu erilaisten vammojen kanssa elävien lasten kohdalla. Heidän osaltaan normaalipalveluihin osallistuminen ei välttämättä ole edes vaihtoehto. Ilman heidän tarpeisiinsa sovitettua harrastustoimintaa kunnan tarjonta ei tue heidän toimintavalmiuksiensa ja toimijuutensa toteutumista.

”Vamma, pitkäaikaissairaus tai apuvälineiden käyttö ei ole este liikkumiselle tai liikunnan harrastamiselle.” (Turku)

Myös haavoittuvassa asemassa olevien lasten on tärkeää olla mukana leikeissä. Heille juuri leikeissä ja muissa aktiviteeteissa olo saa tunteen yhteenkuuluvuudesta. Lisäksi leikkiminen parantaa terveyttä ja antaa lapsille taitoja tulevaisuutta varten. (Larkins 2014, 15.) Joissain suunnitelmissa korostettiin juuri liikuntarajoitteisten mahdollisuutta harrastaa. Tosin suunnitelmista ei käy ilmi, miten lapsia tuetaan liikuntaharrastuksissa rajoitusten kanssa.

6 Hyvinvointisuunnitelmat kunnittain

Tässä luvussa esitetään vastaukset toiseen ja kolmanteen tutkimuskysymykseen. Luvussa tuodaan esiin, millaisia tavoitteita hyvinvointisuunnitelmissa on esitetty ja miten niissä näkyy lapsen toimintavalmiuksien, toimijuuden ja haavoittuvassa asemassa olevan lapsen aseman vahvistaminen. Tätä tarkastellaan merkitysten määrällisen jakautumisen näkökulmasta. Lisäksi luvussa kuvataan, miten lapsiystävällinen kunta -mallin toteuttaminen tulee esiin hyvinvointisuunnitelmissa.

6.1 Toimintavalmiuksiin sopivat merkitykset

Tuloksien esittely aloitetaan toimintavalmiuksia vahvistavista merkityksistä. Taulukkoon 4 on koottu toimintavalmiuksia vahvistavat merkitykset hyvinvointisuunnitelmittain. Jos toimintavalmiuden vahvistamiseen sopiva merkitys löytyy, on se merkitty taulukkoon x-merkillä. Kuten taulukosta 4 tulee esiin, kaikista suunnitelmista on löydettävissä toimintavalmiuksia vahvistavia merkityksiä.

Taulukko 4. Toimintavalmiuksien vahvistamiseen sopivat merkitykset hyvinvointisuunnitelmittain.

	Hämeenlinna	Janakkala	Kirkkonummi	Leppävirta	Nokia	Oulu	Ranua	Rovaniemi	Turku
Elämä	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Ruumiillinen terveys	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Ruumiillinen koskemattomuus	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Aistit, mielikuviutus ja ajattelu	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Tunteet	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Käytännöllinen päättely	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Yhteenkuuluvuus	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Muut lajit							x	x	
Leikki	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Hallinta, työ ja muu omistusoikeus	x	x	x	x	x	x	x	x	x

Hyvinvointisuunnitelmissa kuvaillut palvelut ovat lakisääteisiä ja suunnitelmat yleisesti samankaltaisia. Suunnitelmien laatiminen on silti kuntakohtaista ja yksilöllistä. Tämän huomaa hyvinvointisuunnitelmiin perehtyessä. Yhteisistä piirteistä huolimatta niistä on löydettävissä keskinäisiä eroja. Osassa suunnitelmissa on kuvailtu sitä, miksi toimenpiteet ja tavoitteet ovat merkityksellisiä. Osa suunnitelmista taas keskittyy enemmän palvelunkuvauksiin. Merkitysten löytäminen jälkimmäisistä ei ollut yhtä selkeää kuin ensin mainituista suunnitelmista. Vaikka suunnitelmien laadinta perustuu lakiin, ei se anna tarkkaa määritelmää suunnitelmien laadintaan. Suunnitelmien toteutukseen vaikuttavat useat tekijät niin mikro- kuin makrotasolla. Näin hyvinvointisuunnitelmat voidaan nähdä sosiaalisesti konstruoituina, eli sosiaalisesti tuotettuina ja kontekstisidonnaisina.

Toimintavalmiuksien vahvistamisen näkökulmasta listauksessa mukana oleva *muiden lajien* huomiointi jää hyvinvointisuunnitelmissa joko puuttumaan tai marginaaliseen

osaan: tähän sopivia merkityksiä on löydettävissä vain kahden kunnan hyvinvointisuunnitelmissa. Varsinkin kasveista ja eläimistä huolehtimiseen viittaavat merkitykset puuttuvat. Toisaalta Nussbaumin teoriassa puhutaan *mahdollisuuksista* huolehtia luonnosta ja siellä elävistä muista lajeista. Suomessa luonto on lähtökohtaisesti kaikkien saatavilla. Vaikka tätä näkökulmaa ei hyvinvointisuunnitelmissa korosteta, tuodaan esiin turvallinen, puhdas ja hyvää tekevä luonto.

”Rakennetun ympäristön lisäksi lapsille ovat tärkeitä luontopaikat ja -elementit (esim. metsä, vesi, lumi, puut, kukat).” (Rovaniemi)

”Ranuan perusopetuksen visio on Turvallinen koulu, joka edistää hyvinvointia avoimuuden ja yhteisöllisyyden kautta sopuinnussa paikallisen luonnon kanssa.” (Ranua)

”Taustalla ajatus siitä, että kun lapset ja nuoret oppivat, että heidän tekemisillään ja toiveillaan on merkitystä, he oppivat myös kantamaan vastuuta itsestään, muista ihmisistä ja luonnosta.” (Rovaniemi)

Syitä sille, miksi *muiden lajien* merkitys jää pieneksi, voi olla useita. Voidaan ajatella, että Suomessa luonto ja elinlajien tärkeänä pitäminen rakentuu muiden tavoitteiden, kuten hyvän kasvuympäristön sisälle. Jos hyvän kasvuympäristön ajatellaan sisältävän puhtaan luonnon, ei sitä tarvitse erikseen mainita. Ihmisten hyvinvointi on sidoksissa ympäröivään luontoon (Hirvilammi 2015, 15). Jotta ihminen voi voida hyvin, tulee myös luonnon olla hyvinvoiva. Voidaan kuitenkin ajatella, että suomalaiset maalaismaisemat, virkistysalueet ja koskematon luonto antavat mahdollisuuden huolehtia ympäristöstä ja muista lajeista. Lisäksi useat harrastustoiminnot tapahtuvat luonnossa, ja esimerkiksi kansalaisyhteisöt, joilla on myös hyvinvointisuunnitelmissa keskeinen rooli, ovat monet erikoistuneet ja keskittyneet juuri luontoon ja sen monimuotoisuuden säilyttämiseen. Vaikka ilmeisiä merkityksiä tämän toimintavalmiuden vahvistamisesta ei juuri ole löydettävissä, voidaan sen nähdä rakentuvan useissa suunnitelmissa muihin toimintavalmiuksiin.

Kuviossa 5 on esitetty, miten hyvinvointisuunnitelmissa kuvaillut palvelut jakaantuvat toimintavalmiuksia, toimijuutta ja haavoittuvassa asemassa olevan lapsen asemaa vahvistavien merkitysten mukaisesti pääluokkiin. Tässä kuviossa on käytetty esimerkkinä Janakkalan hyvinvointisuunnitelmaa. Palvelut on listattu sen pääluokan alle, jonka vahvistamiseen ne parhaiten sopivat.

Kuvio 5. Hyvinvointisuunnitelmissa esiintyvät palvelut pääluokkiin jaoteltuna, esimerkkinä Janakkalan kunnan hyvinvointisuunnitelma

<p><u>Terveyden ja turvallisuuden vahvistaminen</u></p> <p>Lastenneuvola Kouluterveydenhuolto Perusterveydenhuollon palvelut Opiskelija- ja oppilashuolto Lastensuojelun palvelut</p>	<p><u>Osallisena olon vahvistaminen</u></p> <p>Perusopetus Lukio Nuorten työpaja Etsivä nuorisotyö Erialaist terapit (puhe,- toiminta) Nuorisovaltuusto</p>
<p><u>Yhteenkuuluvuuden ja vuorovaikutuksen vahvistaminen</u></p> <p>Varhaiskasvatus Esiopetus Lastensuojelun palvelut</p>	<p><u>Lapsena olemisen vahvistaminen</u></p> <p>Kirjasto ja muut kulttuuritoiminnot Leirit Liikuntapalvelut Kerhot, iltapäivätoiminta Järjestötoiminnan tukeminen</p>

Useat palvelut sopisivat useampaan pääluokkaan: esimerkiksi varhaiskasvatus ja perusopetus vahvistavat käytännössä kaikkia toimintavalmiuksia. Palveluiden ollessa pääsääntöisesti lakisääteisiä useat hyvinvointisuunnitelmat ovat palvelukuvauksiltaan samanlaisia. Kaikissa palvelukuvauksissa ei kuitenkaan ole kirjoitettu toiminnan tavoitteita tai ole löydettävissä toimintavalmiuksia tai toimijuutta vahvistavia ilmeisiä merkityksiä. Tästä huolimatta hyvinvointisuunnitelmia lukiessa muodostui käsitys siitä, minkälaisia tavoitteita tai toimenpiteitä palveluihin sisältyy. Aiempi tieto palveluista ja niiden sisällöstä auttoi palvelujen merkitysten löytämisessä toimintavalmiuksien näkökulmasta. Myös piilossa olevan tiedon tunnistaminen ja analysointi voi olla osa sisällönanalyysia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 118). Näitä piilossa olevia merkityksiä ei kvantifioinut. Kuitenkin myös piilomerkitysten tiedostaminen auttoi käsittämään tutkittavan ilmiön koko laajuudessaan ja näkemään merkityksiä ja tavoitteita palvelujen taustalla.

6.2 Toimintavalmiuksia, toimijuutta ja haavoittuvassa asemassa olevaa lasta vahvistavat merkitykset hyvinvointisuunnitelmittain

Kuten edellisessä aluvussa tuli esiin, suunnitelmissa esiintyvien merkitysten määrä vaihtelee kunnittain. Tässä aluvussa kuvaillaan tarkemmin, miten merkitykset jakaantuvat määrällisesti hyvinvointisuunnitelmittain. Löytyneiden merkitysten määrä on tässä aluvussa kvantifioitu. Kvantifiointi tarkoittaa sen laskemista, miten monta kertaa (määrällisesti) jokin ilmaisu tai teema esiintyy tutkittavassa aineistossa. Kvantifiointi ei ole sisällönanalyysin yhteydessä välttämätöntä, eikä kaikkien tutkijoiden mielestä ole osa sisällönanalyysia. Se voi kuitenkin antaa aineistosta monipuolisemman kuvan. (Tuomi &

Sarajärvi 2018, 119; Eskola & Suoranta 1998, 165—167). Kuten taulukoista 5—9 käy ilmi, kaikissa hyvinvointisuunnitelmissa on löydettävissä merkityksiä, joiden voidaan katsoa vahvistavan lasten toimintavalmiuksia ja toimijuutta. Määrällisesti tarkasteltuna kuntien hyvinvointisuunnitelmat siis vahvistavat lasten toimintavalmiuksia ja toimijuuden toteutumista.

Taulukko 5. Hyvän ja turvallisen elämän vahvistamiseen sopivat merkitykset hyvinvointisuunnitelmittain.

Hyvän ja turvallisen elämän vahvistaminen			
	<i>Elämä</i>	<i>Ruumiillinen terveys</i>	<i>Ruumiillinen koskemattomuus</i>
Hämeenlinna	1	1	2
Janakkala	11	9	3
Kirkkonummi	2	2	1
Leppävirta	3	5	1
Nokia	5	6	1
Oulu	3	6	2
Ranua	6	3	1
Rovaniemi	8	5	5
Turku	4	10	8
Yhteensä	43	47	24
Pääluokan toimintavalmiuksia yhteensä 114 kpl			

Noin kolmannes toimintavalmiuksia vahvistavista merkityksistä sopii *hyvän ja turvallisen elämän vahvistamisen* pääluokkaan (taulukko 5). Enemmistö merkityksistä koskee *elämän* ja *ruumiillisen terveyden* toimintavalmiuksien vahvistamista. Vaihtelevuudet hyvinvointisuunnitelmittain ovat suuret: joissain suunnitelmissa merkityksiä on enemmän kuin toisissa. Tämä saattaa selittyä sillä, että osa hyvinvointisuunnitelmista on yleisesti laajemmin kirjoitettuja kuin toiset. On myös muistettava, että palvelut itsessään pitävät sisällään ajatuksen lasten toimintavalmiuksien vahvistamisesta. Esimerkiksi *ruumiillisen terveyden* toimintavalmiuden vahvistaminen toteutuu kaikissa kunnan tarjoamissa terveystalveissa, vaikka näiden palvelujen tavoitteita ei olisi erikseen hyvinvointisuunnitelmaan avattu. Vaikka näitä piilossa olevia merkityksiä ei ole kvantifioitu, auttavat ne hahmottamaan ilmiön laajuuden ja avaavat, millaisia toimintavalmiuksia ja toimijuutta vahvistavia merkityksiä ne voivat tuottaa.

Määrällisesti merkityksiä tarkastellessa voidaan myös havaita, että toimintavalmiudet jakaantuvat eri tavoin eri suunnitelmissa. *Ruumiillinen koskemattomuus* korostuu Turun suunnitelmassa, Janakkalan suunnitelmassa sen sijaan on nähtävissä eniten *elämän* toimintavalmiutta vahvistavia merkityksiä. Selkeästi vähiten merkityksiä on

Hämeenlinnan ja Kirkkonummen suunnitelmissa. Kirkkonummen suunnitelma on kirjoitettu taulukkomuodossa, joten tekstin sisältö on hyvin pelkistetty. Hämeenlinnan suunnitelma on myös kirjoitettu tiiviisti.

Taulukko 6. Yhteenkuuluvuuden ja vuorovaikutuksen vahvistamiseen sopivat merkitykset hyvinvointisuunnitelmittain.

Yhteenkuuluvuuden ja vuorovaikutuksen vahvistaminen		
	<i>Tunteet</i>	<i>Yhteenkuuluvuus</i>
Hämeenlinna	1	3
Janakkala	9	15
Kirkkonummi	1	1
Leppävirta	4	5
Nokia	3	6
Oulu	4	5
Ranua	2	8
Rovaniemi	2	7
Turku	3	9
Yhteensä	29	59
Pääluokan toimintavalmiuksia yhteensä 88 kpl		

Taulukossa 6 on esitetty pääluokkaan *yhteenkuuluvuuden ja vuorovaikutuksen vahvistaminen* sopivat merkitykset. Tähän pääluokkaan kuuluvien merkitysten osuus oli noin neljännes koko aineistossa esiintyneistä merkityksistä. Tässäkin vertailussa korostuu hyvinvointisuunnitelmien erilaisuus: toisissa on kuvailtu tavoitteita ja toimenpiteitä laajasti, toisissa taas merkityksiä on rajatumminkin paikannettavissa. Kaikissa hyvinvointisuunnitelmissa on kuitenkin löydettävissä merkityksiä, jotka vahvistavat lapsen *yhteenkuuluvuuden* tunnetta. Myös sellaisia merkityksiä ja tavoitteita, jotka tukevat lapsen *tunteiden* vahvistamista, on suunnitelmissa nähtävissä. *Yhteenkuuluvuuden* tunnetta vahvistavia merkityksiä on kuitenkin huomattavasti enemmän. Tämä voi selittyä sillä, että siinä missä sosiaalisten suhteiden ja verkostojen ylläpitäminen voidaan katsoa erilaisten instituutioiden, kuten koulun ja varhaiskasvatuksen tehtäviksi, tunteet voidaan nähdä yksityiselämään kuuluvina. Toisaalta voidaan myös tulkita, että esimerkiksi perheneuvolan palvelut tähtäävät tukemaan näitä tunteita: jos perheessä mahdolliset ongelmat selvitetään ja pyritään löytämään yhteisiä toimintatapoja, myös mahdollisuudet tunteiden (etenkin hyvien) kehittymiseen ja ylläpitämiseen lisääntyvät. Näitä merkityksiä ei ole kvantifioitu, mutta jälleen tavoitteet palvelujen taustalla auttavat ymmärtämään ilmiötä kokonaisvaltaisemmin. Sama koskee *yhteenkuuluvuuden* toimintavalmiuden vahvistamista. On selvää, että lähes kaikissa lapsiin liittyvissä palveluissa tavoitteena on

lapsen yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistaminen. Määrällisesti tarkasteltuna tuotiin esiin vain suunnitelmista löydetty suoraa merkityksiä.

Selkeästi eniten toimintavalmiuksiin sopivia merkityksiä on löydettävissä Janakkalan suunnitelmassa, Kirkkonummen suunnitelmassa vähiten. Toisaalta *tunteet*-toimintavalmiuden osalta jakaantuminen suunnitelmittain oli tasaisempaa kuin *yhteenkuuluvuus* -toimintavalmiuden osalta. Tämä kuvastanee *tunteet* -toimintavalmiuden vahvistamisen hankaluutta virallisen asiakirjan tasolla.

Taulukossa 7 esitetään *osallisena olon vahvistamisen* pääluokkaan sopivat merkitykset. Noin 35 % merkityksistä sopi tähän pääluokkaan. Lapsen oikeuksien sopimuksessa lapsen osallisuuden vahvistaminen nähdään keskeisenä tavoiteltavana asiana. Tässä tutkielmassa *hallinta, työ ja muu omistusoikeus* -toimintavalmius nähdään olennaisimpana toimintavalmiutena, joka vahvistaa tätä tekijää. Myös merkitysten näkökulmasta tämän toimintavalmiuden vahvistaminen nähdään merkittävänä. Myös kahteen muuhun toimintavalmiuteen sopivia merkityksiä on suunnitelmissa löydettävissä runsaasti. *Aistit, mielikuvitus ja ajattelu* -toimintavalmiuteen sopivat merkitykset liittyvät useimmiten opetukseen ja koulutukseen liittyviin palveluihin. *Käytännöllinen päättely* -toimintavalmiuteen sopivat merkitykset liittyivät sen sijaan palveluihin, joissa tuetaan tai vahvistetaan lasta löytämään elämässään oma suunta. Esimerkiksi etsivän nuorisotyön palvelut kuvasivat tätä toimintavalmiutta niissä hyvinvointisuunnitelmissa, jossa se oli esitetty palvelukuvauksissa

Taulukko 7. Osallisena olon vahvistamiseen sopivat merkitykset hyvinvointisuunnitelmittain.

Osallisena olon vahvistaminen			
	<i>Aistit, mielikuvitus ja ajattelu</i>	<i>Käytännöllinen päättely</i>	<i>Hallinta, työ ja muu omistusoikeus</i>
Hämeenlinna	1	2	3
Janakkala	8	5	12
Kirkkonummi	2	1	3
Leppävirta	6	4	8
Nokia	3	2	6
Oulu	4	4	8
Ranua	5	5	5
Rovaniemi	3	3	9
Turku	6	7	9
Yhteensä	38	33	63
Pääluokan toimintavalmiuksia yhteensä 134 kpl			

Kuten taulukosta käy ilmi, Janakkalan suunnitelmassa on löydettävissä eniten tähän pääluokkaan sopivia merkityksiä. Muiden hyvinvointisuunnitelmien kohdalla jakauma on tasaisempi. Hämeenlinnan ja Kirkkonummen kohdalla merkitysten määrä on vähäisin.

Taulukko 8. Lapsena olemisen vahvistamiseen sopivat merkitykset hyvinvointisuunnitelmittain

Lapsena olemisen vahvistaminen	
	<i>Leikki</i>
Hämeenlinna	1
Janakkala	7
Kirkkonummi	1
Leppävirta	5
Nokia	5
Oulu	5
Ranua	1
Rovaniemi	8
Turku	9
Yhteensä	42
Pääluokan toimintavalmiuksia yhteensä 42 kpl	

Kaikissa hyvinvointisuunnitelmissa on *lapsena olemisen vahvistamiseen* (taulukko 8) sopivia merkityksiä. Kaikista merkityksistä tähän pääluokkaan kuuluvien osuus oli noin 11 %.

On kuitenkin huomioitava, että tämä pääluokka käsittää vain yhden toimintavalmiuden. Lapsiystävällinen kunta -mallissa tärkeässä asemassa on lapsen leikin korostaminen ja lapsuuden näkeminen merkityksellisenä itsessään. Myös hyvinvointisuunnitelmissa lapsena olon merkitys tulee esiin. Harrastamiseen ja liikuntaan sopivia merkityksiä on suunnitelmista löydettävissä eniten. Myös vapaa-ajan ja leikin esiin tuominen on hyvinvointisuunnitelmissa nähtävissä. Lapsena eläminen on kuitenkin laaja käsite. Kun tarkastelee hyvinvointisuunnitelmissa esiin tulevia palveluja, useiden palvelujen piilossa olevat merkitykset sopivat vahvistamaan tätä valmiutta.

Eniten merkityksiä on löydettävissä Turun ja Rovaniemen suunnitelmista. Kirkkonummen, Ranuan ja Hämeenlinnan suunnitelmissa tähän pääluokkaan sopivia merkityksiä on sen sijaan vähiten. Suuremmassa osassa hyvinvointisuunnitelmissa lapsen erityinen asema ja oikeus leikkiin, vapaa-aikaan ja harrastamiseen kuitenkin tunnustetaan. Vertailtaessa kuntien suunnitelmia keskenään on kuitenkin selvästi huomattavissa, että joissain suunnitelmissa merkitykset ovat korostuneempia kuin toisissa.

Taulukko 9. Haavoittuvassa asemassa olevien lasten toimintavalmiuksen ja toimijuuden vahvistamiseen sopivat merkitykset hyvinvointisuunnitelmittain.

Haavoittuvassa asemassa olevien lasten toimintavalmiuksien ja toimijuuden vahvistamiseen liittyvät merkitykset	
Hämeenlinna	3
Janakkala	13
Kirkkonummi	2
Leppävirta	2
Oulu	13
Ranua	3
Rovaniemi	1
Turku	3
Toimintavalmiuksia yhteensä 40 kpl	

Tässä tutkielmassa kiinnostuksen kohteena oli myös, miten haavoittuvassa asemassa olevan lapsen aseman vahvistaminen on huomioitu hyvinvointisuunnitelmissa. Haavoittuvuuden käsite perustuu lapsen oikeuksien sopimukseen, ja pitää sisällään yksin maahan muuttaneet ja pakolaislapset, seksuaalivähemmistöön kuuluvat, vammaiset ja kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset. Hyvinvointisuunnitelmissa (taulukko 9) haavoittuvassa asemassa olevien lasten aseman korostaminen jää suhteellisen pieneen osaan. Toisaalta vaikka haavoittuvassa asemassa olevien lasten toimintavalmiuksia ja toimijuutta vahvistavia merkityksiä ei määrällisesti ole runsaasti, ei se suoraan kerro heidän toimintavalmiuksiensa vahvistamisesta. Monet toimenpiteet voivat olla sisäänrakennettu muihin palveluihin, eikä niitä ole erikseen mainittu. Lisäksi hyvinvointisuunnitelmissa puhuttiin useaan otteeseen *erityistä tukea tarvitsevista lapsista*. Tämän määritelmän voi ajatella pitävät sisällään myös haavoittuvassa asemassa olevien lasten tilanteen huomioimisen. Määritelmät, jotka taulukossa on esitetty, viittaavat selkeästi haavoittuvuuteen tai heikommassa asemassa oleviin lapsiin, ei erityistä tukea tarvitseviin lapsiin yleisesti.

Hyvinvointisuunnitelmissa tuodaan esiin, että jotkut ryhmät tarvitsevat muita enemmän tukea. Harvassa suunnitelmassa tulee kuitenkaan esiin, keitä näihin ryhmiin kuuluu. Ainoastaan Oulun ja Hämeenlinnan hyvinvointisuunnitelmissa mainitaan selvästi haavoittuvassa asemassa olevat lapset, jotka tarvitsevat erityistä tukea. Muuten puhe on enemmänkin erityistä tukea ja apua tarvitsevista lapsista. Joissain suunnitelmissa on myös mainittu kodin ulkopuolella asuvat lapset, maahanmuuttajat ja vammaiset erityistä tukea tarvitseviksi. Nämä kaikki ryhmät voidaan laskea kuuluvan haavoittuvassa asemassa oleviin.

Oulun ja Janakkalan suunnitelmissa haavoittuvassa asemassa olevien lasten aseman ja toimintavalmiuksien vahvistamiseen sopivia merkityksiä on löydettävissä eniten. Muiden kuntien hyvinvointisuunnitelmissa erot ovat pieniä, ja merkityksiä on löydettävissä vain 1-3 kappaletta suunnitelmittain.

6.3 Hyvinvointisuunnitelmien painopisteet, tavoitteet ja toimenpiteet

Kaikissa kunnissa hyvinvointisuunnitelmat noudattavat suhteellisen samanlaista rakennetta. Ne sisältävät kunnan vision tai keskeiset painopisteet lasten hyvinvoinnin edistämiseen ja ylläpitämiseen. Lisäksi niissä tuodaan esiin tavoitteita, joita kunnalla on liittyen lasten palveluihin ja niiden toteuttamiseen. Suunnitelmat ja niissä esiin tuodut palvelut ovat lakisääteisiä. Useiden suunnitelmien kohdalla on kuitenkin nähtävissä näkemyksiä siitä, miksi ja miten lapsen asemaa halutaan kunnassa edistää. Keskiössä ei siis ole ainoastaan palvelujen kuvaus ja niihin liittyvät yleiset tavoitteet. Tässä tosin on kuntakuntaisia eroja. Etenkin Janakkalan ja Rovaniemen suunnitelmissa kuvaillaan laajasti sitä, miksi tavoitteet nähdään tärkeinä. Lisäksi tuodaan esiin, miksi tavoitteet ovat merkityksellisiä lasten hyvinvoinnin kannalta. Kaikkien kuntien kohdalla tällaisia näkökulmia ei ole löydettävissä. Tämä voi myös johtua hyvinvointisuunnitelmien rakenteiden erilaisuudesta. Osassa hyvinvointisuunnitelmissa esitysmuotona on käytetty taulukoita ja näissä tieto on tiiviimmässä muodossa kuin niissä suunnitelmissa, joissa on enemmän sanallista kuvailua aiheesta.

Kuntien hyvinvointisuunnitelmissa ***painopisteinä*** voidaan nähdä neljä teemaa (LIITE 1): osallisuus, ennaltaehkäisy, lapsiin ja lapsiperheisiin liittyvien palvelujen kehitys- ja muutostyöt ja lapsen oikeudet. Osallisuus on tärkeässä roolissa lapsiystävällinen kunta - mallin tavoitteissa. Näin ollen on ilmeistä, että käsite johdattaa kuntia omien painopisteidensä pohdinnassa. Osallisuudelle annetaankin suunnitelmissa paljon painoarvoa, ja useat suunnitelmat kuvailevat jo ensi sivuiltaan osallisuuden merkitystä lapsiin liittyvässä työssä. Lasten oikeuksien esiin tuominen on myös suunnitelmissa esillä. Painopisteinä lasten oikeudet nähdään niiden vahvistamisen näkökulmasta, ei ainoastaan niiden olemassaolon ylläpitämisessä. Myös aikuisen rooli oikeuksien mahdollistajana tulee esille. Ennaltaehkäisyn ja palveluiden kehitys- ja muutostyön painopisteet vahvistavat myös lapsen kykyä toimia siinä ympäristössä, jossa hän elää. Kuitenkin, vaikka niissäkin tähtäimenä on lapsen hyvinvoinnin lisääntyminen, saavutetaan niillä toteutuessaan myös muita tavoitteita. Näitä ovat esimerkiksi pidemmän aikavälin säästöt menoissa. Toisaalta ennaltaehkäisy ja muutos- ja kehitystyö vaativat

käynnistyessään suuremman panostuksen verrattaessa olemassa oleviin palveluihin. Taloudellisen hyödyn saavuttaminen tulee esiin hyvinvointisuunnitelmissa. Ennaltaehkäisyn painopiste liittyy lapsen edun lisäksi myös kuntien taloudellisen tilanteen kohentamiseen.

Kuntien hyvinvointisuunnitelmista on löydettävissä *tavoitteita*, jotka ovat keskenään samankaltaisia. Etenkin terveyteen liittyvät tavoitteet ovat useissa suunnitelmissa korostettuina. Tavoitteissa on myös nähtävissä toimintavalmiuksiin ja toimijuuteen sopivia merkityksiä. Tarkastellessa suunnitelmien tavoitteita (LIITE 1) voidaan todeta, että niissä on tekijöitä, jotka kokonaisuudessaan kattavat koko toimintavalmiuksien kirjon. Yksittäisten kuntien välillä on eroja, mutta mallissa mukana olevien kuntien tavoitteissa tulee esiin lapsen toimintavalmiuksien ja toimijuuden vahvistamiseen tähtääviä tavoitteita. Suoranaisesti haavoittuvassa asemassa olevan lapsen aseman vahvistamiseen tähtääviä tavoitteita ei suunnitelmista sen sijaan ole löydettävissä. Toki esimerkiksi tavoite syrjäytymisen ja ahdistuneisuuden vähentämisestä voidaan nähdä koskevan etenkin haavoittuvassa asemassa olevaa lasta. Suoraa viittausta heihin ei kuitenkaan tavoitteissa löydy.

Suunnitelmien tavoitteissa on nähtävissä kaksi erilaista linjausta. Osassa suunnitelmissa tavoitteet kytkeytyvät palvelurakenteen muutokseen ja palveluiden kehittämiseen esimerkiksi perhekeskuksen kautta. Tämän muutoksen uskotaan tuovan hyvinvointia myös lapsille. Tavoitteet ovat yleisluontoisia, kuten ”*perheneuvolan, varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja sosiaalityön yhteistyö*” (Leppävirta) ”*lasten ja nuorten hyvinvoinnin lisääminen*” (Kirkkonummi) Toisissa suunnitelmissa tavoitteet ovat tarkkarajaisempia, kuten ”*harrastusmahdollisuuden paranevat ja aktiivisuus*” kasvaa (Rovaniemi), ”*ravitsemustottumukset ja lasten ylipainoisuus*” (Nokia, kehittämiskohteena em.) Toisaalta joissain suunnitelmissa tavoitteita ei ole erikseen mainittu, vaan niiden todetaan olevan yhtäläisiä lapsiystävällinen kunta -mallin toimintasuunnitelman tavoitteiden kanssa. Näitä tavoitteita ei kuitenkaan erikseen hyvinvointisuunnitelmassa mainita.

Yli puolessa suunnitelmista on kattavasti kuvailtu konkreettisia *toimenpiteitä*, joilla tavoitteet voidaan saavuttaa. Esimerkiksi Rovaniemen ja Kirkkonummen suunnitelmassa on tuotu esiin konkreettisia toimenpiteitä, joilla tavoitteisiin aiotaan päästä. Kaikissa suunnitelmissa ei kuitenkaan ole esitetty toimenpiteitä, joiden tarkoituksena olisi mahdollistaa suunnitellut tavoitteet. Toki voidaan ajatella, että palvelut itsessään ovat

toimenpiteitä, joilla tavoitteisiin päästään. Ilman auki kirjoitettuja toimenpiteitä ei kuitenkaan käy selväksi, millaisin keinoin tavoitteet on tarkoitus saavuttaa. Ollakseen vaikuttavia, toimenpiteiden tulee myös toteutua käytännön työssä. Ilman selkeitä toimenpiteitä tavoitteet voivat jäädä irrallisiksi ja vastuu tavoitteiden saavuttamiseksi tarvittavien toimenpiteiden luomiseen jää ammattilaisten omalle vastuulle. Yhteisesti sovitut toimenpiteet ovat myös asiakkaan etu. Kun toimitaan yhteisesti sovituin menetelmin, ei asiakkaan saama apu ole kiinni siitä, kenen työntekijän kanssa hän asioi.

6.4 Lapsiystävällinen kunta -malli hyvinvointisuunnitelmissa

Tarkastelen analyysissä myös, miten lapsiystävällinen kunta -mallissa mukana olo näyttäytyy yhdeksässä hyvinvointisuunnitelmassa. Lähes kaikissa suunnitelmissa lapsiystävällinen kunta -malli tuodaan esiin merkittävänä tekijänä suunnitelmaa laadittaessa. Suunnitelmissa korostetaan, miten lapsiystävällinen kunta -mallissa mukana oleminen *velvoittaa* ja *vaatii* kuntaa toimimaan ”lapsiystävällisellä” tavalla. Useissa suunnitelmissa mallissa mukana olon voi nähdä luovan arvopohjan koko hyvinvointisuunnitelman laadinnalle. Lapsiystävällisyys on useissa suunnitelmissa mainittu olevan lapsen osallisuuden huomioimista, lapsen mukaan ottamista päätöksentekoon ja lapsivaikutusten arviointia. Lapsiystävällinen kunta -mallin tärkeimmät periaatteet ovat lapsen etu, yhdenvertaisuus, oikeus elämään ja kehittymiseen ja osallisuus. Edellä mainittuihin periaatteisiin sopivia määritelmiä on nähtävissä kaikissa hyvinvointisuunnitelmissa. Lapsiystävällinen kunta -mallissa mukana olosta huolimatta kaikkien kuntien hyvinvointisuunnitelmissa ei mainita mallissa mukana oloa. Näin oli Kirkkonummen suunnitelman kohdalla. Hämeenlinna, joka aloitti lapsiystävällinen kunta -mallin ensimmäisenä Suomessa, tuo myös suhteellisen suppeasti esiin lapsiystävällisen kunnan malliaan. Toisaalta taas pitkään mallissa mukana olleen Oulun hyvinvointisuunnitelma korostaa lapsiystävällinen kunta -mallia useissa kohdin. Malliin juuri liittyneissä kunnissa ei ole havaittavissa keskenään samankaltaista lapsiystävällinen kunta -mallin korostamista.

Joissain suunnitelmissa lapsiystävällinen kunta -malli on koko suunnitelman kantava voima, jolle koko suunnitelman laadinta perustuu. Vertailtaessa yhdeksää kuntaa keskenään ei voi todeta, että kauan mukana olleissa kunnissa lapsiystävällinen kunta -mallissa mukana olo heijastuisi hyvinvointisuunnitelman laadintaan. Sitä, miksi joissain kunnissa lapsiystävällinen kunta -malli näkyy enemmän kuin toisissa, ei voida perustella kuntien kokemuksella mallissa mukana olosta. Toisaalta ei myöskään voida sanoa, että

uudet, juuri mallissa aloittaneet kunnat olisivat innokkaammin korostamassa omaa asemaansa lapsiystävällisenä kuntana.

Lapsiystävällinen kunta -mallin alkuperäisessä ajatuksessa tuodaan esiin, miten mallin tarkoitus ei ole olla projekti tai erillinen strategia. Lapsiystävällisyyden tulee näkyä kaikessa lapsiin liittyvässä suunnittelussa ja toiminnassa. Sen tulisi myös läpäistä kunnan strategisen suunnittelun ja vaikuttaa näin kokonaisvaltaisesti lasta koskevissa palveluissa. (Riggio 2002, 50.) Hyvinvointisuunnitelmissa tuodaan esiin, miten palvelurakenteen uudistukset ja perhekeskusmallit nähdään tärkeänä, jotta lapsen olisi helpompaa saada kaikki tarvitsemansa palvelut samasta paikasta. Kuitenkaan suoranaiset viittaukset siihen, että lapsiystävällinen kunta -malli velvoittaa kokonaisvaltaiseen ajatteluun, ei tule suunnitelmista vahvasti esiin.

Kokonaisuudessaan lapsiystävällinen kunta -mallin merkitys jää hyvinvointisuunnitelmissa suppeaksi. Rimpelä, Rimpelä & Heinisuo (2018) ovat tuoneet esiin, miten strategioiden tulisi olla yhteneväisiä, jotta ne voivat olla oikeasti vaikuttavia. Lapsiystävällinen kunta -malli jää hyvinvointisuunnitelmissa irralliseksi palaseksi. Tämä herättää kysymyksen, mikä mallin vaikutus ja merkitys on, jos se voidaan lapsiin ja nuoriin liittyvässä suunnitelmassa jättää vähälle huomiolle. Lapsen oikeuksien sopimus on hyvinvointisuunnitelmien keskeinen lähtökohta. Se, mitä lisää juuri lapsiystävällinen kunta antaa hyvinvointisuunnitelmalle ja käytännön työlle, ei käy selväksi. Mallin mukana olon velvoittavuus tuntuukin jäävän muutamien rivien juhlapuheiden tasolle ja antavan vähän konkretiaa.

7 Johtopäätökset

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen tarkastellut, millaisia toimintavalmiuksia ja toimijuutta vahvistavia merkityksiä lapsiystävällinen kunta -mallia toteuttavien kuntien lakisääteisistä lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmista voidaan löytää. Tämän lisäksi tutkimuskohteena oli, miten haavoittuvassa asemassa olevat lapset on hyvinvointisuunnitelmissa tunnistettu. Tutkielmassani olin kiinnostunut myös siitä, miten lapsiystävällinen kunta -malli näkyy hyvinvointisuunnitelmissa, ja onko niissä nähtävissä kuntakohtaisia eroja. Lisäksi tutkin, miten kuntien hyvinvointisuunnitelmat eroavat määrällisesti, kun tarkastellaan niiden tuottamia merkityksiä lapsen toimintavalmiuksien ja toimijuuden vahvistamiselle. Myös kuntien esittämiä painopisteitä, tavoitteita ja toimenpiteitä vertailtiin keskenään.

Tutkielma pohjautui ajatukseen lapsesta aktiivisena toimijana, jolla on mahdollisuus olla osallisena siinä yhteiskunnassa, jossa hän elää (Pulkinen 2022; Thomas 2021; Bardy 2013; Lister 2008). Tämä näkemys on lapsuudentutkimuksen valtavirtaa. On kuitenkin muistettava, että vaikka lapsella olisi kyvykkyyttä, tietoja, taitoja ja osaamista, voi hänen

olla vaikea tai jopa mahdoton hyödyntää täyttä potentiaaliaan, jos hänen ympärillään ovat aikuiset ja instituutiot eivät sitä mahdollista. Suomessa vallitsee yleinen yhteiskuntapoliittinen lapsimyönteisyys. Vuonna 2021 valmistunut ensimmäinen kansallinen Lapsistrategia on matka kohti aidosti lapsiystävällistä Suomea. Jotta tämä aidosti lapsiystävällinen Suomi voi toteutua, tulee lapsiystävällisyyden arvopohjan näkyä politiikan kaikilla tasoilla. Lapsiystävällinen kunta -mallissa mukana olevien kuntien hyvinvointisuunnitelmissa näin olettaisi olevan. Kunnat ovat käyneet Unicefin järjestämän koulutuksen, joten heille lapsiystävällisyyden periaatteiden tulisi olla toimintaa ohjaavaa. Etenkin haavoittuvassa asemassa olevat lapset tarvitsevat myös suunnitelmatasolla enemmän huomiota. YK:n lapsen oikeuksien komitea onkin antanut Suomen valtiolle suosituksia, joissa kehoitetaan turvaamaan juuri haavoittuvassa asemassa olevien lasten oikeudet ja toimintamahdollisuudet (Ulkoministeriö 2023).

Tutkielmassani analyysin kohteena oli yhdeksän lapsiystävällinen kunta -mallissa mukana olevan kunnan hyvinvointisuunnitelmat. Teoriaohjaavaa sisällönanalyysia käyttäen ja aineistoon syvällisesti perehtyen muodostin löytämistäni määritelmistä neljä pääluokkaa, jotka olivat *hyvän ja turvallisen elämän, yhteenkuuluvuuden ja vuorovaikutuksen, osallisena olon ja lapsena olemisen vahvistaminen*. Nämä pääluokat nousivat Martha Nussbaumin toimintavalmiusajattelusta, joka toimi myöhemmin analyysini runkona, ja josta muodostuivat yläluokat. Yhdistelemällä keskenään samanlaisia toimintavalmiuksia, muodostuivat myöhemmin pääluokat, jotka kuvaavat tutkimuskirjallisuuteen pohjaten lapsen toimijuutta ja toimintavalmiuksia vahvistavia ulottuvuuksia.

Hyvinvointisuunnitelmia tutkiessa totesin, että määrällisesti tarkasteltuna hyvinvointisuunnitelmat vahvistivat toimintavalmiuksia. Tämä oli odotettua kuntien ollessa osa lapsiystävällinen kunta -mallia, joka velvoittaa kuntia toimimaan mallin periaatteiden ja lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämällä tavalla. Sama vaatimus tosin on kaikilla suomalaisilla kunnilla, koska lapsen oikeuksien sopimus on sen ratifioinutta valtiota, myös kuntaa, kohtaan velvoittava asiakirja. Tutkielmassani ei vertailtu mallissa mukana olevia mallin ulkopuolella oleviin kuntiin. Ei siis voida sanoa, toiko mallissa mukana olo lisäarvoa hyvinvointisuunnitelmiin, ja lisäksi se lapsen toimijuuden ja toimintavalmiuksien vahvistamisen merkitysten määrää. Oletan, että ainakaan suunnitelmatasolla lapsiystävällinen kunta -mallissa mukana olo ei vähentänyt lapsen aseman korostamista.

Yllättävää tuloksissa oli haavoittuvassa asemassa olevan lapsen huomioiminen – tai pikemminkin sen vähyys. Koska YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen keskiössä on juuri haavoittuvassa asemassa oleva lapsi, hypoteesina oli heidän asemansa korostaminen hyvinvointisuunnitelmissa. Näin ei kuitenkaan ollut. Mistä vähäinen merkitysten määrä heidän kohdallaan johtui? Onko ajatuksena, että haavoittuvassa asemassa olevat lapset tulevat asemansa vuoksi itsestään selvästi huomioiduksi? Ajatellaanko, että laittamalla kaikki lapset samaan muottiin kukaan ei leimaudu ja stigmatisoidu muista erilaiseksi? Voidaan toki tulkita, että puhuttaessa tuesta, avusta ja ennaltaehkäisystä, ajatuksissa on myös haavoittuvassa asemassa oleva lapsi.

Oli vastaus mikä tahansa, haavoittuvuuden vähäinen huomiointi on ongelmallista. Kun puhutaan lapsista, joilla on lähtökohtaisesti heikommat mahdollisuudet saada apua, tulla huomatuksi ja kuulluksi, tulisi heidän asemaansa nykyisestä vahvistaa. Tähän heterogeeniseen joukkoon lapsia mahtuu usein myös heitä, jotka eivät uskalla tai pysty omaa asemaansa edistämään. Näiden lasten huomioiminen tulee olla näkyvää ja heidän erityinen oikeutensa suojeluun nykyistä paremmin kirjattua ja perusteltua. Se, mikä on näkyvissä, on harvoin mahdollista työntää syrjään. Sen sijaan se, mikä on piilossa lauseiden takana, ei välttämättä tunnu yhtä merkitykselliseltä. Esimerkiksi pakolaisuus ja vammaisuus eivät muutu sillä, että niistä ei puhuta. Vammaisen lapsen ei tule mukautua terveen lapsen muottiin, vaan hän on hyvä ja ainutlaatuinen yksilö vammansa kanssa. Jos asiakirjat eivät tätä haavoittuvuutta huomioi, vaarana on, että vammaisen lapsen toimintavalmiudet eivät vahvistu samalla tavalla kuin muiden ikätoverien. Jos haavoittuvuutta ei korosteta lakisääteisten suunnitelmien tasolla, kuka huolehtii myös näiden lasten oikeuksien toteutumisesta?

Suunnitelmia tutkiessa huomio kiinnittyi myös kulttuurisen moninaisuuden vähäiseen esiintuomiseen. Vain kahden kunnan suunnitelmissa aihe tuotiin esiin. Etninen tausta on lapselle rikkaus ja osa identiteettiä. Kuitenkin esimerkiksi pakolaisuus on voinut haavoittaa lasta monilla tavoin: hän on joutunut jättämään kotimaansa ja mahdollisesti myös menettänyt osan perheestään. Jos lapsella ei ole mahdollisuutta uudessa maassa ylläpitää ja olla ylpeä omasta etnisestä taustastaan, voi tämä johtaa integroitumisen vaikeuksiin. (Turtiainen & Rezai 2018; Valtonen 2016.) Suomessakin maahanmuuttovastaiset puheet lisääntyvät ja näkemykset maahanmuuttajista tiukkenevat. Pakolaisena maahan saapunut lapsi ja nuori tarvitsee monenlaista, niin

fyysistä, sosiaalista kuin sosioemotionaalista tukea, jotta voi käyttää ja hyödyntää täyttä potentiaaliaan. Kielitaidottomuuden takia lapsen vanhemmatkaan eivät aina voi lastaan parhaan kykynsä mukaan auttaa. Siksi instituutioiden tulee tunnistaa lapsen haavoittuva asema.

Suunnitelmiin perehtyessä vastaan tuli runsas joukko palvelunkuvauksia ja toimintavalmiuksia vahvistavia merkityksiä. Suunnitelmat antoivat kattavan kuvan siitä, millaisia palveluja ja toimenpiteitä lapsille on tarjolla. On kuitenkin muistettava, että palvelut eivät automaattisesti tarkoita lapsen toimintavalmiuksien ja toimijuuden vahvistumista. Palvelujen runsaudesta huolimatta suunnitelmat eivät kerro niiden vaikuttavuudesta ja käytännön toteutuksesta. Pitkät jonot esimerkiksi puheterapiaan ja neuropsykologisiin tutkimuksiin eivät ilmennä tilannetta, jossa lapsen toimintavalmiudet toteutuisivat täysmääräisenä (Toivonen 2022; Puheterapialiitto 2019). Oikeus palveluun ei takaa, että lapsi palvelusta hyötyisi. Lapsi aistii helposti kiireisyyden, ja voi aikuista miellyttääkseen vakuuttaa kaiken olevan kunnossa. Tässä tilanteessa lapsi ei kuitenkaan tule kohdatuksi ja hänen toimintavalmiutensa vahvistetuksi.

Kyseenalaista on myös, miten esimerkiksi sosiaalityöntekijät pystyvät kohtamaan yksilöllisesti ja luottamuksellisen suhteen rakentaen jokaisen lapsiasiakkaansa. Vuonna 2024 voimaan astuva 30 lapsen rajoitus sosiaalityöntekijää kohtaan on tervetullut uudistus (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2021b). Lastensuojelu on kuitenkin jo nykyisellään paikoin ylikuormittunutta (Talentia 2022). Kysymykseksi jää, miten tilanne aiotaan ratkaista tilanteessa, jossa sosiaalityöntekijöistä on lähtökohtaisesti pulaa. Oman lisänsä toi siirtyminen hyvinvointialueisiin vuoden 2023 alusta. Muutoksen myötä sosiaali- ja terveystieteiden palvelujen järjestämisestä vastaavat jatkossa hyvinvointialueet. Tämä toivottavasti vähentää lasten välisiä kuntakohtaisia eroja palvelujen saatavuudessa, josta myös YK:n lapsen oikeuksien komitea on Suomea huomauttanut (Pajulammi 2017).

Tutkielmani keskiössä oli Unicefin lapsiystävällinen kunta -malli. Tutkielman tulokset tuottivat yllätyksen sen osalta, miten malli hyvinvointisuunnitelmiin vaikuttaa. Lapsiystävällinen kunta -malli näyttäytyi hyvinvointisuunnitelmien laadinnassa suhteellisen pienessä osassa. Vaikka mallin merkitystä suunnitelmissa korostettiin, ei sen merkitys hyvinvointisuunnitelmien laadintaan tullut selvästi esille. Rimpelä, Rimpelä & Heinisuo (2018, 114) ovat tuoneet esiin suunnitelmien ja strategioiden irrallisuutta. Kun erilaisia strategioita on paljon, eivätkä ne sisällä tarkkarajaisia toimenpiteitä, niiden

vaikutus toisiinsa voi jäädä olemattomaksi. Tulevaisuudessa suunnitelmia tulisi harmonisoida enemmän, jotta ne voivat täydentävät toisiaan. Mitä enemmän irrallisia suunnitelmia on, sitä vaikeampaa käytännön asiakastyötä tekevän on niihin perehtyä. Ei riitä, että tietoa tavoitteista on päättäjillä ja strategista työtä tekeillä. Tietoa tarvitaan myös ruohonjuuritason työntekijöille. Moni työntekijä esimerkiksi lastensuojelussa kokee dokumenttien parissa työskentelyn vievän aikaa ”oikealta” työltä (Laaksonen ym. 2011, 6). Siksi suunnitelmien tulisi olla toisiaan täydentäviä, konkreettisia ja käytännön työhön suuntaavia.

Suunnitelmat yleisesti antavat perusteet sille, miksi ja miten toimitaan ja mitä toiminnalla tavoitellaan. Jos suunnitelmien perimmäisiä tavoitteita ei ole avattu, palvelut eivät välttämättä pysty täyttämään tarkoitustaan. Vaikka tavoitteet olisivat lasta vahvistavia, tulee tämän tulla selkeästi suunnitelmista esiin. Ilman yhteisesti aukikirjoitettua ja keskusteltua lapsikäsitystä jokainen ammattilainen voi toimia omista arvolähtökohdistaan käsin. Kaikkia lasten kanssa toimivia ei valitettavasti yhdistä samanlainen arvopohja ja lapsikäsitys. Ihmisen arvomaailmaa ei yksittäinen suunnitelma voi muuttaa. Mitä konkreettisemmin suunnitelmissa on selitetty kunnan lapsikäsitystä ja ymmärrystä lapsen asemasta, sitä vaikeampaa on toimia tätä vastaan. On tärkeää pohtia, miksi suunnitelmia tehdään ja mikä niiden tarkoitus on. Jos ne sisältävät vain listauksen toteutettavista toimenpiteistä, mitä uutta tietoa ne tuovat lukijalleen ja suunnitelmaa toteuttavalle? Jos suunnitelmia laaditaan vain lakisääteisyteen perustuen, voi tämä tapahtua lapsiystävällisyyden kustannuksella.

Aloin kirjoittaa pro gradu -tutkielmaani vuoden 2021 lopulla. Nyt sen valmistuessa syksyllä 2023 maailma on muuttunut. Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan on tuonut uuden haavoittuvien lapsien joukon maamme rajojen sisäpuolelle. Vihapuheen ja rasististen ilmaisujen esiin nousu jopa maan ylimmällä poliittisella tasolla on asettanut maahanmuuttajalapsen entistä haavoittuvampaan asemaan. Näin on myös toisen (tai kolmannen) polven maahanmuuttajataustaisten lasten kohdalla, jotka eivät miellä kotimaakseen muuta kuin Suomen. Hintojen nousu, epävarmuus ja ilmastokriisin voimallinen eteneminen vaikuttavat myös lasten arkeen. Hyvinvointialueiden aloitettua tammikuussa 2023 myös sosiaali- ja terveystalouden järjestämisvastuu muuttui. Iso osa tässä työssä kuvatuista palveluista siirtyi tämän myötä hyvinvointialueille. Näin ollen työni on katsaus menneeseen, aikaan ennen muutosta. Toivottavaa on, että hyvinvointialueet tuovat etenkin haavoittuvassa asemassa olevien lasten palveluihin

parannuksia. Samoin kansallinen lapsistrategian myötä lapsimyönteisyys toivottavasti lisääntyy yhteiskunnan jokaisella tasolla. Suunnitelmat luovat potentiaalisen pohjan lapsen toimintavalmiuksien ja toimijuuden vahvistumiselle. Jos nämä suunnitelmat ja tavoitteet saadaan toteutumaan myös käytännön työssä, kuntien mahdollisuudet vahvistaa lapsia oman elämänsä toimijoina ovat hyvät.

Tulevaisuudessa olisi mielenkiintoista tutkia, miten suunnitelmissa mainitut palvelut ja toiminnot näkyvät käytännön työssä. Kun tarkastellaan esimerkiksi opettajien opetusta, varhaiskasvatuksen opettajan toimintaa lapsiryhmässä, terveydenhoitajan ohjausta ja sosiaalityöntekijän ja lapsen keskustelua, onko näissä kohtaamisissa nähtävissä toimintaa, keskustelua, tukea ja ohjausta, joiden voidaan nähdä vahvistavan lapsen toimintavalmiuksia ja toimijuutta? Merkityksensä kun suunnitelmat, tavoitteet ja toimenpiteet saavat vasta käytännön tasolla. Lapsen näkökulmasta suurin merkitys ei ole sillä, mitä dokumentteihin ja suunnitelmiin on kirjattu. Hän tarvitsee aikuisen huomion ja tuen tässä ja nyt. Nykyisyydessä, nykyisyyden ihmisyyttä varten. Lapsi ei ole odottamassa aikuisuuden odotushuoneessa kypsymistään ihmiseksi, vaan hänen elämänsä tapahtuu juuri siinä luokkahuoneessa, keinussa, laitossyksikössä, vastaanottokeskuksessa, keskiluokkaisessa perheessä tai huoltoriidan keskellä, jossa hän sillä hetkellä elää. Jotta lapsi voi saavuttaa täyden toimintapotentiaalinsa, tulee aikuisen tätä toimijuutta tukea ja vahvistaa. Tästä tukemisesta ja vahvistamisesta hyötyvät lopulta kaikki: tulevaisuuden eläkeläiset veronmaksajien muodossa, tulevaisuuden työnantajat palkkatyöläisen muodossa, useat tulevaisuuden lapset vanhempien muodossa. Mutta mikä tärkeintä, siitä hyötyvät nykyisyyden lapset. Tässä ja nyt.

Lähteet

Adams, S., Savahl, S., Florence, M. & Jackson, K. (2019) Considering the Natural Environment in the Creation of Child-Friendly Cities: Implications for Children's Subjective Well-Being. *Child Indicators Research* volume 12, 45–567.

Agarwal, M., Sehgal, V. & Ogra, A. (2021) Creating a Child-Friendly Environment: An Interpretation of Children's Drawings from Planned Neighbourhood Parks of Lucknow City. *Societies*, 11.3: 80–102.

Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Nurmi, J., Pulkkinen, L. Ruoppila, I. (2014) *Ihmisen psykologinen kehitys*. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Alanen, L. (2009) Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa Alanen, L. & Karila, K. (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 9–30.

Alastalo, M. & Vuori, J. (2021) Dokumentit. Teoksessa Vuori, J. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. [online] <
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/dokumentit/>>. Luettu 21.1.2022.

Alasuutari, M. (2009) Kasvatusinstituutiot lapsuuden rakentajina. Teoksessa Alanen, L. & Karila, K. (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 54–69.

Alderson, P. (2009) Younger children's individual participation in 'all matters affecting the child'. In Percy-Smith, B. & Thomas, N. (eds.) *A handbook of children and young people's participation perspectives from theory and practice*. London, New York: Routledge, 88–96.

Bardy, M. (2013) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, M. (toim.) *Lastensuojelun ytimessä*. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, 48–79.

- Björklund, L. & Sarlio-Siintola, S. (2010) Inhimilliset toimintavalmiudet suomalaisessa hyvinvointivaltio politiikassa. Teoksessa Hiilamo, H. & Saari, J. (toim.) *Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin*. Tampere: Juvenes Print Oy, 37—72.
- Bojer, H. (2009) Social Justice and the Rights of Children. In Qvortrup, J. (ed.) *Studies in Modern Childhood: Society, Agency, Culture*. London: Palgrave Macmillan, 221—230.
- Broberg, Kyttä & Fagerholm (2013) Child-friendly urban structures: Bullerby revisited. *Journal of environmental psychology* 35, 110—120.
- Brown, C., de Lannoy, A., McCracken, D., Gill, T., Grant, M., Wright, H. & Williams, S. (2019) Special issue: child-friendly cities. *Cities & health*, Vol. 3, 1–2, 1–7.
- Cockburn, T. (1998) Children and Citizenship in Britain: A Case for a Socially Interdependent Model of Citizenship. *Childhood*. Vol.5 (1), 99—117.
- Congress, E. (2022) Individual and Family Development Theory. In Bolton, K., Hall, J. C. & Lehmann, P. (eds.) *Theoretical Perspectives for Direct Social Work Practice*. New York: Springer, 61—80.
- Corsaro, W. (2009) Peer Culture. In Qvortrup, J., Corsaro, W. & Honig, M. (eds.) *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*. London: Palgrave Macmillan UK, 301—315.
- Corsaro, W. (2005) Collective Action and Agency in Young Children's Peer Cultures. In Qvortrup, J. (ed.) *Studies in Modern Childhood: Society, Agency, Culture*. London: Palgrave Macmillan, 231—247.
- Custódio, I. (2018) Lapsen oikeudet ovat aikuisten – mutta myös kunnan – velvollisuuksia. Teoksessa Rimpelä, M. & Rimpelä, M. (toim.) *Säästöjä lapsiperheiden palveluremontilla*. Sastamala: Vammalan kirjapaino, 28—46.
- Dahlberg, G. (2009) Policies in Early Childhood Education and Care: Potentialities for Agency, Play and Learning. In Qvortrup, J., Corsaro, W. & Honig, M., & (eds.) *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*. London: Palgrave Macmillan, 228—237.
- Dixon, R. & Nussbaum, M. (2012) Children's Rights and a Capabilities approach: The Question of Special Priority. *Cornell law review*, Vol.97 (3), 549—593.
- Doyal, L. & Gough, I. (1991) *A Theory of Human Need*. Guilford Press.
- Ervasti, H. & Saari, J. (2011) Onnellisuus hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Saari, J. (toim.) *Hyvinvointi – Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus, 191—218.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Esser, F., Baader, M., Bentz, T. & Hungerland, B. (2016) Reconceptualising agency and childhood – An introduction. In Esser, F., Baader, M., Bentz, T. & Hungerland, B. (eds.)

Reconceptualising Agency and Childhood: New Perspectives in Childhood Studies. New York: Routledge, 1—16.

Fortin, J. (2008) Children as Rights Holders: Awareness and Scepticism. In Invernizzi, A. & Williams, J. (eds.) *Children and Citizenship*. London: Sage Publications, 66—74.

Freeman, M. (2009) Children's Rights as Human Rights: Reading the UNCRC. In Qvortrup, J., Corsaro, W. & Honig, M. (eds.) *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*. London: Palgrave Macmillan UK, 377—393.

Frønes, I. (2009) Childhood: Leisure, Culture and Peers. In Qvortrup, J., Corsaro, W. & Honig, M. (eds.) *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*. London: Palgrave Macmillan UK, 273—286.

Frønes, I. (2005) Structuration of Childhood: an Essay on the Structuring of Childhood and Anticipatory Socialization. In Qvortrup, J. (ed.) *Studies in Modern Childhood: Society, Agency, Culture*. London: Palgrave Macmillan, 267—282.

Greene, S. & Nixon, E. (2020) *Children as Agents in Their Worlds: A Psychological-Relational Perspective*. Milton: Taylor & Francis.

Hakalehto, S. (2016) Johdatus lapsen oikeuksiin lastensuojelussa. Teoksessa Hakalehto, S. & Toivonen, V. (toim.) *Lapsen oikeudet lastensuojelussa*. Helsinki: Kauppakamari, 22—52.

Hakalehto, S. (2017) "The Principle is not Adequately Understood" – lapsen oikeuksien komitean suometalle antamasta palautteesta. *Oikeus* 2017: 4, 490—498.

Hakovirta, M. & Rantalaiho M. (2012) *Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124*. Tampere: Juvenes Print.

Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. (2011) Lapsuudentutkimuksen näkökulma taloudelliseen eriarvoisuuteen. *Janus* vol. 19 (4), 342—357.

Hakulinen T., Hietanen-Peltola, M., Hastrup A., Vaara S., Jahnukainen J. & Varonen, P. (2020) "Pahin syksy ikinä" Lasten, nuorten ja perheiden peruspalvelut koronasyksynä 2020. [online] <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140643/URN_ISBN_978-952-343-579-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Luettu 4.2.2022.

Hanssen, G. (2019) The Social Sustainable City: How to Involve Children in Designing and Planning for Urban Childhoods? *Urban Planning*, Volume 4, Issue 1, 53—66.

Heimer, M. & Palme, J. (2016) Rethinking Child Policy Post-UN Convention on the Rights of the Child: Vulnerable Children's Welfare in Sweden. *Journal of Social Policy*, Vol.45 (3), 435—452.

Hirvilammi, T. (2015) *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136*. Tampere: Juvenes Print.

Häikiö, L., Sointu, L., Lehtonen, T. & Van Aerschot, L. (2017) Lasten perusterveydenhuollon valinta Vanhempien odotukset ja perustelut. [online] <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/116440/lasten_perusterveydenhuollon_valinta_2017.pdf?sequence=2&isAllowed=y>. Luettu 3.12.2022.

Hämäläinen, U. & Kangas, O. Johdanto: Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tarkastelua. Teoksessa Hämäläinen, U. & Kangas, O. (toim.) *Perhepiirissä*. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy, 7—27.

Håvard, B. (2011) 'It's the way they do it': Expressions of Agency in Child-Adult Relations at Home and School. *Children & society*, Vol.25 (2), 93—103.

Iivonen, E. & Pollari, K. (2021) Lapsivaikutusten arvioinnin käsikirja lainvalmistelijoille. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2021:5. [online] <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163343/VNK_2021_5.pdf?sequence=1>. Luettu 15.2.2022.

Invest (2022) Oppimiseröjen kasvu pitää pysäyttää. [online] <https://invest.utu.fi/fi/kolme-askelta-kohti-parempaa-yhteiskuntaa/oppimiseröjen_kasvu_pitaa_pysayttaa/>. Luettu 1.10.2022.

Isola, A., Kaartinen, H., Leeman, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. (2017) *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

James, A. & James, A. (2008) *Key Concepts in Childhood Studies*. Los Angeles: SAGE.

James, A. (2009) Agency. In Qvortrup, J., Corsaro, W. & Honig, M. (eds.) *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*. London: Palgrave Macmillan UK, 34—45.

James, A., Curtis, P. & Birch, J. (2008) Care and Control in the Construction of Children's Citizenship. In Invernizzi, A. & Williams, J. (eds.) *Children and Citizenship*. London: Sage Publications, 85—96.

James, A. (2004) Understanding Childhood from an Interdisciplinary Perspective. In Pufall P. B. & Unsworth, R. P. (eds.) *Rethinking Childhood*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 25—37.

Jenks, C. (2005) *Childhood*. Abingdon, Oxon: Routledge.

Järvinen, K. & Mikkola, P. (2015). *Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa*. Helsinki: Pedatieto.

Kallio, J. & Hakovirta, M. (2020) Huono-osaisuus ja köyhyys lapsiperheissä. Teoksessa Kallio, J. & Hakovirta, M. (toim.) *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus*. Tampere: Vastapaino, 2—18.

Karila, K. (2009) Lapsuudentutkimus ja päiväkotien toiminta. Teoksessa Alanen, L. & Karila, K. (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 249—262.

KAVI – Kansallinen audiovisuaalinen instituutti (2016) *Lapset ja media – kasvattajan opas*. [online] <<https://kavi.fi/wp-content/uploads/2020/12/Lapset-ja-media-esite-suomi.pdf>>. Luettu 18.2.2022.

Kielitoimiston sanakirja. Toimija. <<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/toimija>>. Luettu 1.10.2021.

Kjørholt, A. (2013) *Childhood as Social Investment, Rights and the Valuing of Education. Children and Society*. Volume 27, 245—257.

Krippendorff, K. (2013) *Content Analysis: an Introduction to Its Methodology*. 3rd ed. Thousand Oaks, California: SAGE.

Kumpulainen, K., Mikkola, A., Rajala, A., Hilppö, J. & Lipponen, L. (2014) Positiivisen pedagogiikan jäljillä. Teoksessa Uusitalo-Malmivaara, L. (toim.) *Positiivisen psykologian voima*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 224—242.

Kuntalaki 10.4.2015/410. [online] <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410#O1L1P1>>. Luettu 3.11.2021.

Laakso, R., Helavirta, S., Seppälä, L., Penders, M. & Krohns, N. (2018) Minunkin näkemyksilläni on merkitystä—sijoitetun vammaisen lapsen oikeus tulla kuulluksi. Teoksessa Teoksessa Petrelius, P. & Eriksson, P. (toim.) *Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 33—41.

Laaksonen, M., Kääriäinen, A., Penttilä, M., Tapola-Haapala, M., Sahala, H., Kärki, J. & Jäppinen A. (2011) Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa: Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. [online] <<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79866/d68ab232-88fc-4478-8c21-91164a177a1a.pdf>>. Luettu 18.6.2022.

Laisaari, J. (2021) Koronarajoitusten vaikutukset lapsiin ovat nyt entistä ajankohtaisempia. [online] <<https://stm.fi/-/johanna-laisaari-koronarajoitusten-vaikutukset-lapsiin-ovat-nyt-entista-ajankohtaisempia>>. Luettu 5.11.2021.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785. [online] <<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>>. Luettu 8.10.2021.

Lange, A. & Mierendorff, J. (2009) Method and Methodology in Childhood Research. In Qvortrup, J., Corsaro, W. A. & Honig M. (eds.) *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*. London: Palgrave Macmillan UK, 78—96.

Larkins, C. (2014) Enacting children’s citizenship: Developing understandings of how children enact themselves as citizens through actions and Acts of citizenship. *Childhood* Vol. 21(1), 7—21.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. [online] <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>>. Luettu 5.10.2021.

Lastensuojelun käsikirja (2021) Lastensuojelun arvot ja periaatteet. [online] <<https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-arvot-ja-periaatteet>>. Luettu 18.10.2021.

Leinonen, J. (2020) Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen, J. (toim.) *Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa*. Tampere: Suomen Varhaiskasvatus, 15—40.

Lehto, S. (2021) *Koulun kerhotoiminta lapsuuden hyvinvointia rakentamassa – Tapaustutkimus koulun kohdennetuista liikuntakerhoista*. Helsinki: Punamusta.

Liebel, M. (2008) Citizenship from below: Childrens right’s and social movement. In Invernizzi, A. & Williams, J. (eds.) *Children and Citizenship*. London: Sage Publications, 32—41.

Liikkuva koulu (2015) Aktiiviset koulumatkat. [online] <https://liikkuvakoulu.fi/wp-content/uploads/sites/2/2022/10/liikkuvakoulu_koulumatkat_tiivistelma_0.pdf>. Luettu 1.3.2022.

Linner Matikka, J. (2023) Lähisuhdeväkivalta hyvinvoinnin murtajana. Teoksessa Linner Matikka, J. & Hipp, T. (toim.) *Traumainformoitu työote*. Jyväskylä: PS-kustannus, 57—69.

Lister, R. (2008) Unpacking Children’s Citizenship. In Invernizzi, A. & Williams, J. (eds.) *Children and Citizenship*. London: Sage Publications, 9—19.

Lister, R. (2006) An Agenda for Children: investing in the Future or Promoting Well-Being in the present. In Lewis, J. (ed.) *Children, Changing Families and the Welfare State*. Edgar Elger, 51—68.

Lister, R. (2007) Why Citizenship: Where, When and How Children? *Theoretical Inquiries in Law*. Vol.8 (2), 693—718.

Lääkäriliitto (2021) Lapsi ja nuori potilaana. [online] <<https://www.laakariliitto.fi/laakaran-etiikka/lapset-ja-nuoret/lapsi-ja-nuori-potilaana/>>. Luettu 2.11.2021.

Löytömäki, S. (2021) Koronakriisi on lisännyt lasten ja nuorten eriarvoisuutta – Ohisalo: ”Emme halua ottaa riskiä, että menetämme kokonaisia sukupolvia kriisin vuoksi”. *Helsingin Sanomat* 24.2.2021. [online] <<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000007824239.html>>. Luettu 8.11.2021.

Maddux, J.E. (2005) Self-Efficacy. The Power of Believing You Can. In Snyder, C. S & Lopez, S. J. (eds.) *Handbook of Positive Psychology*. New York: Oxford University Press, 277—287.

Mason, J. (2002) *Qualitative Researching*. London: Sage Publications.

Metsämuuronen, J. (2008) *Laadullisen tutkimuksen perusteet*. 3. uudistettu painos. Helsinki: International Methelp.

Milne, B. (2013) *The History and Theory of Children Citizenship in Contemporary Societies*. Dordrecht, New York: Springer.

Mitchell, R., Myles, F. & Marsden, E. (2013) *Second Language Learning Theories*. London: Routledge.

Moll, V. (2018) Se, mikä on suomalaislapselle täysin normaalia, olisi New Yorkissa kauhistus – suomalaislasten koulumatkat ovat kansainvälisesti verrattuna poikkeus. *Helsingin Sanomat* 11.2.2018. [online] <<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005561714.html>>. Luettu 14.1.2023 .

Niemi, S. (2021) Kunta lasten ja nuorten kasvun ja hyvinvoinnin tukena. [online] <<https://www.kuntaliitto.fi/blogi/2021/kunta-lasten-ja-nuorten-kasvun-ja-hyvinvoinnin-tukena>>. Luettu 3.11.2021.

Niemistö, D., Mehtälä, A., Laukkanen, A., Viholainen, H., Tammelin, T. & Sääkslahti, A. (2021) Lasten omat käsitykset liikunnasta ja liikkumisesta. Teoksessa Sääkslahti, A., Mehtälä, A. & Tammelin, T. (toim.) *Piilo – Pienten lasten liikunnan ilon, fyysisen aktiivisuuden ja motoristen taitojen seuranta. Kehittämisympäristön 2019–2021 tuloraportti*. Jyväskylä: Likes, 123–135.

Niilo Mäki Instituutti (2023) ProKoulu. [online] <<<https://www.nmi.fi/hankkeet/paattyneet-projektit/pro-koulu/>>>. Luettu 15.5.2023.

Nussbaum, M. C. (2011) *Creating capabilities – The human development approach*. Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press.

Nussbaum, M. C. (2007) *Frontiers of justice: Disability, nationality, species membership*. Cambridge: Harvard University Press.

OECD. What is child vulnerability and how can it be overcome? [online] <<https://www.oecd-ilibrary.org/sites/23101e74-en/index.html?itemId=/content/component/23101e74-en>>. Luettu 16.10.2021.

Oikeusasiamies (2022) EOAK/1992/2022 Kansainvälistä suojelua hakevien lasten varhaiskasvatuksen järjestäminen, [online] <<https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/1992/2022>>. Luettu 22.4.2022.

Opetushallitus (2023) Ukrainasta paenneiden lasten varhaiskasvatus ja esiopetus. [online] <<https://www.opph.fi/fi/kehittaminen/ukrainasta-paenneiden-lasten-varhaiskasvatus-ja-esiopetus>>. Luettu 12.6.2023.

Opetushallitus (2022) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. [online] <https://www.opph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_2.pdf>. Luettu 13.5.2022.

Opetushallitus (2014) Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. [online] <<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>> Luettu 13.5.2022.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2019) PISA-tutkimus ja tulokset 2018 [online] <<https://okm.fi/pisa-2018>>. Luettu 15.5.2022.

Oswell, D. (2013) *The Agency of Children: From Family to Global Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pajulammi, H. (2014) *Lapsi, oikeus ja osallisuus*. Helsinki: Talentum.

Peleg, N. (2013) Reconceptualising the Child's Right to Development: Children and the Capability Approach. *The International journal of children's rights* 21.3, 523—542.

Pennanen, T., Seppänen, A. & Toikkanen, U. (2022) Neuvolalääkärin yllättävä havainto pandemiasta – kaikki vauvat eivät enää hymyile. *Lääkärilehti* 12.1.2022. [online] <<https://www.laakarilehti.fi/kliininen-tyo/neuvolalaakar-in-yllattava-havainto-pandemiasta-kaikki-vauvat-eivat-enaahymyile/?public=edfad40fb9fdeb261f60a1e6f09485d5>>. Luettu 13.2.2022.

Piergiorgio, C. (2003) *Social research: Theory, Methods and Techniques*. London: SAGE.

Pietilä, V. (1976) *Sisällön erittely*. 2. korj. p. Helsinki: Gaudeamus.

Prout, A. (2005) *The Future of Childhood: Towards the Interdisciplinary Study of Children*. London, New York: RoutledgeFalmer.

Puheterapialiitto (2019) AVI on puuttunut puheterapiapalvelujen saatavuuteen. [online] <<https://puheterapeuttiliitto.fi/blog/2019/08/13/avi-on-puuttunut-puheterapiapalvelujen-saatavuuteen/>>. Luettu 18.8.2023.

Pulkkinen, L. (2022) *Lapsen hyvinvointi alkaa kodista*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pölkki, P. (2016) Ehkäisevä lastensuojelu ja varhainen tuki lapsiperheille. Teoksessa Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki, P., Lehto-Lunden, T., Salovaara, P. & Veistilä, M. (toim.) *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 261—277.

Qvortrup, J. (2005) Varieties of Childhood. In Qvortrup, J. (ed.) *Studies in Modern Childhood: Society, Agency, Culture*. London: Palgrave Macmillan, 1—20.

Qvortrup, J. (2009) Childhood as a Structural Form. In Qvortrup, J., Corsaro, W. & Honig, M. (eds.) *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*. London: Palgrave Macmillan UK, 21—33.

Rahikainen, M. (2005) Philippe Ariés ja lapsuuden historia. *Tieteessä tapahtuu*, 23(3), 38—42.

Rapley, T. & Flick, U. (2011) *Doing Conversation, Discourse and Document Analysis*. London: SAGA Publications.

Rantavaara, M. & Kantola, A. (2020) Uutta tietoa 16-vuotiaan surmasta Koskelassa: Poliisin mukaan taustalla on pitkään jatkunutta kiusaamista, epäillyt kävivät uhrin luona seuraavana päivänä. *Helsingin Sanomat* 18.12.2022. [online] <<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000007691111.html>>. Luettu 22.1.2022.

Riggio, E. (2002) Child friendly cities: good governance in the best interests of the child. *Environment & Urbanization*. Vol. 14 No 2., 45—58.

Rimpelä, M., Rimpelä, M. & Heinisuo, J. (2018) Onko strategioista tullut tragedioita? Lapsiperheet ja lapset kuntien strategiatyössä. [online] <<https://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/Onko-strategioista-tullut-tragedioita.pdf>>. Luettu 13.1.2022.

Rocke, J. (1999) Children: Rights, Participation and Citizenship. *Childhood* (Copenhagen, Denmark). Vol.6 (4), 475—493.

Saari, J., Eskelinen, N. & Björklund, L. (2020) *Raskas perintö: ylisukupolvinen huono-osaisuus Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus

Salo, U. (2015) Simsalabim, sisällönanalyysi ja koodaamisen haasteet. Teoksessa Aaltonen, S. & Högbäck, R. (toim.) *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa*. Tampere: Juvenes Print, 166—190.

Santalahti, P. & Marttunen, M. (2014) Lasten ja heidän vanhempiensa mielenterveys. Teoksessa Lammi-Taskula, J. & Karvonen, S. (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi*. Tampere: Juvenes Print, 186—192.

Sen, A. (1993) Capability and Well-Being. In Nussbaum, M. & Sen, A. (eds.) *The Quality of life*. Oxford: Clarendon, 30—53.

Sin, J. (2012) Modeling the impact of individuals' characteristics and library service levels on high school students' public library usage: A national analysis. *Library & Information Science Research*. Volume 34, Issue 3, 228—237.

Stenvall, E. (2021) Lasten ja nuorten osallisuus kansallisessa lapsistrategiassa Osa 3: Lasten ja nuorten näkökulmia osallisuudesta. [online] <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163234/STM_2021_19_rap.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 22.7.2022.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2021a) Lapsistrategia. [online] <<https://stm.fi/lapsistrategia>>. Luettu 2.11.2021

Sosiaali- ja terveysministeriö (2021b) Lastensuojelun sosiaalityöntekijän vastuulla enintään 30 lasta vuodesta 2024 alkaen. [online] <<https://stm.fi/-/lastensuojelun-sosiaalityontekijan-vastuulla-enintaan-30-lasta-vuodesta-2024-alkaen>> Luettu 13.2.2022.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731 <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>> Luettu 13.12.2021.

Sutterlüty, F. & Tisdall, K. (2019) Agency, autonomy and self-determination: Questioning key concepts of childhood studies. *Global Studies of Childhood*. Vol. 9(3), 183–187.

Talentia (2022) Lastensuojelun tilanne huolestuttava: asiakkuuksia ei saa lopettaa ennenaikaisesti mitoituskikkailun vuoksi. [online] <<https://www.talentia.fi/uutiset/lastensuojelun-tilanne-huolestuttava-asiakkuuksia-ei-saa-lopettaa-ennenaikaisesti-mitoituskikkailun-vuoksi/>>. Luettu 13.3.2023.

Talentia (2020) Lapsella on oikeus pitkäkestoisiin ihmissuhteisiin myös lastensuojelussa. [online] <<https://www.talentia.fi/uutiset/lapsella-on-oikeus-pitkakestoisiin-ihmissuhteisiin-myos-lastensuojelussa/>>. Luettu 21.1.2022.

Tani, S., Kiilakoski, T. & Honkatukia, P. (2019) Toimintavalmiusajattelu nuorisotyön, kasvatuksen ja opetuksen kentillä: kokonaisvaltainen näkökulma nuortenhyvinvoinnin edistämiseen? *Kasvatus & Aika* 13(3) 2019, 4–25.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2021a) Lapsivaikutusten arviointi. [online] <<https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/lapsen-oikeudet-lahtokohtana/lapsivaikutusten-arviointi>>. Luettu 10.10.2021.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2021b) Haavoittuvat ryhmät. [online] <<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/vakivallaton-lapsuus-toimenpidesuunnitelma/haavoittuvat-ryhmat#vammais>>. Luettu 28.10.2021.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2021c) Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2021 [online] <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143063/ktk_tilastoraportti2021_2021-09-09_kuviot_kuvana.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 15.2.2022.

Theobald, M. (2019) UN Convention on the Rights of the Child: “Where are we at in recognising children’s rights in early childhood, three decades on ...?” *International Journal of Early Childhood* 51, 251–257.

Thomas, N. P. (2021) Child-led research, children’s rights and childhood studies: A defence. *Childhood*. Vol. 28 (2), 186–199.

Thomas, N. P & Percy-Smith, B. (2009) *A Handbook of Children and Young People's Participation: Perspectives from Theory and Practice*. London: Routledge.

Tiainen, P. (2020) Lapsiystävällinen kunta? Pitäisi olla helppoa, mutta ei ole: "Joko pitää panostaa enemmän tai lopettaa", ajatteli niistä yksi ja valitsi jälkimmäisen. YLE 18.11.2020. [online] <<https://yle.fi/uutiset/3-11640410>>. Luettu 31.10.2021

Tisdall, E. K M., & Davis, J. (2004) Making a Difference? Bringing Children’s and Young People’s Views into Policy-Making. *Children and Society*. Volume 18, 131–142.

Toivonen T. (2022) Ratkaisevat vuodet, mutta lapsi jää vaille apua. Yle 15.10.2022. [online] <<https://yle.fi/a/3-12650107>>. Luettu 18.8.2023.

Toivonen, V. (2017) *Lapsen oikeudet ja oikeusturva : lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa*. Helsinki: Alma.

Turtiainen, K. & Rezai, J. (2018) Valoa tunnelin päässä – tunnustussuhteet nuorten kuvaaminen. Teoksessa Hiiltola, J. (toim.) *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi : kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Tampere: Vastapaino, 214—234.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuononen, M. (2021) Varhaiskasvatukseen osallistuminen yleistyy nopeasti Suomessa ja kansainvälisesti. [online] <
<https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/varhaiskasvatukseen-osallistuminen-yleistyy-nopeasti-suomessa-ja-kansainvalisesti/>>. Luettu 21.10.2021

Ulkoministeriö (2023) Suomelle suosituksia YK:n lapsen oikeuksien komitealta. [online] <
https://um.fi/ajankohtaista/-/asset_publisher/gc654PySnjTX/content/suomelle-suosituksia-yk-n-lapsen-oikeuksien-komitealta>. Luettu 1.7.2023.

Unicef (2021a) Joko sinun kunnassasi kuuluu lasten ääni? Unicefin Lapsiystävällinen kunta -malli kuntien tukena. [online] <
<https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/sites/default/files/2023-01/Mallin%20yleisesittely%202023.pdf>>. Luettu 1.10.2021.

Unicef (2021b). YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. [online] <
https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf>. Luettu 3.10.2021.

Unicef (2021c) Miten tunnistaa eriarvoisimmassa asemassa olevat lapset Suomessa? [online] <
<https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/lapsen-oikeuksien-teemapaketit/aluksielama-ilman-syrjintaa-on-lapsen-oikeus/miten-tunnistaa-eriarvoisimmassa-asemassa-olevat>>. Luettu 3.10.2021.

Unicef (2021d) Make your city child friendly. [online] <
<https://www.childfriendlycities.org/>>. Luettu 12.11.2021.

Unicef (2021e) Lapsiystävällinen kunta -malliin hakeminen. [online] <
<https://www.lapsiystavallinenkunta.fi/lapsiystavallinen-kunta-mallin-tyovaiheet/lapsiystavallinen-kunta-malliin-hakeminen-0>>. Luettu 15.10.2021.

Unicef (2015) YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ulkopuolella enää yksi maa – Yhdysvallat. [online] <
<https://www.unicef.fi/tiedotus/uutisarkisto/2015/yk-n-lapsen-oikeuksien-sopimuksen-ulkopuolella-enaa-yksi-maa-yhdysvallat/>>. Luettu 4.11.2021.

Unicef (2004) Building Child Friendly Cities – A Framework for Action. [online] <
<https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/cfc-framework-eng.pdf>> Luettu 2.10.2021.

Vaismaa, K. (2016) Liikennesuunnittelulla edistetään pyöräilyn houkuttavuutta. Teoksessa Sihto, M. & Karvonen, S. (toim.) *Terveysten edistäminen ja eriarvoisuus: lähestymistapoja ja ratkaisuja*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 137—142.

Valtioneuvosto (2021a) Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma : Valtioneuvoston periaatepäätös. [online] <<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163541>>. Luettu 10.11.2021

Valtioneuvosto (2021b) Lapset, nuoret ja koronakriisi – Lapsistrategian koronatyöryhmän arvio ja esitykset lapsen oikeuksien toteuttamiseksi. [online] <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162647/VN_2021_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 15.3.2022.

Valtonen, K. (2016) *Social Work and Integration in Immigrant Communities: Framing the Field*. United Kingdom: Routledge.

Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540 [online] <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>>. Luettu 5.10.2021.

Vauhkonen, T., Kallio, J. & Erola, J. (2017) Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82:5, 501—512.

Vehkalahti, K. (2022) Lapsuuden löytämisestä toimijuuden tutkimukseen: lapsuuden historian kuusi vuosikymmentä. Teoksessa Vehkalahti, K., Jouhki, E. Lipkin, S., Sitomaniemi-San, J. & Kuokkanen, T. (toim.) *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen : monitieteisiä näkökulmia ja menetelmiä*. Helsingin: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 35—74.

Vesala, O. (2017) Päiväkodin lapset pitävät kokouksia ja äänestävät leikeistä – Uusi varhaiskasvatuslaki haluaa lapset mukaan päätöksentekoon. *Aamulehti* 3.8.2017. [online] <<https://www.aamulehti.fi/kotimaa/art-2000007264970.html>>. Luettu 6.11.2021.

Westwood, J., Larkins, C., Moxon, D., Perry, Y. & Thomas, N. (2014) *Participation, citizenship and intergenerational relations in children and young people's lives – children and adults in conversation*. Basingstoke: Palgrave Pivot.

Wilén, L. (2018) Mitä kuuluu lastensuojelu?-julkaisusarja osa 3.Miten lastensuojelun vyyhti puretaan? [online] <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/mitakuuluuls_3_19.8.pdf>. Luettu 3.8.2022.

Wilks, J. (2010) Child-friendly cities: a place for active citizenship in geographical and environmental education. *International Research in Geographical and Environmental Education* Vol. 19, No. 1. 25—38.

Wintersberger, H., Alanen, L., Olk, T. & Qvortrup, J. (2007) Introduction. In Wintersberger, H., Alanen, L., Olk, T. & Qvortrup, J. (eds.) *Childhood, Generational Order, and the Welfare State: Exploring Children's social and Economic Welfare*. Odense: University Press of Southern Denmark, 9—23.

Woodhead, M. (2009) Child Development and the Development of Childhood. In Qvortrup, J., Corsaro, W. & Honig, M. (eds.) *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*. London: Palgrave Macmillan UK, 46—61.

Yleissopimus lasten oikeuksista 1991/60
 <https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2>.
 8.10.2021.

[online]
 Luettu

Liitteet

LIITE 1: Hyvinvointisuunnitelmien painopisteet, kehittämiskohteet ja tavoitteet, toimenpiteet ja palvelut

	Painopiste	Kehittämiskohteet ja tavoitteet	Toimenpiteet ja palvelut
Hämeenlinna	Osallisuus, yhteisöllisyys, turvallisuus, vanhemmuus, liikkuminen, terveys	Aktiiviset ja osallistuvat hämeenlinnalaiset edistävät yhteistä hyvinvointia ja kuntalaisten terveyttä, hyvinvointi- ja terveysterot pienevät. Asukkaiden arkiliikkuminen lisääntyy ja sujuvat kulkuyhteydet mahdollistavat oman arjen toimijuuden (Yhteensä 6 kpl)	Kuvailtu toimenpiteitä, joilla tavoitteisiin voidaan päästä.
Janakkala	Aikuisten aktiivinen yhteisvastuu lasten ja nuorten oikeuksista ja osallisuudesta	Yleinen terveydentila paranee, fyysinen aktiivisuus ja osallisuuden kokemus lisääntyy, ahdistuneisuus vähenee. (Yhteensä 4 kpl)	Kuvailtu palveluja palvelukartan muodossa. Toimenpiteet eivät tule selkeästi esille
Kirkkonummi	Laadukkaat, lapsilähtöiset, ennaltaehkäisevät ja kustannustehokkaat kaksikieliset palvelut, lapsi-, nuori- ja perhelähtöisyys, sovitetaan lasten, nuorten ja perheiden palvelut yhteen lapsi- ja perhelähtöisiksi kokonaisuuksiksi. Palvelujen laatu ja vaikuttavuus.	1. Lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisen edistäminen 2. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen 3. Laadukkaat, lapsilähtöiset, ennaltaehkäisevät ja kustannustehokkaat kaksikieliset palvelut 4. Vireät ja viihtyisät lasten ja nuorten kohtaamispaikat, vapaa-ajan paikkojen ja palveluiden kehittäminen 5. Lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksien lisääminen 6. Lasten ja nuorten kuuleminen 7. Terve ja toiminnallinen oppimisympäristö	Kattava listaus konkreettisista toimenpiteistä jokaisen tavoitteen osalta

Leppävirta	Sujuva yhteistyö eri toimijoiden välillä, lapsi- ja perhetyön muutostyön jatkaminen, ennaltaehkäisy	1. Monialainen palvelutarpeen arviointi 2. Perheneuvolan, varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja sosiaalityön yhteistyö	Kuvailtu kattavasti palvelut. Toimenpiteiden kuvaus suppeaa.
-------------------	---	---	--

	Painopiste	Kehittämiskohteet ja tavoitteet	Toimenpiteet ja palvelut
Nokia	Painopiste ennaltaehkäisyssä ja palvelujärjestelmän kehittämisessä ja muutoksen aikaansaamiseksi rakenteissa.	Lapsiperheköyhyys, lasten ja nuorten ylipainoisuus, liikkumattomuus ja ravitsemussuosituksien, lasten ja nuorten päihde- ja mielenterveysongelmat, lastensuojeluilmoitusten ja kiireellisten sijoitusten kasvu. (6 kpl)	Kuvailtu kattavasti toimenpiteitä, joilla tavoitteet voidaan saavuttaa.
Oulu	Painopiste ennaltaehkäiseviin palveluihin ja ongelmien ehkäisyyn	Lasten ja nuorten terveen kehityksen mahdollistaminen ja poikkeavuuksien tunnistaminen (4 alatavoitetta), Lasten ja nuorten elämänhallinnan vahvistaminen (7 alatavoitetta), lasten ja nuorten elämänhallinnan vahvistaminen (5 alatavoitetta)	Kuvattu laajasti erilaisia, konkreettisia toimenpiteitä.
Ranua	"Lapsiystävällisesti ja lapsen oikeuksia kunnioittaen"	"Ranuan kunnan lasten ja nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointisuunnitelma vuosille 2021-2025 toimenpiteineen ja tavoitteineen tulee noudattamaan UNICEF lapsiystävällinen kunta -mallin mukaista toimintasuunnitelmaa. Toimintasuunnitelmassa tullaan ottamaan huomioon myös tässä esitellyt tilastolliset faktat."	Toimenpiteitä, joilla tavoitteisiin pyritään, ei kuvailtu hyvinvointisuunnitelmassa. Mainittiin samat toimenpiteet kuin lapsiystävällinen kunta-mallissa.
Rovaniemi	"Vuonna 2025 Rovaniemi on Suomen lapsiystävällisin ja nuorisomyönteisin kotikaupunki, jossa jokaisella lapsella ja nuorella on mahdollisuus harrastaa ja saada valmiuksia hyvään ja onnelliseen elämään."	Harrastusmahdollisuudet paranevat ja aktiivisuus kasvaa, monipuoliset ja saavutettavat toimintaympäristöt, sujuva arki, hyvä mieli ja apu lähellä. Nuorten työelämästä syrjäytymisen riski pienenee, osallisuus ja vaikuttaminen vahvistuu. (9 kpl)	Kuvailtu paljon erilaisia, konkreettisia toimenpiteitä. Toimenpiteet yhdistetty selkeästi tavoitteiden kanssa yhteen.

Turku	Lapsen oikeuksien ja osallisuuden tunnetuksi tekeminen ja edistäminen	Yksin jäämisen ja syrjäytymisen ehkäisy, osallisuuden parantaminen, palvelujen saavutettavuus, moniammatillisuus, elintapojen ja arjenhallinnan taitojen parantaminen, harrastusmahdollisuuksien turvaaminen, lasten suojeleminen, riittävän aikainen puuttuminen ongelmiin, päihdekokeilujen ja radikalisoitumisen ehkäisy, lastensuojelun kehittäminen (Yhteensä 12 tavoitetta)	Kuvailtu kattavasti erilaisia palveluja. Konkreettisia toimenpiteitä myös kuvailtu suhteellisen laajasti.
--------------	---	---	---

LIITE 2: Hyvinvointisuunnitelmat kunnittain

Hämeenlinna (suunnitelma vuosille 2017—2021)

<https://www.hameenlinna.fi/wp-content/uploads/2019/06/Lasten-ja-nuorten-hyve-suunnitelma.pdf>

Janakkala (suunnitelma vuosille 2020—2023)

<https://www.janakkala.fi/wp-content/uploads/2020/06/Hyvis.-valtuuston-hyvaksyma..pdf>

Kirkkonummi (suunnitelma vuosille 2019—2022)

https://www.kirkkonummi.fi/library/files/5d23495cc91058b48c000e2a/Lasten_ja_nuorten_hyvinvointisuunnitelma_2019-2022.PDF

Leppävirta (suunnitelma vuosille 2020—2023)

<http://leppavirta.rate.fi/download.php?id=3909>

Nokia (suunnitelma vuosille 2017—2021)

<https://my.visme.co/projects/kkxwq98x-lasten-ja-nuorten-hyvinvointisuunnitelma-2>

Oulu (suunnitelma vuosille 2018—2021)

https://www.ouka.fi/documents/64277/104164/Hyvinvointisuunnitelma_2018_2021.pdf/dc30f99b-4228-4685-987c-75f18132018a

Ranua

<http://paatokset.ranua.fi/d5web/kokous/20211517-19-1.PDF>

Rovaniemi (suunnitelma vuosille 2021—2025)

<https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=94d28436-5b1c-4b6f-b19e-123d31f182eb>

Turku (suunnitelma vuosille 2020—2023)

<https://ah.turku.fi/kh/2020/0525014x/Images/1818084.pdf>